



T.C
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMSİLDE ADALET İLKESİ BAKIMINDAN TÜRKİYE'DE
UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİ

Hazırlayan
İslam GÜLTEKİN

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Yrd. Doç. Dr. M. Nazan ARSLANEL

TOKAT-2006

TEMSİLDE ADALET İLKESİ BAKIMINDAN TÜRKİYE'DE
UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 29 / 06 / 2006

Jüri Üyeleri (Ünvanı, Adı, Soyadı)	İmzası
Başkan : Yrd. Doç. Dr. M. Nazan ARSLANEL
Üye : Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZKİRAZ
Üye : Yrd. Doç. Dr. Fehim BAKIRCI
Üye :
Üye :

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
...../...../..... tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul
edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Osman DEMİR

Mühür

İmza

TEŞEKKÜR

Çalışmamda bilgi ve tecrübesiyle beni yönlendiren danışmanım Yrd. Doç. Dr. M. Nazan ARSLANEL'e, ders dönemimizde bilgi ve görüşleri ile bizleri aydınlatan Yrd. Doç. Dr. B.Berat ÖZİPEK, Yrd. Doç. Dr. Yusuf TEKİN ve Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZKİRAZ'a, lisans öğrenimimde hayata bakış açımı değiştiren Prof. Dr. Kemalettin CONKAR ve Doç. Dr. Ahmet UZUN'a, maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen arkadaşlarım Raportör Soner ÜNAL, Suavi ÇİLO, Mutlu SESLİ ve Yılmaz ÇANGAL'a teşekkür ederim.

ÖZET

Son yıllarda üzerinde en çok odaklanılan konulardan birisi de demokratik katılım ve seçim kavramlarıdır. Çalışmada bu anlamda konu sadece Türkiye'deki seçim sistemlerinin ne olduğu üzerine odaklanılmamış, Dünyadaki genel trendlerle birlikte tarihi bir perspektiften de ele alınmıştır. Seçim sistemi demokratik katılım için anahtar bir kavramdır. Ayrıca Kamu yönetimi bu değerlerin gerçekleştirilmesine önem vermelidir. Seçimler demokratik bir siyasal sistemin vazgeçilmez öğeleridir.

Seçim sistemlerini incelemek için Osmanlı yönetim ve seçim sistemi iki yolda incelenecektir. İlk olarak Osmanlı seçim sisteminin tarihsel arka planı ve kısa bir tanımlaması yapılacak ikinci olarak da; yeni teknik ve kurumlarla birlikte seçimlere odaklanılacaktır. Son kısımda ise çok partili dönemin öncesi ve sonrası tanıtıldıktan sonra Cumhuriyet dönemini inceleyeceğiz. Çalışmamızın ana kaynakları Meşrutiyet Devrinden günümüze çıkartılan Anayasalar, seçim kanunları, resmi seçim sonuçları, resmi istatistiksel veriler ikincil kaynak olarak kullanılmıştır. Konumuzla ilgili kitap, dergi, resmi dokümanlarla birlikte internet kaynaklarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma seçim sistemleri konseptini analiz etmeyi ve konu hakkında bir çatı oluşturmayı hedefler.

Anahtar Sözcükler: Seçim, Seçim Sistemleri, Demokratik Katılım, Anayasa, Hukuk Devleti.

ABSTRACT

In recent years, the content of democratic participation and election has been one of the most focus upon subject. In this study, we have not only focused on what the term election systems in Turkey, but also what it should mean from a historical perspective with referance to general trends in the world. Given the fact that election system is a key concept for the democratic participation, an analysis of the relations between election systems and just representation is a fundamental issue in our study. Therefore, Public Administration should give primary importance to the realization of these values. Elections are indispensable elements of a democratic political system.

Election systems will examine therefore, the Ottoman system of administration and election in two ways. First, it will give a brief description and historical backround of the election system. Second, it will focus on the elections to adapt the new techniques and institutions. In the later stages We will study Republican period, before and after the introduction of the multi-party democratic system. The main resources of our study are constitutions, election laws, official election results, official statistical data and being used the since era of Meşrutiyet. We tried to reach books, journals and offical documents related to our topic. This study aims to analyse the concept of election systems in the framework mentioned about.

Key Words: Election, Election Systems, Democratic Participation, Constitution, Rule of Law

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. LİTERATÜR TARAMASI	3
3. TEMSİL VE DEMOKRASİ	4
3.1. TEMSİL VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ	4
3.1.1. <i>Demokrasi Kavramı</i>	4
3.1.1.1. <i>Doğrudan Demokrasi</i>	6
3.1.1.2. <i>Yarı Doğrudan Demokrasi</i>	7
3.1.1.3. <i>Temsili Demokrasi</i>	8
3.1.1.4. <i>Yarı Temsili Demokrasi</i>	9
3.1.2. <i>Temsil Kavramı</i>	9
3.1.2.1. <i>Emredici Vekalet</i>	10
3.1.2.2. <i>Temsili Vekalet</i>	12
4. TEMSİLDE ADALET İLKESİ BAKIMINDAN SEÇİM VE SEÇİM SİSTEMLERİ	14
4.1. SEÇİM SİSTEMLERİ	14
4.1.1. <i>Seçim Sistemi Kavramının Tanımı</i>	14
4.1.2. <i>Seçim Sistemleri</i>	19
4.1.3. <i>Seçim Sistemlerinin Teknik Öğeleri</i>	20
4.1.3.1. <i>Seçim Bölgelerinin Belirlenmesi</i>	20
4.1.3.2. <i>Adaylık ve Oylama Şekilleri</i>	21
4.1.3.2.1. <i>Tek İsim Yöntemi</i>	21
4.1.3.2.2. <i>Liste Yöntemi</i>	21
4.1.3.2.2.1. <i>Bloke Liste</i>	21
4.1.3.2.2.2. <i>Tercihli Liste</i>	22
4.1.3.2.2.3. <i>Karma Liste</i>	22
4.1.4. <i>Oyların Hesaplanması</i>	22
4.1.4.1. <i>Çoğunluk Yöntemi</i>	22
4.1.4.1.1. <i>Mutlak (Salt) Çoğunluk</i>	22
4.1.4.1.2. <i>Basit (Nispi) Çoğunluk</i>	23
4.1.4.1.3. <i>Belli Oranlardaki (Nitelikli) Çoğunluk</i>	23
4.1.4.2. <i>Nispi Temsil Yöntemi</i>	23
4.1.4.2.1. <i>En Yüksek Ortalama Yöntemi</i>	24
4.1.4.2.2. <i>Seçim Sayısı Yöntemi</i>	24
4.1.5. <i>Seçim Sistemlerinin Tipolojisi</i>	26
4.1.6. <i>Çoğunluk Sistemleri</i>	26
4.1.6.1. <i>Tek İsimli (Dar Bölge) Tek Turlu Çoğunluk Sistemi</i>	26
4.1.6.2. <i>Tek İsimli (Dar Bölge) İki Turlu Çoğunluk Sistemi</i>	28
4.1.6.3. <i>Üsteli (Geniş Bölge) Tek Turlu Çoğunluk Sistemi</i>	32

4.1.6.4. Listeli (Geniş Bölge) İki Turlu Çoğunluk Sistemi	32
4.1.7. Nispi Temsil Sistemleri	33
4.1.7.1. Artık Oyların Kullanılması	33
4.1.7.1.1. Yaklaştırmalı Nispi Temsil	33
4.1.7.1.2. En Yüksek Artık Sistemi	34
4.1.7.1.3. En Yüksek Ortalama Sistemi	35
4.1.8. d'Hondt Sistemi	36
4.1.9. Tam Olarak Uygulanan Nispi Temsil	37
4.1.9.1. Milli Seçim Sayısı	37
4.1.9.2. Ulusal Artık	37
4.1.9.3. Değişmez Tek Sayılı Ulusal Artık Sistemi	38
4.1.10. Barajlı Sistemler	39
4.1.10.1. Basit Seçim Sayılı Baraj	39
4.1.10.2. Yüzde Oranlı Baraj	39
4.1.10.3. Ülke Düzeyinde Baraj	39
4.1.11. Parti Listelerinde Seçilenlerin Saptanması	40
4.1.11.1. Bloke Liste	40
4.1.11.2. Karma Liste	40
4.1.11.3. Tercihli Oy	41
4.1.12. Karma Sistemler	41
4.1.12.1. Birleşik Listeli Nispi Sistem	42
4.1.12.2. Kişiselleştirilmiş Çift Oylu Sistem	42
4.1.12.3. Devredilebilir Tek Oy (Hare) Sistemi	42
4.1.12.4. Devredilemez Tek Oy	43
4.1.12.5. Alternatif Oy	43
4.1.13. Seçim Sistemlerinin Değerlendirilmesi	43
5. TÜRKİYE'DE UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİ	45
5.1. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEM	45
5.1.1. Birinci Meşrutiyet Döneminde Seçimler	45
5.1.1.1. 1877 İlk Seçimleri	45
5.1.1.2. 1877 İkinci Seçimleri	50
5.1.2. İkinci Meşrutiyet Döneminde Seçimler	50
5.1.2.1. 1908 Seçimleri	50
5.1.2.2. 1912 Seçimleri	53
5.1.2.3. 1914 Seçimleri	54
5.2. KURTULUŞ SAVAŞI DÖNEMİNDE SEÇİMLER	55
5.2.1. 1919 Seçimleri	55
5.2.2. 1920 Seçimleri	56
5.3. CUMHURİYET DÖNEMİ SEÇİMLERİ	58
5.3.1. Tek Partili Dönem	58
5.3.1.1. 1923 Seçimleri	58
5.3.1.2. 1927 Seçimleri	59
5.3.1.3. 1931 Seçimleri	60
5.3.1.4. 1935 Seçimleri	60
5.3.1.5. 1939 Seçimleri	61
5.3.1.6. 1943 Seçimleri	62
5.3.2. Çok Partili Dönem	63
5.3.2.1. 1946 Seçimleri	63

5.3.2.2. 1950 Seçimleri	65
5.3.2.3. 1954 Seçimleri	68
5.3.2.4 1957 Seçimleri	70
5.5. TÜRKİYE’DE NİSPİ TEMSİL SİSTEMİ UYGULAMALARI	73
5.5.1. 1961 Anayasası Dönemi	73
5.5.1.1. 1961 Seçimleri	73
5.5.1.2. 1965 Seçimleri	77
5.5.1.3. 1969 Seçimleri	80
5.5.1.4. 1973 Seçimleri	82
5.5.1.5. 1977 Seçimleri	85
5.5.2. 1982 Anayasası Dönemi	87
5.5.2.1. 1983 Seçimleri	87
5.5.2.2. 1987 Seçimleri	91
5.5.2.3. 1991 Seçimleri	94
5.5.2.4. 1983 Seçimleri	97
5.5.2.5. 1999 Seçimleri	100
5.5.2.6. 2002 Seçimleri	103
6. MATERYAL ve YÖNTEM	105
7. BULGULAR	106
8. SONUÇ VE ÖNERİLER	111
KAYNAKLAR	115
ÖZGEÇMİŞ	119

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
4.01. Sandalyelerin En Yüksek Artığa Göre Dağılımı	36
4.02. Sandalyelerin En Yüksek Ortalamaya Göre Dağılımı	36
4.03. d'Hont Seçim Sistemine Göre Sandalye Dağılımı	37
4.04. Ortalama Seçim Yöntemi	41
5.01. 1950 Seçim Sonuçları	68
5.02. 1954 Seçim Sonuçları	70
5.03. 1957 Seçim Sonuçları	72
5.04. 1961 Seçim Sonuçları	77
5.05. 1965 Seçim Sonuçları	80
5.06. 1969 Seçim Sonuçları	82
5.07. 1973 Seçim Sonuçları	85
5.08. 1977 Seçim Sonuçları	87
5.09. 1983 Seçim Sonuçları	91
5.10. 1987 Seçim Sonuçları	94
5.11. 1991 Seçim Sonuçları	97
5.12. 1995 Seçim Sonuçları	100
5.13. 1999 Seçim Sonuçları	102
5.15. 2002 Seçim sonuçları	104
8. 1. Seçim Yıllarına Göre Kayıtlı Seçmen Sayıları	108
8. 2. Seçim Yıllarına Göre Seçimlere Katılım ve Temsil Oranları	109
8. 3. Seçim Yıllarına Göre Seçimlerde 1. Sırada Yer Alan Partilerin Aldıkları Oranlarıyla Mecliste Temsil Edilme Oranları	110

KISALTMALAR LİSTESİ

AP	ADALET PARTİSİ	IDP	ISLAHATCI DEMOKRASİ PARTİSİ
AKP	ADALET VE KALKINMA PARTİSİ	İP	İŞÇİ PARTİSİ
ANAP	ANAVATAN PARTİSİ	KP	KÖYLÜ PARTİSİ
BTP	BAĞIMSIZ TÜRKİYE PARTİSİ	LDP	LİBERAL DEMOKRAT PARTİ
BP	BARIŞ PARTİSİ	MP	MİLLET PARTİSİ
BP	BİRLİK PARTİSİ	MKP	MİLLİ KALKINMA PARTİSİ
BBP	BÜYÜK BİRLİK PARTİSİ	MSP	MİLLİ SELAMET PARTİSİ
CHP	CUMHURİYET HALK PARTİSİ	MÇP	MİLLİYETÇİ ÇALIŞMA PARTİSİ
CGP	CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ	MDP	MİLLİYETÇİ DEMOKRASİ PARTİSİ
CMP	CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ PARTİSİ	MHP	MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ
	CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET		ÖZGÜRLÜK VE DAYANIŞMA
CKMP	PARTİSİ	ÖDP	PARTİSİ
DEPAR	DEĞİŞEN TÜRKİYE PARTİSİ	RP	REFAH PARTİSİ
DBP	DEMOKRASİ VE BARIŞ PARTİSİ	SP	SAADET PARTİSİ
DP	DEMOKRAT PARTİ	SHP	SOSYAL DEMOKRAT HALKÇİ PARTİ
DTP	DEMOKRAT TÜRKİYE PARTİSİ	SP	SOSYALİST PARTİ
DP	DEMOKRATİK PARTİ	SİP	SOSYALİST İKTİDAR PARTİSİ
DEHAP	DEMOKRATİK HALK PARTİSİ	TBP	TÜRKİYE BİRLİK PARTİSİ
DSP	DEMOKRATİK SOL PARTİ	TİP	TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ
DYP	DOĞRUYOL PARTİSİ	TKP	TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİ
EMEP	EMEĞİN PARTİSİ	VP	VATAN PARTİSİ
FP	FAZİLET PARTİSİ	YP	YENİ PARTİ
GP	GENÇ PARTİ	YDH	YENİ DEMOKRASİ HAREKETİ

GP GÜVEN PARTİSİ

HP HALKÇI PARTİ

HADEP HALKIN DEMOKRASİ PARTİSİ

HP HÜRRİYET PARTİSİ

YTP YENİ TÜRKİYE PARTİSİ

YDP YENİDEN DOĞUŞ PARTİSİ

YP YURT PARTİSİ

BĞMZ BAĞIMSIZLAR

1. GİRİŞ

Günümüzün modern demokratik toplumlarında seçimin yeri ve önemi tartışılmaz bir gerçektir. Temel işlevi yönetilenlerin temsil edilmesini sağlamak olan seçim işlemi beraberinde bazı teknik düzenlemeleri de gerektirmektedir. Seçim sistemlerinin belirlenmesi yapılması gerekli bu teknik düzenlemelerin en tartışılması olmakla birlikte en başta gelenidir.

Bir ülkede uygulanan seçim sistemi, o ülkenin siyasal ve toplumsal yaşamını büyük ölçüde etkilediğinden uygulanması gereken yöntemin ne olacağı konusu çok tartışılmaktadır. "İstikrar" ve "Temsilde Adalet" ana unsurlarının sağlanması etrafında şekillenen tartışmalar sonucunda her ülke kendi siyasal koşullarına uygun bir seçim sistemini benimseyerek uygulamaya koymaktadır.

Demokratik gelişimlerini büyük ölçüde gerçekleştirmiş olan ülkelerde seçim sistemi konusundaki arayışlara bir nokta konulduğu görülmektedir. Ancak, gelişmekte olan ülkeler ve bu arada Türkiye, küçük adımlarla sürdürdüğü arayışlarına her seçim sonrası dönemde yeniden başlamaktadır.

Türkiye'de çok partili yaşantı ile birlikte seçim sistemi arayışlarına başlanmış, demokrasi terazisinde istikrar ve adalet kefelерinin dengelenememesi yüzünden bu arayışlar belirginlik kazanmıştır. Art arda yapılan kanun değişiklikleri zaman zaman, parlamento çoğunluğunun iktidarını kalıcı kılmak için çözüm arayışları olarak yorumlanabilmiştir.

Ülke koşullarına uygun ve demokratik yaşama ivme kazandıracak bir seçim sistemi modelinin oluşturulabilmesi için geçmişin iyi değerlendirilmesi gereklidir. Bu çalışmada Türkiye'de dönemler itibariyle seçim sistemi arayışları incelenerek, en uygun seçim sistemini belirleme uğraşısı içerisinde yapılmış tercihlerin siyasal yaşam alanında

yarattığı olumlu ve olumsuz durumlar gözler önüne serilmiştir. Bu sayede, uygulanan seçim sistemleriyle ilgili değerlendirmelerin Türkiye'de temsilde adalet ilkesine riayet edilip edilmediğini ve Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri sonucunda parlamentoda temsilde adalet ilkesinin ne kadar geçerli olup olmadığı üzerinde durulmaktadır.

Çalışmamızda ilk olarak demokrasi ve temsil kavramları ele alınarak, bu ikisi arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. İkinci olarak, Temsili adalet ilkesi bakımından seçim ve seçim sistemleri üzerinde durulmuş, seçim sistemi türleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Üçüncü olarak, Türkiye'de yapılan seçimler ve seçimlerde uygulanan seçim sistemleriyle ilgilidir. Bu bölüm de kendi içinde sınıflandırılarak; Cumhuriyet öncesi dönemde, Osmanlı ve Milli Mücadele dönemindeki seçim sonuçları ile ülkedeki siyasal etkileri belirtilmiştir. Cumhuriyet Dönemi de tek partili ve çok partili dönem olarak ayrılmış, ilk kısımda tek partili dönemde yapılan seçimler ile bu seçimlerin sonuçları ve değerlendirmelerine yer verilmiştir. Çok partili dönemde yaşanan seçimler ise tarih sırasına konularak, yapılan son seçimlerle birlikte incelenmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Araslı (1989) çalışmasında, seçim, seçim sistemlerini teknik öğeleriyle birlikte tarif ederek Türkiye’de uygulanan seçim sistemlerini tarihsel açıdan ele almış; yapılan seçimlerde uygulanan seçim kanunlarını ve seçim kanunlarında yapılan değişiklikleri detaylı bir şekilde ortaya koymuştur. Seçim kanunlarında yapılan değişikliklerin seçimler üzerinde temsil, katılım üzerinde yaptığı etkileri ortaya koymuştur. Seçim sistemlerinin avantaj ve dezavantajlarını ortaya koyarak seçim sistemleri üzerinde ayrıntılı bir inceleme yapmıştır. Konumuz itibariyle seçim sistemlerini ve Türkiye’de, uygulanan seçimlerini hukuki açıdan detaylı bilgiler vermesi çalışmıştır.

Osmanlı-Türk anayasal gelişmelerini inceleyen Tanör (1996) eserine, 1982 Anayasası sürecini eklememiştir. Yazar bu incelemesini yaparken sosyal, siyasal, kültürel tüm gelişmeleri konu etmiştir. Anayasa hukukunun alanına giren konuları ve sorunlarını belli bir tarihsel mekan aralıklarında incelemeye çalışmıştır. Eserde Anayasal gelişmelere yol açan olaylar, etkenler, dinamikler ya da itici güçler ele alınarak, gözlem ve tümevarım yöntemleri uygulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca eserde seçim kanunlarına Anayasal kurum, kural ya da belge şeklindeki ürünler incelenmeye çalışılmıştır.

Türk (1995) Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi?, isimli eserinde genel olarak seçim sistemlerini inceleyerek, ülkemizde yapılan seçim sonuçlarını konu edinmiştir. Seçimden seçime değiştirilen seçim kanunlarının seçim sonuçlarına etkisini konu edinmiştir. Uygulanan seçim sistemi ve değiştirilen seçim kanunlarının halkın iradesinin meclise yansımalarını hukuki çerçevede inceleyerek Türkiye için seçim sistemi önerisinde bulunarak seçim kanunlarımızın tarihsel analizini yapmıştır.

Gözübüyük (1997) Anayasa Hukuku adlı eserinde, anayasa hukukunun genel esasları ve anayasa hukuku sürecini konu edinmiştir. Türkiye’de uygulanan anayasaları tarihsel olarak ele almış seçim sistemi ve uygulanan seçim kanunlarına değinerek parlamentonun oluşum sürecini hukuki açıdan detaylı olarak incelemiştir. Yazarımızın ülkemizde uygulanan anayasaları Anayasal açıdan karşılaştırmalı olarak incelemesi araştırmamızın konusu ülkemizde uygulanan seçim kanunlarını karşılaştırma imkanı verdiği için araştırmamıza yardımcı olmaktadır.

Türkçe literatürde seçim sistemleri ve seçim sonuçlarını inceleyen bilimsel yayınlar ders kitabı niteliğinde olup, konu hakkında genel açıklamalarla yetinilmektedir. Ders kitabı mahiyetinde olan eserler üniversitelerde ders kitabı olarak öğrencilere okutulmaktadır. Kaynaklarımızın önemli bir kısmı makale olup çalışma konumuzu derinlemesine incelenmesine yardımcı olmuştur.

3. TEMSİL VE DEMOKRASİ

3.1. TEMSİL VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

3.1.1. *Demokrasi Kavramı*

Demokrasi, kelime olarak demos (halk) ve krotos (otorite) kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş “halk iktidarı” anlamına gelir. Kökeni eski Yunan’da “tek

adam” idaresine karşı halkın kendi işlerini kendisinin belirleyeceği yönetim şekli olarak belirlenmiştir. Sözcük anlamı ise “aralarında hiçbir ayrılık gözetmeksizin bütün vatandaşların katılacağı bir yönetim biçimi” olarak tanımlanmıştır (Hançerlioğlu, 1993: 287). 16. yy’de devletin ortaya çıkmasıyla birlikte devletin temel özellikleri de ortaya çıkmıştır.

- Devlet yetkilerinin kullanıldığı sınırları belli bir toprak parçası olan ülke,
- Zorlama gücünü elinde bulunduran siyasi ve hukuki teşkilat ve,
- Devlet yetkilerinin yönetenler aracılığıyla ile yönetenler üzerinde kullandığı ve bireylerin oluşturduğu halk topluluğu olarak tanımlamak mümkündür (Teziç, 1996: 111).

Siyasal iktidar devlet yetkilerini elinde tutarak devleti yönetme gücüne sahip siyasal iktidarın kim tarafından kullanılacağı ve siyasal iktidarı kullanacak olanların nasıl saptanacağı sorunu toplumsal hayata geçildiğinden bu güne çözülmeye çalışılmıştır. Başlangıçta fiziken güçlü olanlar iktidarı ele geçirmişler; sonraları tanrısal güçler, servet ve veraset ilişkileri siyasal iktidarı ele geçirebilmek için kriter olmuştur. Yöneten yönetilen ilişkileri ile birlikte, siyasal iktidar sahibinin yetkileri ve idare özgürlüğü yöneticilerce sınırlandırılmaya, denetlenmeye ve zamanla paylaşılmaya başlanmıştır. “Halkın bütününün toplumun yönetimine katıldığı demokratik yönetime geçiş” bu gidişin en ileri aşaması olarak ortaya çıkmaktadır (Araslı, 1972: 1).

Sözcük anlamına göre “halkın iktidarı, iktidarın halka ait olması” anlamına gelen demokrasi kavramını çok farklı şekillerde tanımlanmış olup bunlardan bazılarını aşağıda yer verilmiştir. Parla, demokrasi konusunda şunları ifade etmektedir. “Genel ve eşit oy, temsil ve adalet, parlamenter meşruiyet gibi kavramlar olsun, hukuk devleti, bağımsız yargı, temel siyasal hak ve özgürlükler olsun, demokrasi denilen ilkeler ve

kurumlar bütünü oluşturan öğelerin temelinde iki ana kavram, ve bunların üretildiği iki öncül bulunur; eşitlik ve özgürlük öncelik de eşitlik” olarak tanımlamaktadır (Parla, 1986: 103). H. Kelsen’e göre “iktidarın objesi ile subjesinin, yönetenlerle yönetilenlerin benzerliğini, halk tarafından halkın hükümetini ifade eder” demokrasi, Duverger tarafından “yöneticilerin dürüst ve serbest seçimler yoluyla yönetilenler tarafından seçildiği rejim” olarak tarif etmektedir. Locke’a göre; “siyasal düzenin kurulmasını sağlayan toplum, yasalarını kendisi yapar ve yasaları uygulayacak görevlileri de kendi belirlerse, bu yönetim biçimine demokrasi denir”. Abraham Lincoln ise demokrasiyi “halkın, halk tarafından halk için idaresi olarak tanımlamaktadır” (Sezen, 1994: 44). Demokrasi kavramıyla ilgili olarak yapılmış daha birçok tanımlama vardır. Demokrasiyi; iktidarın kaynağını halkta bulan halkın halk tarafından ve halkın iradesi doğrultusunda yönetilmesini, yani yöneten- yönetilen özdeşliğini sağlamaya yönelmiş, özgürlüğe ve eşitliğe dayalı bir yönetim biçimi olarak anlatan bir tanımlamanın bu tanımlamalardaki ortak noktaları oluşturabileceği düşünülmektedir.

Toplumsal yaşamda demokrasinin uygulanış biçimi dört biçimde görülmektedir.

3.1.1.1. Doğrudan Demokrasi

Doğrudan demokraside halk, yasaların kabulü için toplanarak doğrudan doğruya karar alır. Bu sistemde halk kendini temsilciler, vekiller olmadan yönetmekte; yasaları toplanarak kendisi yapmaktadır. Halkın yaptığı parlamentonun yaptığı yasama faaliyetidir. Halk bir araya gelerek yasaları yapmakta, yasaların yürütülmesini yöneticilere bırakmaktadır. Doğrudan demokraside halkın günlük basit işlerini gördürmek için bazı kamu görevlileri atanmaktadır (Çam, 1990: 362-363).

Doğrudan demokrasi uygulaması tarihte Atina sitesinde uygulandığı örnek olarak gösterilir. Ancak Atina sitesinde temsili demokrasiyi gerektiren bir genişliği

olmayan bir site demokrasisiydi. Atina'da yabancıların, kadınların, kölelerin, dışındaki yönetilen toplumun ancak çok dar bir kesime vatandaşlık sıfatı ve siyasal haklardan yararlanma olanağı vermiştir (Duverger, 1986: 16).

Günümüzde ise doğrudan demokrasi coğrafi alan büyüklüğü, nüfusun kalabalıklaşması, yoğun bir iş yaşamı gibi maddi olanaksızlıklar ve yönetimin karmaşıklaşarak daha fazla bir bilgi birikimi gerektirmesi gibi karşılaşılan teknik sorunlar nedeniyle uygulanamamaktadır. Doğrudan demokrasi uygulama olarak günümüzde İsviçre'nin bir kaç kantonunda uygulanmaktadır.

3.1.1.2. Yarı Doğrudan Demokrasi

Yarı doğrudan demokrasi, doğrudan demokrasi ile temsili demokrasinin bir sentezidir. Bu sistemde, bir yandan temsili demokrasi uygulanırken, diğer yandan da halkın yönetime katılma olanağı sağlanmaktadır (Teziç, 1997: 234). Bu sistemde halk, iktidarı temsilcileri aracılığıyla bölüşmektedir. Halk temsilcilerini kendi seçer, ancak bazı önemli konularda özellikle de yasama alanında yetkisini kullanır (Gözübüyük, 1994: 59).

Yarı doğrudan demokrasi sistemi, doğrudan demokrasi ve temsili demokrasi sistemlerinin bir sentezi olduğundan temelde bu sistem temsili demokrasinin varlığı, halk egemenliğine dayanmaktadır. Yarı doğrudan demokraside seçilmiş parlamentonun yanı sıra, halkı yönetime doğrudan yönetime katıldığı referandum, halkın vetosu ve halkın yasa önerisi olmak üzere üç yol vardır (Teziç, 1997: 228).

Referandum, yarı doğrudan demokraside yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu uygulamada yasama işlemi halkın oyuna sunulmaktadır. Referandum anayasa konusunda olabileceği gibi herhangi bir yasa konusunda da olabilir. Referandum,

kamuoyunun görüşünü öğrenmeye yarayan siyasal ve istisnai bir yöntemdir. Bu yöntemle iş veya işleme hukukilik kazandırma amacı güdülür (Gözübüyük, 1994: 59).

Halk vetosu, yasama organınca kabul edilmiş olan bir kanunu halk kendiliğinden harekete geçerek yasama organınca kabul edilmiş olan yasaya “hayır” diyebilmesidir. Halk bu imkanı kullanabilmesi için belli sayıda ve belli süre içinde imza toplanması gerekir. Bu yöntemle yasama organınca kabul edilen bir kanunu tamamen veya kısmen iptal edilmesi sağlanır (Gözübüyük, 1994: 59).

Halkın yasa önerisi yönteminde ise halkın, belli sayıda imza toplayarak, belli bir kanunda belli bir konuda kanun çıkarılmasını veya yasalarda değişiklik yapılması için parlamentonun harekete geçirilmesidir. Halkın talep etmiş olduğu yasa önerisi üzerinde son sözü söyleme parlamentoya aittir (Gözübüyük, 1994: 59).

3.1.1.3. Temsili Demokrasi

Bu sistemde egemenliğin meşru kaynağı ve sahibi millettir. ”Egemenlik tektir, bu egemenlik devredilemez, millete aittir”. Halkın içinde hiçbir birey yada bölüm bu egemenliğin kullanılmasını kendine mal edilemez. Yurttaşlar egemenliğin doğrudan kendileri tarafından kullanılmasını ileri süremezler, ancak temsilcileri aracılığıyla kullanabilirler. Kısaca egemenliğin millete geçmesi temsile yol açmaktadır (Teziç, 1997: 228).

Doğrudan demokrasi, ancak, Atina gibi küçük ve basit bir site devletlerinde uygulama olanağı bulabilir. Modern devletin toprak ve insan unsuru bakımından sahip olduğu genişlik, demokrasiyi, ideal şekilde işletmek maddi bir imkansızlık doğurmakta, ayrıca vatandaşların bilgi düzeyleri de karmaşık devlet işleriyle uğraşmada yetersiz kalmaktadır. Vatandaşların yapabileceği en akılcı şey; yetişmeleri, eğitimleri, kültürleri

ve tecrübeleriyle hükümet idaresini sağlamak açısından yetenekli insanları belirlemek ve onları kendi adına karar verme konusunda yetkilendirmektir (Armaoğlu, 1953: 5).

Temsili demokrasi, ülkemizde ve dünyada en çok uygulanan yöntemdir. İdeal bir temsil yöntemini bulmak mümkün gözükme de teorik olarak bu yöntem egemenliğin kullanılması yönünden daha akılcı ve pratik gözükmektedir. Temsili demokrasi, demokrasinin gereği olan halkın yönetime katılımının daha fazla sağlaması diğer demokrasi yöntemlerine göre daha çok fırsat vermektedir.

3.1.1.4. Yarı Temsili Demokrasi

Temsili demokrasi ile yarı doğrudan demokrasi arasında bir yönetim biçimidir. Bu sistemde halk yönetimle ilgili kararların alınmasına bizzat katılmazlar. Yalnızca bu kararların alınmasında kamuoyu baskısı oluşturarak yöneticilerin kendi istekleri doğrultusunda hareket ettikleri bir yönetim biçimidir.

Yarı temsili demokraside halk parlamentonun feshi, erken seçim, temsilcilerin azledilmesi, dilekçe verme, danışma, referandum ve politik grevle yasama organını etkileyerek yasal düzenlemelerde etkinliğini artırabilir. Halk bu yönetim biçiminde doğrudan yasama faaliyetinin içinde değildir (Sezen, 1994: 38).

3.1.2. Temsil Kavramı

Temsil; aslının sahip olduğu hak ve yetkilerin kullanılması ve korunmasının, onun yerine geçen bir başkasına bırakılmasıdır. Arapça bir sözcük olan “misal” den türetilmiştir (Sezen, 1994: 41).

Temsil, hak ve yetkilerin kullanılmasına ilişkin isteğin, asıl yetki sahibi yerine geçerek bir başka kişi tarafından kullanılmasıdır. İrade asıl yetki sahibi yerine, temsil edenin kişiliğinde kendini gösterecektir. Vekil temsil edilenin isteğiyle bağlıdır ve aslının isteğinin sınırları içinde hareket edebilir. Özel hukukta bu sınırlar sözleşmeyle

çizilirken, kamusal hukukta anayasa, yasa, tüzük, vb. siyasal düzenlemelerle belirlenmektedir. Toplumsal, siyasal ve hukuksal olaylarda temsilci kendisine vekalet verilen, asıl yetki sahibinin yerine hareket edebilir. Başka bir ifadeyle temsilci seçilenle vekalet verilen vekilin işleri aynıdır. Vekilin işlevi vekalet verenin, vekalet verme biçim ve amacına yetkinin sınırlarına göre değişebilir.

3.1.2.1. Emredici Vekalet

Siyasal temsil bir kimsenin bir diğerine kendi ad ve namına hareket etme yetkisi vermesidir. Vekalet veren, vekilin yapacağı işlemlerin sorumluluğunu önceden kabullenmiş olur. Bu bakışla temsilcilerin atanması, seçilenlere seçmenler tarafından verilmiş bir görev kabul edilir. Bundan dolayı temsil eden, temsil edilenin isteklerine uymak zorundadır. Seçmenler isteklerini yerine getirmeyen vekili azledebilme yetkileri vardı. Avrupa’da uygulanan bu biçim yetki vermeye “emredici vekalet” denilmektedir (Armaoğlu, 1953: 8).

Aralı (1972: 11-12), emredici vekaletin seçmenler ile temsilciler açısından özelliklerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Bu temsil türünde seçmenler;

- Temsilciye talimat vermek,
- Temsilciyi, bu talimatın yerine getirilip getirilmediği konusunda denetlemek,
- Gerektiğinde temsilcinin görevine son vermek hakkına sahiptirler.

Temsilciler ise;

- Seçmenlerin talimatını yerine getirmek,
- Karar verilecek konularda seçmenlerin açık bir talimatı yoksa, seçmenlerin duygu ve düşüncelerine uygun düşecek şekilde hareket etmek zorundadırlar.

Bunların yanında temsilcilerin, kendilerine bu görevi verenlerden bir ücret talep etme hakları vardır”.

Emredici vekalet, kısa süreli toplanan ve gündemi önceden belli olan konularda, danışma nitelikli meclisler için uygun düşeceği görülmektedir. Sürekli toplantı halinde olan kamu yönetimine ilişkin kararları alan ve bu kararlara tartışarak varan temsili karar organları için, bu tür vekalet ilişkisinin elverişli olduğu söylenemez. Halk adına kanun yapmak üzere parlamento oluşturulmasındaki amaç buradaki tartışmalarda farklı görüşlerden ve çıkar çatışmalarından gerçeğin ortaya çıkacağı umududur. Bunun ilk koşulu da; temsilcinin, parlamento çatısı altında kendisini seçenlere karşı tamamen bağımsız olması, böylece de tartışmalar sonucunda kamuya yararlı olduğuna inandığı görüş yada karar doğrultusunda bir tutum alabilmesi, oyunu kullanabilmesidir. Oysa emredici vekalette temsilci, doğruluğuna inandığı görüş yada ülke yararına en uygun çözüm biçimine göre değil, fakat mutlak biçimde, ilgili konularda bilgi düzeyleri pek yeterli olmayan seçmenlerin tercihlerine göre hareket edecektir (Araslı, 1989: 10).

Emredici vekalette uygulama güçlüklerine rağmen “halk egemenliği” anlayışını benimseyenlerce desteklendiği görülmektedir. Çünkü Armaoğlu'na göre emredici vekalet gereğince milletin her hangi bir üyesi egemenlikte belirli bir paya sahiptir. Oy hakkına sahip vatandaşlar bu haklarını seçime katılma ve milletvekili seçmek yoluyla kullanırlar. Milletvekilleri yetkilerini kendilerini seçenlerden almış olmaktadır. Seçmenler milletvekillerine egemenlikten kendilerine düşen paylarını devretmiş olduklarından, milletvekili seçim çevresinin yani kendini seçen bölgenin milletvekili olmaktadır (Armaoğlu, 1953: 11-12).

Gelişen toplumsal koşullar doğrudan demokrasi uygulamalarını ortadan kaldırmış, demokrasinin gelişmesine ve toplumun ihtiyaçlarına paralel olarak toplumun

ihtiyaçlarına cevap vermeyen emredici vekalet uygulaması terk edilerek “temsili vekalet” uygulamalarına geçilmiştir.

3.1.2.2. *Temsili Vekalet*

Temsili vekalet, tek ve bölünmez millet tarafından tek ve bölünmez bir meclise verilmiş bir vekalettir. Temsilin bu yöntemine temsili vekalet denir (Armaoğlu, 1953: 16). Temsilciler kendilerini seçen seçmenlerin değil bütün bir milleti temsil etmektedir. Bu anlayışa göre “vekalet” her milletvekiline bireysel olarak değil, fakat bir bütün olarak, millet egemenliğinin temsil edilmesini sağlamak için oluşturulan organa ya da parlamentoya verilmiştir (Teziç, 1997: 218).

Araslı, temsili vekaletin, temsilci ve seçmenler açısından özelliklerini şöyle ifade etmektedir.

“Temsilci açısından:

- Yönetime ilişkin konularda kendi düşünce ve bilgilerine göre karar verir.
- Seçmenlerden talimat alması ve buna uygun olarak hareket etmesi gerekli değildir.
- Bunun sonucu olarak, davranışlarından dolayı seçmenlerine karşı hukuken sorumlu değildir.

Seçmenler açısından:

- Temsilciye talimat verdikleri için, davranışlarından dolayı onu sorumlu tutamazlar. Onu görevinden azledemezler. Fakat yinede temsilcilerle seçmenler arasında, temsilcileri oy almak amacıyla seçmenin görüşlerini, dilek ve isteklerini dikkate almaya iten ve onları, seçmene karşı sorumlu duruma getiren bir siyasi ilişki, bir siyasi sorumluluk mevcuttur. Bu ilişki çerçevesinde seçmen,

temsilcilerin çalışmalarını yakından izler ve uygun görmediği kimselere seçim zamanı oy vermez.

- Bunu yanında seçmelerin, kendilerine karşı hukuken sorumlu olmayan ve talimatları çerçevesinde hareket etmeyen bu temsilcilere ücret ödeme zorunlulukları da yoktur” (Araslı, 1989: 11).

Temsili vekalette egemenlik bütün millete ait olduğundan, ve egemenliğin bölünemeyeceğinden dolayı, bunun kullanılmasını bireye değil parlamentoya verilmektedir. Temsili vekalet, parlamentoya belirli bir işi yaptırmak için değil, milleti temsil etmek, parlamentoya tanınan yetkiler içinde millet adına istekte bulunmak için verilmiş bir yetkidir. Böylece parlamentonun iradesi, milletin iradesi gibi kabul edilmektedir (Armaoğlu, 1953: 16). Temsili vekalette her milletvekili bütün milletin temsilcisidir. Çünkü vekaleti veren milletin bütünü olduğundan temsilcisinin de bütün milleti temsil etmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Seçim çevrelerinin varlığı ise bütün ülkeyi tek seçim çevresi durumuna getirmesi maddi imkânsızlıktan kaynaklanmaktadır (Armaoğlu, 1953: 16).

Sonuç olarak bu gün bu yöntemler içerisinde en çok uygulanma imkânı bulan ve ülkemizde de uygulanan “temsili demokrasi” yöntemidir. İdeal bir temsili yönetim bulmak mümkün olmasa da teorik olarak bu yöntem egemenliğin kullanılması yönünden daha akılcı gözükmektedir. Demokrasinin bir gereği haline gelen halkın daha fazla yönetime katılımını sağlamasını önemli ölçüde gerçekleştirmektedir. Ancak bu yöntem idarenin uzmanlaşmış kişilerden oluşmaması gibi zayıf yönleri bulunmaktadır.

4. TEMSİLDE ADALET İLKESİ BAKIMINDAN SEÇİM VE SEÇİM SİSTEMLERİ

4.1. SEÇİM SİSTEMLERİ

4.1.1. Seçim Sistemi Kavramının Tanımı

Demokrasinin en popüler tanımı, onu, tarafsız bir şekilde idare edilen ve oyların dürüstçe sayıldığı düzenli seçimlerle eş tutmaktadır (Schmitter, 1993: 12). Demokrasinin varlığı için şart olduğu politik bilimciler tarafından yaygın kabul görmüş dört özelliği Myron Weiner politik bir süreç olarak demokrasinin özelliklerini aşağıdaki şekilde ortaya koymuştur. Buna göre;

- İktidarlar, muhalefet partilerinin de katıldığı seçim mücadelesiyle seçilirler.
- Muhalefettekiler de dahil olmak üzere bütün partiler halk desteğini alenen sağlamak için; basından yararlanmak, toplantı düzenlemek ve keyfi tutuklamalardan masum olma hakkına sahiptirler.

- Seçimleri kaybeden hükümet iktidardan ayrılır ve seçimleri kaybedenler kanunları ihlal etmemişlerse cezalandırılmazlar; yürürlükte olan kanunların himayesi altındadırlar.
- Seçilen hükümetler yönetimin gerçek sahibidirler ve seçilmemiş elitler yerine kendi iradeleriyle hareket ederler (Berger, 1993:26).

Bu nitelikler, demokratik sürecin, iktidarın gücünün kanunlarla sınırlandırılması gibi çok önemli bir özelliğini ifade ettiğini söylemek aşırı bir ifade olmaz. Demokrasi; iktidarda bulunanların seçimle iş başından uzaklaştırılmasını, iktidarın belli bazı şeyleri yapmasını teminat altına almaya çalışmaktadır. Kendine bu tür sınırlamalar getirmek ve kendi usullerinde "kanun hâkimiyetini" tanımakta başarısız kalan hiçbir devlet demokratik sayılamaz. Modern siyasal demokrasinin varlığı için Robert Dahl'ın sunduğu "asgari şartlar" listesi de bu görüşü desteklemektedir (Schmitter, 1993: 14).

- Devlet politikası hakkındaki hükümet kararları üzerindeki kontrol yetkisi, anayasal olarak seçilmiş organlarda toplanmalıdır.
 - Seçilmiş organlar, baskının nispeten nadir olarak görüldüğü, sık sık yapılan ve dürüstçe idare edilen seçimlerle iş başına gelmelidir.
 - Pratik olarak bütün yetişkinler organların seçiminde oy hakkına sahip olmalıdır.
 - Pratik olarak bütün yetişkinler devlette seçimle belirlenen organlara seçilebilme olanağına sahip olmalıdır.
 - Vatandaşların geniş tanımlanmış siyasi meselelerle ilgili, ciddi cezaların tehdidi bulunmaksızın kendilerini ifade edebilme olanakları olmalıdır.
 - Vatandaşlar alternatif bilgi kaynaklarına ulaşma imkânına sahip olmalıdır.
- Bunlardan da öte, alternatif haber kaynakları mevcut olmalı ve kanunlar

tarafından korunmalıdır.

- Vatandaşlar, aynı zamanda, bağımsız siyasi partileri ve menfaat gruplarını içine alan nispeten bağımsız kuruluş ve organizasyonları şekillendirebilme hakkına sahip olmalıdır.

Görüldüğü üzere; siyasal demokrasinin ölçütleri olarak belirtilen en temel hususlar seçimlerle doğrudan ilgilidir.

Bir rejimin önemi, geniş ölçüde onu oluşturan yönetici kişilerin değerine bağlıdır; bu yüzden bunların seçilme yöntemleri rejimin esas temellerinden biridir. Ama özellikle, yönetenlerin otoritesiyle yönetilenlerin özgürlüğünü bağdaştırmak bu noktada doğrudan doğruya söz konusu olmaktadır. İktidarı sınırlamak ve liberal öğretinin gereklerini gerçekleştirmek konusunda gerçekte bugüne kadar denenen en etkili araçlardan biri yönetenleri yönetilenlere seçtirmek olmuştur (Duverger, 1974: 13).

Günümüzde seçim ve seçime katılma, hem vatandaşların kamu yönetimine karşı gösterdikleri ilginin derecesini, hem de siyasal iktidarın temelinde bulunması gereken anlaşma unsurunun oranını göstermektedir. Seçmenleri oy vermeye iten sebep ve şartlar ne olursa olsun, seçim mekanizmasının veya oy verme davranışın belli sosyal ve siyasal fonksiyonları vardır. Ülkeyi yönetecek olan kimlerdir?. Seçim, ilk olarak bu sorunun cevabını karşılar, yani seçim, ülkeyi yönetecekleri ortaya çıkarır. Daha hukuki bir deyişle seçim, kamu siyasetini yürütecek olan kamu iktidarlarını kurar (Karamustafaoğlu, 1970: 15). Şu halde seçimin tanımını; seçim; halkın yasalara göre seçmen vatandaş kimliği kazanmış kesimlerinin, siyasal iktidarı onlar adına kullanacak yöneticileri çok sayıda aday arasından seçtiği ve bir sonraki seçime kadar yönetim yetkisini devrettiği, izleyen dönemde ise yöneticinin siyasal iktidarı kullanma biçimini değerlendirerek onu denetlediği bir süreç olarak tanımlamak mümkündür.

Günümüzde batı ülkelerinde demokrasiyi seçimle tanımlamak eğilimi yaygın olmakla birlikte seçim uzun süre yaygınlaşmamış ve halkın iktidar üzerinde etkili olmasını sağlayamamıştır. Oy hakkının genişlemesi ve tabana yayılması konusunda büyük mücadeleler verilmiştir. XVIII. yüzyılın sonları ve XIX. yüzyılda yer alan hemen tüm siyasal mücadeleler genel oy için olmuş, demokrasi için mücadele genel oy hakkı talebinde somutlaşmıştır. Sosyal ve ekonomik güç sahipleri hakim gruplar çoğunluğun oy hakkına sahip olmasından çekinmişlerdir. 1789 Fransız Devrimi'nde burjuvazi, iktidarı aristokrat sınıfın elinden alırken geniş bir seçmen topluluğuna devretmiştir. İngiltere'de oy hakkının tabana yayılması 1832 ve 1867'de yürürlüğe giren yasalarla gerçekleştirmiş ve oy hakkı orta sınıflara devrime gerek kalmaksızın verilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde oy hakkı, aristokrasinin yokluğu nedeniyle; diğer batı ülkelerinden önce ve bir devrim olmaksızın elde edilmiştir (Çam, 1995: 482).

Demokrasinin vazgeçilmez unsurları arasındaki yerini uzun mücadeleler sonunda alan genel ve eşit oy ilkesinin belirlenmesi "demokratik seçim" açısından gerekli olmakla birlikte yeterli değildir.

Demokratik seçimler sonucu ortaya çıkan halk onayının özgür ve serbest bir ortamda belirmiş olması da gereklidir. Bu seçim rejiminin demokratik ilkelere ve kurallara uygun olabilmesi için sağlaması gereken temel koşullar şunlardır (Güvenir, 1982: 217).

- Meclisin milleti tam olarak temsil edebilmesi için, ülkenin her bölgesinin Parlamente'ye uygun miktarda (nüfusu ile orantılı olarak) temsilci ile temsil edilmesi gerekir.

- Oy kullanma hakkı genel olmalı ve hiçbir yurttaş grubu("kısıtlı" ve "mahcur" olanlar hariç) bu haktan mahrum bırakılmamalıdır. Başka bir ifadeyle seçimde genel oy ilkesine uyulmalıdır.
- Seçim yasası, oy kullanma hakkına sahip olan yurttaşların tümünün seçmen listesine yazılmalarını sağlamak için gerekli önlemleri almalıdır.
- Seçim yasası, yurttaşlara seçilmek için adaylıklarını koymaları konusunda tam bir özgür ortam sağlamalıdır.
- Seçim yasası, seçim işlemlerinin tümünde samimiyet ve dürüstlüğü sağlamalıdır.
- Seçim yasası, oy verme işleminde gizliliği ve oyların sayımında açık sayım ve döküm esasına göre yapılması sağlamalıdır.
- Seçim yasası, oy verme işlemlerini kolaylaştırmalıdır.
- Seçimlere birden fazla siyasi parti katılmalıdır.
- Seçimlere katılan tüm partilere, devlet tekelindeki kitle iletişim araçlarından eşit olarak yararlanmaları koşulu ile propaganda yapma hakkı tüm partilere ve adaylara açık olmalıdır.

Seçmenlerin vatandaşı oldukları ülkenin yönetimine katılma, seçme ve seçilme haklarına sahip olmaları, çağdaş dünyada hem demokratik ülkelerin anayasalarıyla hem de uluslararası beyanname ve sözleşmelerle vurgulanan ilkeler haline gelmiştir. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında vatandaşların siyasal nitelikli temel hakları arasında düzenlenen seçme, seçilme ve halkoylamasına katılma hakları (md. 67), İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde bu yönüyle ele alınmış ve "her insanın doğrudan doğruya veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığıyla ülkesinin yönetimine katılma ve kamu hizmetlerine eşit giriş" haklarına sahip olduğu belirtilmiştir (md. 21/1-2).

Temsili demokrasilerde seçimler, ülkeyi yönetme yetkisinin kaynağı ve meşruiyetin temelidir. Nitekim bu anlayış, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde seçme hakkının niteliği ve seçim güvenliği ile ilgili bazı ilkelere de işaret eden şu hükümle dile getirilmiştir:

“Halkın iradesi, yönetim (hükümet) yetkisinin temelidir; bu irade, genel ve eşit oy hakkıyla olacak ve gizli oy ve eşdeğerli serbest oy verme usulleriyle yapılacak dönemsel gerçek seçimlerle açıklanır” (md. 21 /3).

Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı'na göre de “Demokratik yönetim (hükümet), düzenli aralıklarla yapılan serbest ve adil seçimlerle açıklanan halk iradesine dayalıdır”. Aynı Şart'ın I. Ekinde “Taraflar devletler, düzenli aralıklarla yapılan dürüst seçimler yoluyla serbest ve âdil bir biçimde açıklanan halk iradesinin meşruiyetin temeli olduğunu ilan” etmişlerdir (Türk, 1995: 7).

4.1.2. Seçim Sistemleri

Seçim sistemi; halkın parlamentodaki temsilcilerini belirlemek için gerekli olan kurallar bütünü gösteren teknik bir yöntemdir. Yapılan bu tanım herkesçe bilinmesine rağmen kullanılan oyların değerlendirilmesine, başka bir deyişle, verilen oyların sayılarına göre seçime katılan parti veya bağımsız adayların parlamentoda kazandıkları sandalye sayılarının belirlenmesine ilişkin bu yöntemin usulünün ne olacağı konusu çok tartışılmaktadır. Çünkü hiçbir seçim sistemi seçmenlerin tamamının iradesini parlamentoya yansımını tek başına sağlayamaz (Unat, 1993: 50). Bu nedenle de seçim sisteminin belirlenmesi demokratik siyasal yaşamın en kritik soruları arasında yer alır.

Seçim sisteminin amacı anayasa organlarından bir kısmının halk iradesine uygun biçimde oluşturulması olup, seçim sistemleri çeşitli olup bu sistemlerden herhangi birinin tercih etmek basit bir mesele değildir. Bu tercih demokrasinin işleyiş durumunu

belirttiği gibi, ona rengini ve gerçek yönünü verecek nitelikte olmalıdır (Armaoğlu, 1953: 4).

Çok partili demokrasilerde parlamento genel seçimlerinin amacı, belirli bir süre için hangi parti veya partilerin iktidar olacağını, hangi partilerin muhalefet olarak denetim görevi yapacağını belirlemektir. Seçim sisteminin hangi partinin hükümet kurmaya yeterli bir çoğunlukla kazanacağını belirleme işlevine “fayda veya istikrar” ilkesi, seçime katılan parti veya bağımsız adayların güçleri oranında parlamentoda temsil edilmelerini sağlama işlevine “temsilde adalet ilkesi” denir. Her ülke aslında, ters yönlerde işleyen, o nedenle de birine öncelik verildiğinde diğerinin etkisi zayıflayan bu iki ilkeyi, her biri ayrı seçim sistemi olarak adlandırılan farklı yöntemlerle kendi koşullarına uygun bir seçim sistemi tercihleriyle dengelemeye çalışır (Türk, 1995: 10).

4.1.3. Seçim Sistemlerinin Teknik Öğeleri

Karmaşık yapılara sahip olan seçim sistemleri çok farklı teknik öğelerden oluşurlar. Seçim bölgesinin belirlenmesi, adaylık şekli, oylama şekli ve oyların hesaplanması şeklinde gruplandırılabilir olan bu öğelerin her biri tek başına belirli etkiler oluşturabilmelerinin yanında; çeşitli biçimlerde uygulanmaları sonucunda seçim sonuçları açısından da çeşitli siyasal sonuçlar doğurabilmektedir.

Seçim sistemleri ile ilgili bazı kavramları ileriki bölümlerde sık sık karşılaşılabileceği için kavramsal bütünlüğü yakalama adına bu öğelere aşağıda kısaca açıklanmıştır.

4.1.3.1. Seçim Bölgelerinin Belirlenmesi

Seçim bölgesi sayısının ve büyüklüğünün kararlaştırılması safhasıdır. Seçim büyüklüğünden anlaşılan, bölgesel büyüklük değil çıkarılacak milletvekili sayısıdır.

Buna göre; bir milletvekili çıkaracak seçim bölgeleri dar bölgelerdir. Geniş bölgeler ise, en az iki milletvekili çıkararak bölgeler olup, çıkarılacak milletvekili sayısına göre de; küçük (2–5 milletvekili), orta (6–10 milletvekili) ve büyük (10 ve üzeri) olmak üzere gruplandırılabilir.

4.1.3.2. Adaylık ve Oylama Şekilleri

Tek isim ve liste usulü şeklinde iki tür adaylık söz konusu olup oylama şekli de kanunla açıklanır. Tek ismin oylanacağı oylama veya listenin oylanacağı liste usulü oylama yöntemleri vardır.

4.1.3.2.1. Tek İsim Yöntemi

Tek isim usulünde her bir seçim çevresinden çıkarılacak milletvekili için partiler tarafından birer aday gösterilmekte ve seçmenden partilerin göstermiş olduğu tek isimli adaylara oy vermeleri beklenmektedir.

4.1.3.2.2. Liste Yöntemi

Liste usulünde, milletvekili adaylarından oluşturulmuş listeler üç değişik şekilde seçmene sunulmakta ve seçmenden bunları oylaması beklenmektedir. Bahsedilen üç liste türü şunlardır.

4.1.3.2.2.1. Bloke Liste

Aday sıralaması parti üst kurullarınca saptanmış blok halindeki listeler seçmene sunulmaktadır. Tek bir oyu olan seçmen için önceden belirlenmiş bu listelerden birini tümüyle onaylamak dışında bir seçenek yoktur. Bu kısıtlılığa karşın partilerin güçsüz olduğu ve milletvekillerinin aşırı bağımsız hareket ettiği durumlarda; adayın partiye bağımlılığını kuvvetlendirdiği için bloke liste uygulaması faydalı görülebileceği gibi; örneğin parti listelerinin uygulanması halinde; uzmanları, kadınları veya belirli

toplumsal grupların temsilcilerinin listede seçilebileceği sıralara yerleştirilmesi açısından müdahalelere açık olması yönünden de yararlı bulunabilir.

4.1.3.2.2.2. Tercihli Liste

Parti üst kurullarının hazırladıkları listelerin yalnızca birer ön yapı olarak görüldüğü bu uygulamada seçmene, parti listesindeki adayların sırasını değiştirme ve dolayısıyla partinin hangi aday tarafından temsil edileceğini belirleme hakkı doğmaktadır. Bir liste bir de aday oyu olmak üzere en azından iki veya seçilecek milletvekili sayısı kadar oyu olan seçmen bazı durumlarda aynı aday için birden fazla oy kullanabilecektir.

4.1.3.2.2.3. Karma Liste

Partilerin hazırladığı listeler, bu yöntem uygulandığı takdirde yalnızca birer öneri niteliği taşımaktadır. Çünkü bu yöntem seçmene parti sınırlamalarını aşma ve değişik parti listelerinde yer alan adayları seçerek seçmenin kendi listesini istediği adaylardan oluşturma imkânı bulmaktadır.

4.1.4. Oyların Hesaplanması

Oyların hesaplanmasında kullanılacak karar verme yöntemleri çoğunluk yöntemi ve nispi yöntem olarak ikiye ayrılabilir.

4.1.4.1. Çoğunluk Yöntemi

Çoğunluk yönteminde milletvekili seçilecek adayın istenilen oy çoğunluğunu alması gerekmektedir. Gerekli çoğunluk türleri; mutlak (salt) çoğunluk, basit (nispi) çoğunluk ve belli oranlardaki (nitelikli) çoğunluk olarak sınıflandırılabilir.

4.1.4.1.1. Mutlak (Salt) Çoğunluk

Yarıdan bir fazlayı ifade etmektedir. Geçerli oyların yarıdan bir fazlasını alan liste ya da aday seçilmektedir. Örneğin; üç milletvekilinin seçileceği bir seçim

çevresinde kullanılan 1000 oydan A - 501, B - 287 ve C - 200 oy almış ise bu durumda mutlak çoğunluk yöntemine göre seçilecek olan aday, yarıdan bir fazla oy aldığı için "A" olacaktır. Mutlak çoğunluk yönteminin kullanıldığı seçimlerde genellikle ilk turda mutlak sayıya ulaşamadığından tur sayısının artması söz konusu olmaktadır.

4.1.4.1.2. Basit (Nispi) Çoğunluk

En fazla oy sayısı demektir. Alternatifler arasından kullanılan geçerli oyların en çoğunu alan aday veya parti seçilmektedir. Örneğin; üç milletvekilinin seçileceği bir seçim çevresinde kullanılan 1000 oydan adaylar A= 450, B= 350, C= 200'ünü almış ise bu durumda basit çoğunluk yöntemine göre seçilecek olan aday, diğerlerine oranla en çok oyu aldığı için "A" adayı olacaktır.

Basit çoğunluğun uygulandığı seçimlerde diğerlerine oranla en çok oyu almak yeterli olduğu için daha ilk oylamada seçimi kazanan belli olmaktadır. Bu nedenle ikinci bir tura ihtiyaç duyulmamaktadır.

4.1.4.1.3. Belli Oranlardaki (Nitelikli) Çoğunluk

Seçilebilmek için belli miktarda oy almayı gerektirmektedir. Yapılan seçimde yasa ile belirlenmiş orandaki oy sayısına ulaşan aday seçimi kazanmaktadır. Örneğin; % oranının şart olduğu bir seçimde; bir seçim çevresinde kullanılan 1000 oydan adaylar A= 750, B= 150, C= 100'ünü almış ise oran gereği belirlenen 750 sayısını elde ettiği için A adayını kazanacaktır. Ancak kuşkusuz, böyle bir yöntemin uygulanması ilk turda gereken oranı yakalamayı zorlaştırmaktadır. Çoğunluk sağlanamadığında ikinci tura gidilmesi zorunlu görünmektedir.

4.1.4.2. Nispi Temsil Yöntemi

Nispi yöntemde sandalye dağılımı değişik adayların veya partilerin elde edecekleri oy oranına göre gerçekleşmektedir. Bu yöntemin uygulandığı durumlarda

oyların sandalye sayısına dönüştürülmesi için bir çok hesaplama yöntemine başvurulmaktadır ki bunların en önemlileri en yüksek ortalama yöntemi ve seçim sayısı yöntemidir.

4.1.4.2.1. En Yüksek Ortalama Yöntemi

Diğer adı bölenler yöntemi olan bu yöntemin Özelliği; partilerin oy sayısının her parti için büyükten küçüğe doğru sıralanan aritmetik diziler oluşacak şekilde belirli rakamlara bölünmesidir. Milletvekillerinin dağılımı en yüksek ortalamalara veya en yüksek paylara göre gerçekleştirilir.

4.1.4.2.2. Seçim Sayısı Yöntemi

Öncelikle bir seçim sayısının tespit edildiği bu yöntemde (örneğin; basit seçim sayısı yönteminde bu sayı, geçerli oy sayısının o bölgeden çıkarılacak sandalye sayısına bölünmesi suretiyle bulunacaktır). Bu sayı partinin almış olduğu oy sayısında kaç kez mevcut ise söz konusu partiye o kadar milletvekilliği verilmektedir.

a) Çevre Seçim Sayısı: Her seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların seçilecek milletvekili sayısına bölünmesiyle bulunmaktadır. Bu yöntemde her şehirden çıkacak milletvekili sayısı önceden bilinmektedir. Bir Örnek vermek gerekirse;

Örnek: Seçim Çevresinde 6 milletvekili seçilecektir ve kullanılan geçerli oylardan A= 10.000, B= 20.000, C= 30.000 oyun sahibidir. Bu durumda önce geçerli oyların toplamı bulunmalıdır. $A + B + C = 60.000$ geçerli oy söz konusudur. 6 milletvekili seçileceğine göre bu sayı 6'ya bölünmelidir. $60.000 / 6 = 10.000$ elde edilen bu sayı "seçim sayısı"dır. Hangi partinin kaç sandalye kazandığı bulunmak istenirse; bu durumda her partinin sahip olduğu geçerli oy sayısında bu seçim sayısının kaç defa

bulunduğunun hesaplanması gerekir. Bunun için her partinin geçerli oy sayısı seçim sayısına bölünerek hesaplanır.

$$A= 10.000/ 10.000= 1 \quad B= 20.000/ 10.000= 2 \quad C= 30.000/ 10.000= 3$$

Görüldüğü gibi, A partisi 1, B partisi 2, C partisi 3 milletvekilliği kazanmış olmaktadır.

b) Değişmez Tek Sayı : Kazanacak adayı saptamak konusunda en belirleyici rolü oynayan sayı, çevre seçim sayısından farklı olarak kanun koyucu tarafından seçimin başında, bütün seçim bölgeleri için aynı olacak şekilde saptanır. Seçim çevrelerinde listelerin kazanacağı milletvekillikleri, o seçim çevresinde aldıkları oyun bu değişmez sayıya bölünmesi suretiyle hesaplanır. Ülkede seçilecek toplam milletvekili sayısı önceden bilinmez, milletvekili geçerli oy sayısına bağlıdır.

Örneğin; değişmez seçim sayısı olarak 50.000 belirlendiyse ve o seçim çevresinde adaylar A= 250.000, B= 150.000, C= 100.000 oy aldılarsa;

$$A= 250.000/ 50.000 =5 \quad B =150.000/ 50.000= 3 \quad C= 100.000/50.000= 2$$

milletvekili çıkaracaklar, dolayısıyla o bölgeden çıkacak milletvekili sayısı 10 olacaktır.

c) Milli Seçim Sayısı : Seçilecek milletvekili sayısının önceden belirgin olduğu bu yöntemde siyasi partilerin yurt genelinde elde ettikleri geçerli oyların milletvekili sayısına bölünmesi sonucunda seçim sayısı hesaplanmaktadır. Elde edilen bu tek seçim sayısı her seçim çevresinde uygulanır. Buna göre her seçim bölgesinde listelere kaçır milletvekili düşeceği, her listenin seçim çevresinde aldığı oyun ulusal seçim sayısına bölünmesi sonucunda orta çıkmaktadır.

Partilerin oy kaybını engelleme, her milletvekilinin temsil ettiği seçmen sayısının eşitliğini sağlama gibi amaçlarla nispi temsilin tam şekilde uygulanmasını

gerçekleştirmek isteyen bu sistemin sakıncalı yanı, seçim sayısını belirleyebilmek için tüm oyların sayılmasını ve dolayısıyla belli bir zaman beklemeyi resmi seçim sonuçları açıklandıktan sonra seçim sayısı bulunabilmektedir.

4.1.5. Seçim Sistemlerinin Tipolojisi

Seçim bölgelerinin belirlenmesi; adaylık şekli, oylama şekli, oyların hesaplanması gibi teknik öğelerin çok farklı şekillerde ortaya çıkarılabilmesi sonucunda oluşacak farklı sonuçlara ve buna bağlı olarak gerçekleşecek siyasal sonuçlara dayalı olarak çoğunluk ve nispi sistemler kapsamında pek çok seçim sistemi uygulamada yaralanılmaktadır.

4.1.6. Çoğunluk Sistemleri

4.1.6.1. Tek İsimli (Dar Bölge) Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

Bu sistemde, ülke genelinde yasama organına ne kadar temsilci seçilecekse tüm ülke o sayıda, eşit sayıda seçim çevrelerine bölünmektedir.

Seçim öncesinde partiler, her seçim çevresi için tek bîr aday ismi belirlerler, seçmenler de seçim sırasında sahip oldukları bir tek oyu tek bir aday için kullanırlar. Seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların basit çoğunluğunu elde eden aday seçimi kazanmış olur.

Bu sistemde oy ve milletvekili sayısı arasındaki orantısızlık etkisi en fazla oyu alacak olan partiye avantaj sağlamakla birlikte bu durum seçilen adaya seçmen çoğunluğunun oy vermiş olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü basit çoğunluk sisteminde seçilen bir adayın seçmen çoğunluğu açısından en kötü alternatif olarak görülmesi mümkündür. Bu durumu bir örnekle ifade edersek;

Örnek: 200.000 oyun kullanıldığı bir seçim çevresinde partilerin almış oldukları oy dağılımı aşağıdaki gibi gerçekleşmiş olsun:

A= 60.000, B= 50.000, C= 40.000, D= 30.000, E=20.000 bu sonuçlara göre seçim çevresi oluşturulurken nüfus eşitliği esas alınmaktadır. Ancak tarihi, coğrafi, mülki sınırlar, veya da nüfus artışı gibi sebepler nedeniyle küçük oranlı sapmalar olabilmektedir.

Basit çoğunluk uygulandığı için seçimi 60.000 oy alan A partisi kazanmış olmaktadır. Ancak geriye kalan $200.000 - 60.000 = 140.000$ oy $3/4$ gibi bir seçmen çoğunluğunun alternatif olarak A partisini benimsememiş olduğunu göstermektedir.

Basit çoğunluk sistemi, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Rusya, İngiltere ve Anglosakson etkisi altında kalmış bir çok ülkede en çok oyu alan adayın seçilmesi şeklinde uygulanmaktadır.

Basit oluşundan dolayı uygulama kolaylığı sağlayan bu sistemin kuskusuz hem faydalı hem de zararlı yönleri vardır. Yararlarını şöyle sıralamak mümkündür. Seçim çevresinin küçüklüğü sebebiyle seçmen ve temsilci birbirini daha yakından tanımakta, temsilci seçmenle daha iyi iletişim kurabilmektedir. Sorunlarını temsilcisine daha rahat ulaştırabilmektedir. Seçim çevresinin küçüklüğü adaylara rahat ve kolay bir seçim kampanyası imkânı sağlamaktadır. Seçmenler oylarının boşa gitmemesi için ülkede kazanma ihtimali fazla olan partilere oy vermek istemekte, dolayısıyla tercihlerini kolay yapmaktadırlar. Seçimin sonucu bir partinin parlamentoda çoğunluğu sağlamasını kolaylaştıracağından, genellikle hükümeti kurmaya yetecek kadar bir çoğunluk oluşabilmektedir (Yüzbaşıoğlu, 1996: 107).

Sistemin bu yararları yanında sakıncalı yönleri de vardır. Milletvekilleri seçmenlerin yerel, kişisel sorunlarını çözme konusunda baskı altında kalabilirler, bu problemlerin çözümü yükümlü oldukları ulusal sorumlulukların önüne geçebilir. Mezhep, etnik ayrılıklar, feodal yapı, kişisel veya ekonomik nüfus, adayların seçiminde

etkili olur. Bunlardan destek alan kişi ve aileler için “seçim kaleleri” oluşur. Kişilerin birbirlerini yakından tanımaları seçim kampanyası sırasında parti ve programların yarışmasına engel olur, kişisel yetenekler ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla seçimi parti veya program değil, temsilcinin kişisel özellikleri kazanmış olacağından adayların partiye olan bağlılıkları azaltabilir, parti disiplini zayıflatabilir. Seçim çevrelerinin olabildiğince denk sayıda nüfustan oluşması gerektiği halde bu sayıyı sağlamak oldukça zordur. Eşitsizlik durumlarında adil olmayan sonuçlarla zaman zaman karşılaşılabilir. Sistemin iki partili bir siyasal yaşama yol açması nedeniyle iktidarın iki büyük parti arasında el değiştirdiği bir ortamda üçüncü bir partinin iktidar yarışına girmesi mümkün gözükmemektedir. Sistem, bütünü itibariyle iktidar ve muhalefet partilerinin aldıkları oylarla kazandıkları milletvekilliği sayısı arasında büyük bir orantısızlık vardır. Bu sonuç demokrasi açısından temsilde adalette adaletsizliğe yol açmaktadır (Yüzbaşıoğlu, 1996: 107).

4.1.6.2. Tek İsimli (Dar Bölge) İki Turlu Çoğunluk Sistemi

Bir zamanlar tarihi açıdan büyük önem taşımış olan bu sistem günümüzde batıdaki gelişmiş ülkeler arasında sadece Fransa'da, Rusya, Peru ve Şili'de uygulanmaktadır (Aleskerov ve Çarkoğlu, 1198: 5).

Bu sistemin temel kuralı gayet basittir: Adaylardan biri salt çoğunluğu elde ederse ilk turda o seçilir. Eğer ilk turda hiçbir aday salt çoğunluk elde edemezse ikinci bir tur seçime gidilir. Adayların ilk oylamada genellikle bu çoğunluğa ulaşamamaları, bu sistemde seçimlerin ikinci turunu çok kere mecbur kılmaktadır. Ancak ikinci tura katılabilmenin bir koşulu vardır, o da adayın, o seçim bölgesindeki seçmen sayısının belli bir yüzdesine (%) eşit sayıda oy alması gerekir. Böyle bir koşula gerek duyulmasının sebebi, katılım oranının düşük olduğu bir seçimde adayın salt çoğunluğu

sağlayarak seçilmesini önlemektir. Birinci turda bu koşulları yerine getiremeyen adaylara baraj altında kalanlar denir. İkinci seçim turunda seçilebilmek için kullanılan geçerli oyların basit çoğunluğunu elde etmek yeterlidir (Teziç, 1996: 257).

Sistemin beşiği olan Fransa'da, parlamento seçimlerinde ikinci turda yer alabilmeleri için adayların, seçmenlerin en azından % 12,5'ini (ki bu da her zaman mevcut olan çekimser oylar düşünüldüğünde seçmen sayısının % 17 ile % 20'si arası anlamına gelir) oyunu almaları gerekmektedir. Bu yüksek oran yasal bir gereklilik olmadığı halde ikinci turda yalnızca iki adayın yer almasını ve bunlardan birinin salt çoğunluğu elde etmesini sağlamak içindir. Üç ya da bazen dört adayın yer aldığı ikinci tur seçimlerinin olması yasaldir. Fakat bu çok nadir rastlanan bir durumdur. Eğer adaylardan yalnızca biri yukarıdaki sınırını aşabilmişse, bir sonraki aday gerekli minimum sınıra bakılmaksızın ikinci tura katılmaya hak kazanır (Carcassone, 1996: 59).

Bu sistemi bir örnekle açıklamak gerekirse;

Örnek; 100.000 seçmenin bulunduğu bir seçim çevresinde seçilecek bir milletvekilliği için seçime katılan adaylardan A= 15.000, B= 20.000, C= 10.000, D= 30.000 oy almış olsun. Kullanılan geçerli oy sayısı 75.000 olan seçim çevresinde adayların hiçbirisi 50.000 olan mutlak çoğunluğu sağlayamadığından ikinci tur seçimlere gidilir. Burada C adayı, kayıtlı seçmen sayısının % 12,5'uğu oranındaki oyu elde edemediğinden dolayı ikinci tur seçimlere katılamaz. İkinci tura A, B, D adayları katılabilir. Bu turda kullanılan geçerli 75.000 geçerli oy adaylar arasında A= 40.000, B= 21.000, C= 14.000 şeklinde paylaşıldığında A adayı seçilmiş olacaktır.

Doktrin, program ve eğilimleri birbirine yakın partiler, rakiplerini zayıflatabilmek için biri diğeri lehine seçimlerden “çekilme” veya “vazgeçme” yoluna

gidebilmektedir. Örneğin; A, B, C adaylarından C adayı B'nin lehine seçimden çekilebilir ve ikinci tur B ve A adayları arasında yapılır (Teziç, 1996: 275).

Sistemin faydaları açısından yaklaşıldığında iki türlü sistemin faydaları burada görülür. Bu sistemin kendine özgü faydalarından biri, seçimi kazananın, seçmenlerin yarısından fazlasının veya buna yakın bir kısmının desteğini sağlamasıdır. Bunun dışında; birbirine yakın görüşleri savunan partiler arasında işbirliği ve bütünleşmeyi sağlaması önemlidir. Sistemin kuralları güçlü müttefik partilerin mevcut olabilmelerini sağlamaktadır. Ancak büyük bir partinin adayı olduğu zaman kazançlı çıkılabileceğini bilen adaylar nihai fikir ayrılıkları ne olursa olsun bir arada olmanın yollarını ararlar. Yer alacakları parti içinde muhalif olsalar da, yine de ayrı ayrı katılmaları halinde yenilmeleri kaçınılmaz olan seçim kavgasını birlikte göğüslemeden kaynaklanan güçlü bir birliktelik yaşanır. Diğer yandan ittifak kurma iki türlü sisteme özgü bir özelliktir. En önemli partiler için bile mutlaka gerekli olan şey, seçim ittifakları kurabilecek yeterlilikte ve istekte olup bunu seçmenin huzurunda gerçekleştirebilmektir. Hiçbir adayın ilk turda çoğunluğu elde edemediği durumlarda ikinci tura katılacak olan adayların seçilebilmek için bir ya da birkaç başka adayın isteklerine kulak vermesi gerekir. Bu gereklilik büyük partileri bütün adaylarının yenilmesi ihtimaline karşı ortaklar aramaya ve ittifaklar oluşturmaya zorlar. Sağ ve sol kanatta doğal olarak büyük bir ittifak oluşturulması bu yolla gerçekleşmekte, temelde bunu sağlayan seçim sisteminin kendisidir (Carcassone, 1996: 60). Sağ ve sol partilerin kendi aralarında bütünleşmelerinin sağ ve sol bloklaşmayı sağlaması, çoğunluğa dayalı hükümet kurulmasını ve istikrarı kolaylaştırmakta ve devamlılık oluşturmaktadır. Bu uygulama zaman zaman sorunlar çıkarsa bile sistemin bütünlüğü için kaçınılmaz olmaktadır.

Bu seçim sisteminin de kuşkusuz eksik yönleri bulunmaktadır. Tek turlu çoğunluk sisteminin bütün sakıncalarının etkilerini azaltarak devam ettiği bu sistemde; ikinci tur seçiminin temelinde partiler arası anlaşması ve pazarlığa dayalı oluşu nedeniyle aslında seçmen bu turda parti tercihi açısından pek de serbest değildir. Partiler, zayıf oldukları yerde ittifak ettikleri partileri desteklerken, kuvvetli oldukları yerde destek alırlar. Seçmenler de partilerinin bu pazarlık ve anlaşmaları doğrultusunda oy kullanırlar. İkinci tur kararsız oyların hedefini bulması açısından faydalı olmaktadır (Yüzbaşıoğlu, 1996: 107).

İki adayın katıldığı bir ikinci tur, sağda ve solda ikili kutuplaşmaya yol açıp, sağ ve sol seçmeni birazda mecburi birleştirmektedir. Böylece ikinci tur, blokların kutuplaştığı tur haline gelebilir, ikinci tur olağandışı bazı uygulamaları da getirebilir. Örneğin merkez sağ veya soldaki bazı partiler aşırı sağ veya solun oylarını almak için onlara ödün vermeye yönelebilirler; bu partiler yakın rakiplerinin kazanmaması için karşı tarafı desteklemeye gidebilirler.

Sistem açısından ahlaki bir sakınca olarak nitelendireceğimiz bir durum da ikinci tura ikiden fazla aday katıldığı zaman görülür. Böyle bir durumda, pazarlıklar sonucunda diğer adaylar lehine çekilmeler, feragatlar olmaktadır.

Bir çoğunluk sistemi olarak bu sistem son derece adaletsiz sonuçlar da verebilmektedir. Örneğin, 1993 seçimlerinde Fransa'da % 40 dolayında oy alan merkez sağ ittifak milli mecliste sandalyelerin % 85'ini kazanmıştır ki, bu da % 45 oranından bir fazla seçmeni temsil anlamına gelmektedir.

Bu sistem ikinci turda uç partilerin yarış dışı edilmesini sağlayamayabileceği gibi, bir partinin parlamentoda çoğunluk oluşturarak hükümet kurmasına da her zaman elverişli olmamaktadır.

4.1.6.3. Üsteli (Geniş Bölge) Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

Her partinin, seçim bölgesinde seçilecek temsilci sayısı kadar isim saptaması ve bu adayları listeler halinde seçmenlerin oyuna sunmasından dolayı sistem, liste usulü olarak adlandırılır.

Bu sistemde basit çoğunluk aranmakta olduğundan; partiler tarafından hazırlanan listeler seçmenlere sunulur, seçmenler oylarını beğendikleri adaya verirler ve en çok tercih edilen listedeki adaylar milletvekili seçilmiş sayılırlar.

4.1.6.4. Listeli (Geniş Bölge) İki Turlu Çoğunluk Sistemi

Mutlak çoğunluk yönteminin uygulandığı liste usulü seçimlerde söz konusu olmaktadır. Mutlak çoğunluk, yapılacak oylamada aday veya listenin yarıdan bir fazlasını gerektirdiğinden genellikle adaylar geçerli sayıda oya ilk turda ulaşamamaktadır. Bu nedenle İkinci tur oylama kaçınılmaz olmakta, oylamaya yeterli sayıda isim belirlenene kadar başka tur seçimler yapılmaktadır.

Fransa'da III. Cumhuriyet Dönemi'nde 16 Haziran 1885 tarihli kanunla benimsenen bu sistem; mutlak çoğunluk yanında seçmen sayısının $\frac{1}{4}$ 'lük kısmının oyunu almış olmayı da şart koşturmuştur. Sistem; kural gereği birinci turda mutlak çoğunluk; ikinci turda basit çoğunlukla uygulanmaktadır. İkinci tura, birinci turda seçilemeyen, ancak, en çok oyu alan adaylardan seçilmesi gereken sayının iki katı kadar aday katılabilmektedir. Son tura girecek adayların miktarının bu şekilde sınırlandırılmasının sebebi, katılım oranının düşük olduğu bu turda oyların lüzumsuz bir şekilde dağılmasını önlemek seçime katılım oranını artırmak istenmekte bu sistemin zayıf yönü seçilen adayların basit çoğunlukla seçilmeleridir (Armaoğlu, 1953: 27).

4.1.7. Nispi Temsil Sistemleri

Çoğunluk sisteminin adil olmayan sonuçlarını ortadan kaldırmak, nüfus içinde var olan sosyal grupların ve siyasi oluşumların mümkün olduğunca aynı oranda parlamentoya yansıtılması amacını nispi temsil sisteminin ortaya konmasını sağlamıştır.

Teoride çok basit olan nispi temsil sistemine göre; milletvekilleri, seçime katılan listeler arasında aldıkları oy oranına göre paylaşılacaktır. Bunun yapılmasını sağlayacak hesaplamalara dayanak ölçüt olarak da “seçim sayısı” benimsenmiştir. Seçim sayısı üç değişik biçimde hesaplanabilmektedir.

4.1.7.1. Artık Oyların Kullanılması

Nispi temsil sistemi teorik olarak basit olmakla birlikte; bu sistemde, bir seçim bölgesinden seçilecek milletvekillerinin partiler arasındaki dağılımını belirleyebilmek için yapılan hesaplamalar her zaman tam sonuç vermemekte; bazen dağıtılamayan milletvekillikleri ve milletvekili seçilmeye yetmeyecek artık oyların kaldığı görülmektedir. İşte bu artık oyların en rasyonel şekilde değerlendirilmesi, artık oyları mecliste temsilini amaçlamaktadır. Bunu sağlamak için ya genel seçimlerin ülke genelindeki sonuçlarına göre, yada bölgesel seçim çevrelerinde artık oyların hesaplanmasıyla yapılmaktadır.

4.1.7.1.1. Yaklaştırmalı Nispi Temsil

Yaklaştırmalı nispi temsil; temsil edilmeyen oyların ülke çapında değil de seçim çevresinde hesaplandığı bir yöntemdir. Nispi temsil büyük sayılara uygun olmasına karşılık küçük seçim bölgelerinin dar çerçevesine uygun düşmemektedir. Çünkü kullanılan oy sayısı yüksek değilse ortaya çıkan seçim sayısı siyasi partilerin elde ettikleri sayıdan yüksek olabilmektedir. Bir sandalyeyi bölme olanağı olmadığına göre yaklaştırmalara başvurulur. Bir örnekle ifade edecek olursak;

Örnek: Seçilecek 10 milletvekilinin bulunduğu seçim çevresinde kullanılmış 400.000 oyun olduğu ve 4 partinin katıldığı bir seçim bölgesinde seçim sonuçları şöyledir: A = 172.000, B = 112.000, C = 72.000, D = 44.000

Bu durumda milletvekili dağılımını bu seçim çevresinde nasıl dağıtılabilecektir. Dört parti arasında paylaşın nasıl olacaktır.? Bunu sorunu çözmede kullanılabilecek üç yöntem vardır. Bunlar; en yüksek artık, en yüksek ortalama ve d'Hondt sistemleridir.

4.1.7.1.2. En Yüksek Artık Sistemi

Öncelikle, kullanılmış geçerli oy sayısı seçim çevresindeki milletvekili sandalye sayısına bölerek seçim sayısını bulmak gerekir. Seçim sayısı hesaplanması:

Seçim Sayısı = $400.000/10$ bölünmesiyle seçim sayısı 40.000 oy olmaktadır. Seçim sayısının bulunmasından sonra, her partinin aldığı oy sayısının seçim sayısına bölünmesi ile her parti seçim sayısına kaç kez elde etti ise o partiye elde ettiği seçim sayısı kadar milletvekili sandalyesi kazanmış olacaktır.

A Partisi = $172.000/40.000 = 4.3$ artık oy ve 4 sandalye,

B Partisi = $112.000/40.000 = 2.8$ artık oy ve 2 sandalye,

C Partisi = $72.000/40.000 = 1.8$ artık oy ve 1 sandalye,

D Partisi = $44.000/40.000 = 1.1$ artık oy ve 1 sandalye elde eder.

Bu paylaşımın sonucunda 8 sandalyenin dağıtıldığı ancak 2 sandalyenin açıkta kaldığı görülüyor. Bu halde; kullanılan yöntem gereği olarak kalan sandalyeler en büyük artıktan başlayarak partilere dağıtılacaktır. Bu durumda B ve C partileri 1'er sandalye kazanırken, A ve D partileri artık oyları diğer partilerin artık oylarına göre az

olduğundan sandalye kazanamamıştır. Son sandalye dağılımı partilere göre A= 4, B= 3 C= 2 ve D= 1 milletvekilliği kazanmış olmaktadır.

Bu seçim yönteminde en büyük artığı genellikle en az oy alan parti ve partiler alacağından bu sistem az oy alan partilerin lehine sonuç doğurduğu görülmektedir

4.1.7.1.3. En Yüksek Ortalama Sistemi

En Yüksek Ortalama Sistemine göre; yine ilk örnekteki gibi, her partiye, aldığı oylar seçim sayısına kaç kez ulaşıyorsa o kadar sandalye kazanmış olur. Ancak geri kalan iki sandalyenin dağıtımı farklı olacaktır. Açıkta kalan iki sandalye listeler arasında paylaşılırken; her iki listenin seçim sayısına göre aldığı sandalye sayısına hayali bir sandalye eklenir ve her listenin aldığı oy sayısı, böylece elde edilen sayıya bölünür. Bu işlem bir ortalama verir. En yüksek ortalamayı tutturana parti geri kalan sandalyelerden birini alır. Bütün sandalyeler dağıtıncaya kadar işlem tekrarlanır.

Örneğin; toplam 200.000 oyun kullanıldığı ve 5 millet vekilinin seçileceği bir seçim çevresinde partilerin aldıkları oylar; A= 45.000, B= 50.000, C= 16.000, D= 35.000, E= 54.000 $200.000/5=40.000$ oy seçim sayıdır. Buna göre; B, E ve A partileri 1'er milletvekilliği kazanmış olmaktadır. C ve D partileri milletvekilliği kazanamamıştır. Buna karşın, artık oy sayısı şu şekilde oluşmuştur. A= 5.000, B= 10.000, C= 16.000, D= 35.000, E= 14.000 bu durumda dağıtılmamış 2 milletvekilliği kalmıştır. Buna göre C ve D partileri 1'er milletvekili kazanmış olur.

Tablo 4. 1. Sandalyelerin En Yüksek Artığa Göre Dağılımı

Partiler	Artık Oy Sayısı	Kazandığı Milletvekilliği	En Yüksek Artığa Göre Kazanılan
A	5.000	1	0
B	10.000	1	0
C	16.000	0	1
D	35.000	0	1

E	14.000	1	0
---	--------	---	---

Tablo 4.2. Sandalyelerin En Yüksek Ortalamaya Göre Dağılımı

Partiler	Artık Oy Sayısı	Kazandığı Milletvekilliği	En Yüksek Ortalamaya Göre
A	45.000/1+1	1	0
B	50.000/1+1	1	1
C	16.000/1	0	0
D	35.000/1	0	0
E	55.000/1+1	1	1

Bu sonuçlara göre, en yüksek ortalamaya E partisi sahip olacaktır. 1. milletvekilliğini E partisi kazanacaktır. 2. milletvekilliğini de B partisi kazanmış olmaktadır. Bu sonuçlara göre partilere göre kazanılmış milletvekilliği sayıları A= 1, B= 2, C= 0, D= 0, E= 2 olacaktır. Bu yöntem uygulandığında büyük partilerin lehine sonuçlar doğurmaktadır.

4.1.8. d'Hondt Sistemi

En yüksek ortalama seçim yöntemiyle aynı sonuçları vermektedir. Ancak burada izlenen yol farklıdır. Bu sistem uygulanırken; her partinin aldığı oylar sırasıyla bire, ikiye, üçe, seçim bölgesinden çıkacak milletvekili sayısına bölünür ve elde edilen sonuçlar, büyüklük sıralarına göre, sandalyeler, en büyükten küçüğe doğru yapılan bir sıralama sonucunda milletvekilli sandalyeleri dağıtılmış olur. Kullanılan örnek değerlere bu sistem uygulanırsa;

Tablo 4.3. d'Hont Seçim Sistemine Göre Sandalye Dağılımı

Partiler	1.Bölme	2.Bölme	3.Bölme	4.Bölme	5.Bölme
A	45.000	22.500(5)	15.000	11.250	9.000
B	50.000(2)	25.000(4)	16.666	12.500	10.000
C	16.000	8.000	5.333	4.000	3.200
D	35.000	17.500	11.666	8.750	7.000

E	55.000(1)	27.500(3)	18.333	13.750	11.000
---	-----------	-----------	--------	--------	--------

Elde edilen sonuçlar büyükten küçüğe doğru sıralandığında sonuç da ortaya çıkmaktadır: 55.000, 50.000, 27.500, 25.000, 22.500

E B E B A

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere A partisi 1, B partisi 2, C partisi 0, D partisi 0, E partisi 2 milletvekilliği kazanmışlardır. Bu sistem de büyük partiler lehine sonuçlar doğurmaktadır.

4.1.9. Tam Olarak Uygulanan Nispi Temsil

Temsil edilmeyen oyların mümkün olduğu kadar en aza indirilmesinin sağlanması amacıyla artık oyların ve açık milletvekilliklerinin ülke genelinde değerlendirilmesidir. Bu temsilde üç yöntem söz konusudur:

4.1.9.1. Milli Seçim Sayısı

Bütün ülke parlamentoya seçilecek bütün milletvekillerinin seçileceği tek bir seçim çevresi olarak kabul edilir. Bu uygulamada seçim sayısı, bütün yurttaki kullanılan geçerli oyların toplamının bütün ülkede seçilecek toplam milletvekili sayısına bölünmesiyle bulunmaktadır. Bu bölme işleminde sonra siyasi partilerin ülke genelinde aldıkları geçerli oyların toplamı, bu ulusal seçim sayısına bölünerek her partinin kaç milletvekilliği kazandığı belirlenmektedir. Boş kalan sandalyeler için, en yüksek artık veya en yüksek ortalama yöntemleri kullanılarak dağıtılmaktadır.

4.1.9.2. Ulusal Artık

Bu sistemde, milletvekillikleri seçim çevrelerinde, seçim sayısına göre partiler arasında dağıtıldıktan sonra partilerin bütün seçim çevrelerinde artan oyları ve dağıtılamayan milletvekillikleri toplanmaktadır. Ülke genelinde artık oyların toplamı, ülke genelinde dağıtılamayan milletvekillikleri toplamına bölünerek bir ulusal seçim

sayısı bulunmaktadır. Daha sonra her partinin ülke düzeyindeki artık oyları bulunan ulusal seçim sayısına bölünerek her partiye artık milletvekilliklerinden kaç tane kazandığı hesaplanmakta; eğer bu hesaplamadan sonra da artık oy kalırsa, bu oylar en çok artık oyu olan partilere göre dağıtılmaktadır. Böylece, ulusal düzeyde her partiye artık milletvekilliklerinden kaç tane düştüğü ortaya çıktıktan sonra bunların seçim çevrelerine göre dağıtımına sıra gelmektedir. Bunun için de artık milletvekilliği bulunan illerde her partinin artık oyunun o seçim çevresindeki seçim sayısına oranı bulunmakta ve bunlar büyüklük sırasına göre yazılmaktadır. Artık milletvekillikleri artık oyların büyüklüğüne sıralanır ve bu sıraya göre artık milletvekillikleri dağıtılmaktadır (Araslı, 1989: 226-227).

4.1.9.3. Değişmez Tek Sayılı Ulusal Artık Sistemi

Bu sistemde, bütün seçim çevrelerinde uygulanmak üzere seçimden önce bir "değişmez tek seçim sayısı" belirlenmektedir. Daha sonra seçim çevrelerinde bu sayıya göre milletvekillikleri partilere dağıtılmakta; her partinin almış olduğu artık oylar ise birkaç seçim çevresinin birleştirilmesinden oluşan seçim çevreleri birlikleri içinde toplanarak bölge bakiyeleri bulunmaktadır. Partilerin bölge bakiyelerinin değişmez tek seçim sayısına bölünmesiyle her partinin seçim çevreleri birliği düzeyinde kazandığı milletvekillikleri ortaya çıkmaktadır. Daha sonra, seçim çevreleri birliğinden artan artık parti oyları ülke düzeyinde birleştirilmektedir. Elde edilen sonuç, yine değişmez tek seçim sayısına bölünerek, her partinin ulusal düzeyde artık milletvekilliğinden kaçını alacağı hesaplanmaktadır.

Bu yöntemin üstün yanı, her milletvekilinin temsil ettiği seçmen sayısının aynı olmasının sağlanması ve partilerin seçim çevrelerindeki artık oylarının değerlendirmesini adil biçimde sonuçlandırmaktadır (Araslı, 1989: 227).

4.1.10. Barajlı Sistemler

Orantılı temsil sistemlerinde, temsilde adalet ile birlikte, istikrarlı bir yönetim arzulanmaktadır. Bunu elde etmek için bir takım çözümler aranmıştır. Çözümlerin büyük bir kısmı, parlamentodaki parti sayısını azaltmak amacıyla küçük partilerin temsil olanaklarını zorlaştırmaya yönelmiştir. Bu doğrultuda uygulana en yaygın yöntem "baraj"lı seçim sistemleri olmuştur.

4.1.10.1. Basit Seçim Sayılı Baraj

Bu yönteme göre bir seçim çevresinde, çevre seçim sayısını aşacak kadar artık oy alamayan bağımsız aday veya partiler o seçim çevresinden milletvekili çıkaramazlar. Bu yöntem küçük partilerin milletvekili kazanma şanslarını büyük ölçüde azaltmaktadır.

4.1.10.2. Yüzde Oranlı Baraj

Bir partinin veya bağımsız adayın bir seçim çevresinden milletvekili çıkarabilmesi için, o seçim çevredeki geçerli oyların % 5 – 10 gibi belirlenen seçim barajı oranında oy alması gerekmektedir. Bu seçim barajın yüksek oranda tutulması, sadece ülkenin genel düzeyinde değil, aynı zamanda seçim çevreleri veya bölge düzeyinde de uygulanmaktadır.

4.1.10.3. Ülke Düzeyinde Baraj

Bu seçim yönteminde uygulanan baraj seçim öncesinde ülkenin genelinde yüzde oranlı baraj belirlenmektedir Bir tür yüzde oranlı baraj olan bu uygulamada barajı, belli bir seçim çevresinde değil ülke düzeyinde konulmaktadır. Ülke düzeyinde kullanılan geçerli oyların belli bir oranı olarak belirlenmekte olup bu oranı geçemeyen partiler veya bağımsız adaylar hiçbir seçim çevresinde milletvekili dağılımına ülke genel barajını aşamadıklarından katılamamaktadırlar (Araslı, 1989: 229).

A	50.000	60.000	88.000	38.000	64.000	300.00/5	60.000
B	14.000	22.000	8.000	26.000	30.000	100.00/5	20.000
C	24.000	22.000	20.000	18.000	16.000	100.00/5	20.000

Bulunan bu liste ortalamaları seçim sayısına bölüldüğünde;

A listesi $60.000 / 20.000 = 3$ milletvekili

B listesi $20.000 / 20.000 = 1$ milletvekili

C listesi $20.000 / 20.000 = 1$ milletvekili kazanırlar.

Her listede 5 aday bulunduğuna göre, bu adaylar arasında en çok oyu alanlar A listesindeki A3, A5, A2 ,B listesindeki B5 ve C listesindeki C1 adayları seçilmiş sayılırlar. Bu yöntem, seçmenlere aday listesinde tercihte bulunma imkanı vermektedir (Teziç, 1996: 288).

4.1.11.3. Tercihli Oy

Seçmenlerin tercihli oylarını hangi miktarda kullanabileceklerini kanunla belirlendiği bu yöntemde, seçmenler kendilerine sunulan aday listesindeki isimlerin karşısına kanunun öngördüğü özel bir işareti koyarak tercihlerini belirtirler.

Tercih oyu, seçmenlere sunulan aday sıralamasının değiştirilmesini sağlaması açısından seçmen tercihlerini yansıttığından demokratik bir yöntem olarak kabul edilebilir.

4.1.12. Karma Sistemler

Çoğunluk sistemi ile nispi temsil sisteminin sakıncalarını ortadan kaldırmak amacı ile, her ikisinin birleştirilmesi sonucunda karma seçim sistemleri oluşturulmuştur. Nispi veya çoğunluk sistemlerinin niteliklerinin içinde barındıran, güdülecek siyasal

amaç doğrultusunda istenilen oranda kullanılabilceği bu sistemin pek çok çeşidi söz konusu olmaktadır.

Karma sistemlere örnek olarak; birleşik üsteli nispi sistem, kişiselleştirilmiş çift oylu sistem, devredilebilir tek oy (Hare), devredilemez tek oy, alternatif oy gibi sistemler verilebilir.

4.1.12.1. Birleşik Listeli Nispi Sistem

1951 yılında Fransa'da benimsenmiş olan bu sistem nispi temsil sistemini korurken çoğunluğa da bir üstünlük tanımaktadır. Bir liste ya da ortak listeler grubu mutlak oy çoğunluğunu aşarsa bütün sandalyeleri kazanır. Ortak listeler topluluğu oyların mutlak çoğunluğunu kazanamadığı zaman, sandalyelerin dağıtımı "en yüksek ortalama" kuralı uygulanarak yapılır.

4.1.12.2. Kişiselleştirilmiş Çift Oylu Sistem

Bu sistem, çoğunluk ve nispi temsil arasında dengeli bir kaynaştırma yapmaktadır. Seçim adaletini sağlamak amacıyla kullanılmayan oy sayısını en aza düşürmeye ve bir partinin kazandığı oyların yüzdesi ile çıkardığı milletvekili sayısı arasındaki dengeyi korumaya çalışan bu yöntemde (Conteret ve Emeri, 1975: 85) seçmenlerin hem adaya hem de siyasi partiye oy vermesi söz konusudur. Bundan dolayı çift oylu sistem de denir.

4.1.12.3. Devredilebilir Tek Oy (Hare) Sistemi

Bu sistemde seçmenler oy pusulasında yazılı olan adayları tercihlerine göre sıralamaktadırlar. Oylar değerlendirilirken, seçim sayısı kadar birinci tercih oyu almış aday milletvekili seçilmiş olur. Seçilen adayların oyları bir kenara konulmakta ve bundan sonra, sandıktan çıkan oy pusulalarında bu seçilen adayın birinci tercih olarak yazıldığı görülürse bu isim okunmayıp ikinci tercih olarak gösterilen isim bir tane

birinci oy almış kabul edilmektedir. Böylece, çevre seçim sayısı kadar oy alan her aday seçilmiş olmaktadır. Sandıktan çıkan bütün oyların değerlendirilmesine rağmen çevreden çıkacak milletvekili sayısı kadar adayın seçim çevresine ulaşamadığı görülürse, açık milletvekilliği, seçilemeyen adaylardan en fazla birinci tercih almış olana verilmektedir (Araslı, 1989: 234).

4.1.12.4. Devredilemez Tek Oy

Bu sistemin uygulamasında ülke, geniş seçim bölgelerine ayrılmakta ve seçmenlere her seçim bölgesinde adaylardan yalnız biri için oy kullanma imkânı verilmektedir. Oyların çoğunluğunu alan aday, milletvekilliğini de kazanmış olmaktadır.

4.1.12.5. Alternatif Oy

Seçmenler oylarını kullanırken adaylar hakkında birinci, ikinci, üçüncü.... diye tercihlerini de gösterirler. Adayın aldığı ilk tercih oyları seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların mutlak çoğunluğuna ulaşan aday milletvekili seçilmektedir. Böyle bir çoğunluk sağlanamazsa, en az birinci tercihe sahip aday elenmekte ve bu adayı ilk tercih olarak gösteren oylar ikinci tercihlere aktarılmaktadır. Böylece aşama aşama zayıf adaylar elenmekte ve oylar ondan sonraki yüksek tercih alan adaya devredilerek adaylardan birisi mutlak çoğunluğa ulaşınca kadar oyları devretme işlemine devam edilmektedir (Araslı, 1989: 235).

4.1.13. Seçim Sistemlerinin Değerlendirilmesi

Geçmişten günümüze kadar çoğunluk sistemi ve nispi temsil sistemine ilişkin yapılan tartışmalarda genelde teoriye dayalı tezler öne sürülmüş ve bunlar parlamenter hükümet modellerine dayandırılmıştır. Artık günümüzde seçim sistemlerine ilişkin edinilmiş olan deneyimler de dikkate alınmakta ve bunlar yapılacak değerlendirmelerde

vazgeçilmez denetim unsurlarını oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla seçilecek sistemin belirlenmesinde deneyime dayanan bilgiler de bilimsel değer kazanmış bulunmaktadır. Teori ve uygulamanın bir araya gelmesiyle, seçim sistemleri değerlendirilirken bazı hususların dikkate alınması gerektiği anlaşılmaktadır (Nohlen, 1996: 19)

- İdeal bir seçim sistemi mevcut bulunmamaktadır. Seçim sistemlerinin etkileri çok değişik faktörlere bağlıdır. Bu nedenle mekân ve zamanın sistematik olarak dikkate alınması gerekmektedir.

- Seçim sistemlerinin, siyasi kararlara katılım, siyasi istikrar gibi bir çok farklı işlevi birden yerine getirmesi istenmektedir. Tek bir işleve dayanan teoriler ve sistemler genelde uygulamada tercih edilmemektedir.

- Seçim sistemlerinin ağırlıklı tartışılan noktası hangi işlevleri yerine getirmesi gerektiği hususu, ülkelerin demokrasi teorisine nasıl baktığına ve siyasi gücün nasıl oluşması gerektiği isteklerine bağlıdır. Bu konuda ülkelerin sosyal, kültürel, ekonomik koşulları büyük önem taşımaktadır.

- Seçim sistemlerinin tüm işlevleri aynı anda veya aynı oranda yerine getirmesini beklemek mümkün değildir. Hiçbir seçim sistemi her açıdan istenilen sonucu mutlak sağlayamaz. Bu alanda amaçların, halkın seçimlere daha fazla katılımını sağlamak ve daha fazla yönetimde istikrar sağlanması gibi hedeflerin birbirleriyle çakışması muhtemeldir. Seçim sisteminin belirli bir konuda daha etkin olabilmesi, bir başka alanda zorunlu olarak etkisini kaybetmesine neden olmaktadır. Bu sebeple seçim sistemleri belirli amaçları fazlasıyla yerine getirirken, bunun dışında kalan hedefleri aynı etkiyle sağlaması zor görünmektedir.

- Aynı zamanda bir çok işlevi yerine getirmeye çalışan seçim sistemleri genelde karmaşık olurlar. Bu tür seçim sistemleri kısmen birbirleri ile çelişen ve bir araya

geldiklerinde çeşitli bir etkileşime girerek çok sayıda farklı teknik öğeleri sistemlerde barındıra bilirler. Seçim sistemlerin işlevlerini ve etkilerini bire bir ölçmek günümüzde mümkün gözükmemektedir.

5. TÜRKİYE'DE UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİ

5.1. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEM

5.1.1. *Birinci Meşrutiyet Döneminde Seçimler*

5.1.1.1. *1877 İlk Seçimleri*

Türkiye'de seçme ve seçilme ile ilgili kavramları 19.yy.'ın ikinci yarısından sonra kullanılmaya başlanmıştır. Avrupa'da 14. ve 15. yy.'dan bu güne tartışılan seçim ve temsil kavramlarıyla Osmanlı'nın Avrupa'dan çok sonraları tanışmasının nedenlerini Osmanlı toplumsal yapısında aramak gerekir (Bakır, Küçüköğlü ve Pehlivan, 1982: 67).

Yüz yıllar boyu mutlak monarşi rejimi ile yönetilmiş olması, düşünce hayatı başlangıçtan beri Batı'dan kopuk olmasının önemli bir etken olarak gözükmektedir (Soysal, 1969: 40). Osmanlı Devleti'nde siyasal reformların Tanzimat ile başladığı görülmektedir. Uzun süre halkın demokratik isteklerinin olmadığı, egemenliğin halkta olduğu ile ilgili bir talebin olmaması mutlak iktidarın tüm dünyada yaşanan gelişmelere duyarsız kalmaya devam etmesinde önemli etken olmuştur. İktidar varlığını sürdürebilmek için modernleşme politikalarını önce orduya el atarak başlatan Osmanlı'da, askeri reform hareketlerin ardından yönetim sisteminin yeniden ıslah edilmesi arayışlarına gidildiği görülmektedir. Ancak, bu ıslah süreci içerisinde kuşkusuz Osmanlı toplumu da değişmiştir. Osmanlı devlet yöneticileri "devletin kurtuluşu" için halkın isteklerinin dikkate alınmasıyla daha etkin bir yönetim kurulabileceğini anlamışlardır (Alkan, 1999: 48).

Siyasal açıdan kurumsallaşmanın başlangıcını oluşturan Tanzimat Döneminin önemi, dönemin ve daha sonrasının yeniden yapılandırılmasında bir dönüm noktası olması olmuştur (Üste, 1999: 111). İktidarın kendi kendisini sınırlaması fikirleri özellikle fermanlardan gördüğümüz "çağdaşlaşma-batılılaşma" süreci ne yazık ki; modern bir bürokrasi oluşturulmaya başlaması, mülkiyet düzeninin değiştirilmesi gibi konularda bazı değişiklikler yapmakla birlikte, o dönemde batılı toplumların gündeminde olan seçim ve seçim sisteminin demokratikleştirilmesi meselesi Osmanlı toplumunda tartışılmamış, önemli mesele olarak görülmemiştir (Tekeli, 1983: 1800). Osmanlı döneminde meşruti bir rejime geçme yolundaki ilk adım padişah 2. Abdülhamit döneminde 23 Aralık 1876'da atılmış ve Osmanlı tarihinde Parlamenter Monarşi'yi kabul etmiş, Padişahın yetkilerinin yanında Osmanlı halkına bazı haklar veren ilk anayasa Kanun-u Esasi yürürlüğe girmiştir (Sencer, 1992: 83).

Bu anayasaya göre yasama yetkisi ikili meclisten oluşan bir parlamentoya (Meclis-i Umumi), yürütme yetkisini ise başta padişah olmak üzere bakanlar kuruluna (Heyet-i Vükela), yargı yetkisi ise bağımsız mahkemelere verilmiştir (Versan, 1990: 1569).

Meclis-i Umumi Osmanlı parlamentosu iki ayrı meclisten oluşmaktadır. Bu meclislerden biri halk tarafından seçilen "Mebusan Meclisi" ve diğeri de üyeleri Padişah tarafından seçilen "Ayan Meclisi"nden oluşmaktadır.

Osmanlıda ilk seçimler 1877 yılında yapılmıştır. Kanun-u Esasi bir takım seçim kuralları olduğu halde bu seçimlerde, Kanun-u Esasi ilan edilmeden önce ve ilk seçimler için geçerli olmak üzere Meclis-i Vükela'da çıkarılan Talimat-ı Muvakkate (Geçici Yönetmelik) hükümleri uygulanmıştır. Ayrıca seçimlerde uygulanan bir başka mevzuat da, İstanbul ve çevresinde seçimlerde uygulanan ve seçim için gerekli şartları

belirten 1 Ocak 1877 tarihli bir hükümet bildirisıyla yürürlüğe giren bir seçim Beyanname'sidir. Osmanlıda seçim mevzuatı başta Kanun-u Esasi, Talimat-ı Muvakkate, Beyanname ve bir de seçilecek Mebusların vilayetlere göre mebus dağılımını gösteren cetvelden oluşmuştur. 1876 Kanun-u Esasi'nin Meclis-i Mebusan seçimleri ile ilgili olarak öngördüğü esaslar şunlardır (Bakır, Küçükoğlu ve Pehlivan, 1982: 70).

- Her 50 bin erkek Osmanlı vatandaşı bir milletvekili seçecektir (md. 65).
- Seçimler 4 senede bir gizli oy ile yapılacaktır (md. 66-69).

Mebus seçilebilmek için asgari şartlar konulmuştur (md. 68):

- Osmanlı vatandaşı olmak,
- 30 yaşını bitirmiş olmak,
- Türkçe bilmek,
- Devlet memuru olmamak,
- Yabancı bir devletin hizmetinde olmamak,
- İflas etmişse itibarını yeniden kazanmış olmak,
- Kısıtlanmasına karar verilmişse bu kararın kaldırılmış olması,
- Yabancı devlet vatandaşlığı iddiasında bulunmamak,
- Medeni haklardan mahrum olmamak,
- Seçildiği yöre halkından olmak.

Seçimlerle ilgili kurallar daha sonra bir yasa ile düzenlenecektir (md. 66). Türkiye'deki ilk seçimler bu Anayasa'ya göre değil de Talimat-ı Muvakkate adlı bir belgeye göre yapıldığından bu belgedeki esaslara da değinmekte fayda vardır (Armağan, 1968: 51).

1- Bu talimat yalnız ilk içtima devresi için uygulanacaktır. Talimat-ı Muvakkate, seçimlerin "bu defaya" değil "bu seneye mahsus" olduğunu bildirmiştir

2- Mebus sayısının asgari haddi tespit edilmiştir. Mebus sayısı yapılacak olan seçimlerde 80'i Müslim, 50'si gayrimüslimdir (md. 1).

3- Mebus seçilebilmek için aranan şartlar şunlardır:

- Her hali ile emin ve itimada layık olmak,
- 25 yaşını bitirmiş olmak,
- Devletin resmi dili olan Türkçe'yi bilmek,
- Cinayet sebebi ile veya siyasi bir suçtan mahkum olmamak,
- Türkiye'de az çok emlak sahibi olmak,
- Osmanlı vatandaşı olmak,
- Memur olmamak. (Seçilmek istiyorsa memuriyetinden ayrılmalıdır)

4- İstanbul ve dışındaki yerlerde mebuslar doğrudan doğruya seçmenlerce değil vilayet, liva ve kaza idare meclislerince seçileceklerdir. Bu meclislerin üyeleri vakti ile seçim yolu ile bu yerlere gelmiş sayıldıklarından bunların, "ikinci seçmen" olarak kabul ediliyorlardı.

Seçim mevzuatının üçüncü halkasını oluşturan Beyanname ise İstanbul ve civarı için tespit edilen şartları belirlemekte idi (Armağan, 1968: 53).

- İstanbul için 5' i Müslüman 5'i de Müslüman olmayan 10 mebus seçilecektir.
- İstanbul 20 daireye ayrılmıştır.
- Mahalle muhtarları seçmenlerin yazılacağı bir defter düzenleyecektir.

Ancak bu deftere girebilmenin şartı, 1 yıldır İstanbul'da oturuyor olmaktır.

- Oy verme süresi 5 gündür.

Bu kurallara dayanılarak gerçekleştirilen seçim, seçim sistemi açısından değerlendirilecek olursa şunlar söylenebilir:

Kanun-u Esasi seçim usulünü yani seçimlerin tek dereceli mi yoksa iki dereceli mi olacağını açıkça belirtmemiş olmakla birlikte seçmenlerin seçecekleri mebuslardan söz eden 72. Madde, "birinci seçmen- ikinci seçmen" ayrımı yapmadığından tek dereceli seçim sistemine daha yakın görünmektedir. Buna karşılık Talimat İki dereceli usulü benimsemiştir. Karışık bir durum arz eden bu konuda kesin bir yargıya varmak mümkün görünmemektedir (Armağan, 1968: 55). Seçimlerde basit çoğunluk yöntemi uygulanmış ve en çok oyu alan kişi mebus seçilmiştir.

Seçimlerde genel oy ilkesi uygulanmamıştır. Kanun-u Esasi uygulandığı dönemde Avrupa'daki pek çok anayasası gibi oy hakkını yalnız erkeklere tanımıştır. Ayrıca mevzuatta servete ve vergi kriterlerine dayalı kısıtlamalar bulunmaktadır. Taşrada 1870 tarihli Vilayet Nizamnamesi'ne göre vaktiyle yapılmış olan idare meclisleri seçimlerinde oy kullanabilmek için, devlete belli miktarda doğrudan vergi ödüyor olma koşulu aranmaktaydı. İstanbul ve çevresinde de seçmen olabilmek için "emlake mutasarrıf olmak" emlak sahibi olmayı şart koşuyordu.

Bu uygulanan seçim mevzuatına göre nüfusun en büyük dilimini oluşturan köylüleri, diğer halk kesimlerini, kadınları seçimlere katılamamaktaydı. Siyasal katılma hakları Osmanlı toplumunun varlıklı ve egemen sınıflarının ve erkeklerin temsilini sağlayacak yönde düzenlenmişti (Tanör, 1996: 117).

28 Ekim 1876 tarihli Talimat-ı Muvakkate ile hükümet merkezi ve çevresi hakkında yayımlanan Beyanname hükümlerine göre yapılan seçimler sonunda ilk Osmanlı Mebusan Meclisi 69'u Müslim ve 46'si Gayrimüslim olmak üzere 115 mebus ve 26'sı padişah tarafından seçilen 141 üyeden oluşmuştur (Versan, 1990: 23).

İlk Osmanlı Parlamentosu 19 Mart 1877'de padişahın söyleviyle açılmıştır. Söylevin ilginç yanı, padişah 2.Abdülhamit'in uygarlıkla demokratik yaşam arasında

bağ kurmasıdır. Uygur devletlerin ayırt edici özelliklerini, yasaları herkesin oy ve görüşlerine dayanması gerektiği ifade etmiştir. Padişah 2. Abdülhamit sözü Osmanlı Devleti'ne getirip şöyle demiştir: "Binaenaleyh, bizce dahi eshab-ı terakkinin (ilerleme nedenlerinin) o yolda aranılmasını ve kavanin-i memleketin (ülke yasalarının) arayışını umumiyete (genel oya) istinadını elzem gördüm ve Kanun-i Esasi'yi ilan eyledim" (Gözübüyük ve Kili, 1985: 43).

Meclisi Mebusan, üç ay açık kalabilmiş, 14 Şubat 1877'de 2. Abdülhamit'in emriyle savaş sebep göstererek ikinci bir emre kadar parlamentoyu süresiz tatil etmiştir.

5.1.1.2. 1877 İkinci Seçimleri

Birinci Mebusan Meclisi'nin dağılmasından sonra hemen seçim hazırlıklarına başlanmış ve bu seçimlere uygulanacak bir kanun olmadığından yine, önceki seçimlere uygulanan hükümler uygulanmış, 1877 yılı Kasım ayında seçimler Talimat-ı Muvakkate ve Beyanname hükümleri çerçevesinde yapılmıştır.

13 Aralık 1877'de göreve başlayan meclisin eleştiri ve denetleyen tutumuyla karşılaşan padişah, yenilgiye giden Osmanlı-Rus Savaşı'nın da etkisiyle 14 Şubat 1878'de meclisi tatile sokmuştur. Tatil edilen ve bir daha da toplantıya çağrılmayan Meclis-i Umumi'nin kapatılmasından sonra Kanun-i Esasi fiilen hükümsüz duruma düşmüş ve ilk meşrutiyet denemesi, ilk anayasanın padişahın tek yanlı bir işleme askıya almasıyla sona ermiş, ilk meşrutiyet denemesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Gözübüyük ve Kili, 1985: 104).

5.1.2. İkinci Meşrutiyet Döneminde Seçimler

5.1.2.1. 1908 Seçimleri

Osmanlı İmparatorluğu döneminde seçimle belirlenen temsilcilerin iktidara ortak olduğu ikinci dönem II. Meşrutiyetle döneminde olmuştur (Tekeli, 1983: 1801). İkinci

Mebusan Meclisi'nin tatil edilişinin üzerinden otuz yıl geçtikten sonra 23 Temmuz 1908'de Kanun-i Esasi'nin yürürlüğe girmesi ve Meclis-i Mebusan'ın yeniden toplantıya çağrılmasıyla II. Meşrutiyet döneminde parlamento yeniden açılmıştır.

İlk Meşrutiyet döneminin ikinci yılında hazırlanan fakat padişahça onaylanmayan seçim kanunu taslağı otuz yıl sonra meclis tarafından onaylanarak 3 Ağustos 1908'de yürürlüğe girmiş ve II.Meşrutiyetin ilk seçimleri yürürlüğe giren bu yasayla yapılmıştır.

II. Meşrutiyet döneminde yapılan seçimlerin yasal dayanağı olan İntihab-ı Mebusan Kanunu Osmanlı Devletinde bazı değişiklikler yapılarak 1942 yılına kadar yapılan tüm seçimlerde uygulanmıştır (Karamustafaoğlu, 1970: 106). Bu kanunun temel hükümlerine aşağıda değinilmiştir. Buna göre:

1. Seçim, her sancak bir seçim bölgesi, her kaza da bir seçim şubesi temel alınarak yapılacaktır (md .1).

2. Her 50 bin erkek nüfus bir milletvekili seçecek; sancak nüfusu 50 binden az da olsa yine 1 milletvekili çıkaracaktır. 75 bine kadar yine bir milletvekili, 125 bine kadar 2, 175 bine kadar 3, 320 bine kadar 4 milletvekili seçilecek, bu miktardan fazlası için bu oran esas alınarak arttırılacaktır (md. 2).

3. Her kazada Osmanlı seçmen nüfusunu gösteren bir defter düzenlenecektir. Bundan, belediye başkanları, idare meclislerinin üyeleri ve muhtarlar sorumlu olacaktır (md. 3, 4, 5).

4. İki dereceli seçim yöntemi uygulanacaktır. Hem birincide hem de ikincide seçmenlerin 25 yaşım doldurmuş olmaları gerekmektedir (md. 8).

5. Defterlerde kayıtlı bulunan her 500 birinci seçmen bir ikinci seçmeni seçecektir (md. 21). Eğer kazada 500' den fazla birinci seçmen varsa 750–1250 seçmen

2, 1250–2250'ye kadar 4 ikinci seçmeni seçecektir. Daha fazla birinci seçmen bulunması durumunda, bu orana göre ikinci seçmen sayısı da arttırılacaktır (md. 23).

6. Verilen oylar sayıldıktan sonra, en fazla oyu almış olanlar ikinci derece seçmen olarak seçilmiş olurlar (md. 43). Bu ikinci derece seçmenler sancaktan kaç temsilci çıkacaksa o kadar kişinin ismini yazarak oy kullanacaklardır (md. 45–46).

7. İkinci seçmenlerden en fazla oyu almış olanlar milletvekili olarak seçilmiş olurlar (md. 52).

8. A- Seçmen olabilmek için şu koşulların varlığı gerekmektedir (md. 11):

- 25 yaşını bitirmiş olmak,
- Medeni haklardan mahrum olmamak,
- Yabancı bir devlet vatandaşı olmamak, böyle bir iddiada bulunmamak,
- Geçici olarak yabancı bir kimsenin hizmetinde bulunmamak,
- İflas etmişse yeniden itibarını sağlamış olmak,
- Kısıtlanmasına karar verilmişse bu kararın kaldırılmış bulunması,
- Devlete az çok vergi vermek,
- Kadın olmamak.

B- İkinci seçmen olabilme koşulları ise şunlardır (md. 22):

- Osmanlı vatandaşı olmak,
- Yabancı bir devletin hizmetinde bulunmamak,
- 25 yaşını bitirmiş olmak,
- İflas etmişse yeniden itibarını sağlamış olmak,
- Seçimin yapıldığı sırada kimsenin hizmetinde bulunmamak,
- Kısıtlanmasına karar verilmişse bu kararın kaldırılmış olması,
- Medeni haklardan mahrum olmamak,

- Yabancı devlet vatandaşlığı iddiasında bulunmamak.

9. Milletvekili seçilebilme koşulları Kanun-i Esasi'nin 68. maddesinde belirtilen koşulların aynısıdır (md. 17). Ancak, 4 sene sonra yapılacak seçimlerde milletvekili olabilmek için Türkçe okuyup yazmak koşulu da getirilmiştir.

10- Devlet memuru olanlar aynı zamanda milletvekili olamazlar. Ayrıca bu kanunun 44 ve 52. maddeleri de, seçimlerde basit çoğunluk sisteminin kabul edildiğini ortaya koymaktadır (Araslı, 1989: 256).

1908 seçimleri İntihab-ı Mebusan Kanunu'na göre yapılan ilk seçimler olmuştur. Türk siyasi tarihinde siyasi partilerin yarıştığı ilk seçimler olarak da nitelendirilebilecek, iki dereceli seçim sisteminin tam olarak uygulandığı bu seçimleri İttihat ve Terakki Cemiyeti ezici bir farkla seçimi kazanmıştır.

5.1.2.2. 1912 Seçimleri

1912'de yapılan seçimler, siyasi tarihimize "sopalı" seçimler olarak geçmiştir. Bu seçimden önce 1911 yılında bir ara seçim yapılmıştır. Yapılan bu ara seçim, siyasal hayatımızda önemli bir yeri olduğu söylenebilir çünkü, ara seçimi Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın adayı bir tek oy farkla seçimi kazanmıştır. Bu ara seçim İttihat ve Terakkiye yönelik muhalefetin arttığının da kanıtı olarak gösterilebilir.

Yönetimde olan İttihat ve Terakki'nin Meclis-i Mebusan'da oluşan ve gittikçe artan muhalefet karşısında yeni bir baskın seçim için acele etmesi sonucu 1912 yılında ilk erken genel seçim yapılmıştır. Bu ilk erken genel seçimin bir başka özelliği ise "İdare-i Örfiye" adı altında yapılan ilk seçim olmuştur (Çavdar, 1983: 9). Meşrutiyet döneminin en çok tartışılan ve kanunsuz olarak suçlanan seçimidir (Tunaya, 1989: 164-165).

5.1.2.3. 1914 Seçimleri

Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın 5 Ağustos 1912'de feshedilmesinden sonra yeni seçim hazırlıkları başlamış ancak Balkan Savaşları'nın çıkması seçimlerin yapılmasını geciktirmiştir. Osmanlı'nın Balkan Savaş'ında yenilgiyle sonuçlanması üzere İktidarı bırakan İttihat ve Terakki yeni kurulan Hürriyet ve İtilaf hükümeti karşısında rahat durmamış ve "Bab-ı Ali Baskını" adı verilen darbeyi yaparak siyasal iktidara yeniden ama bu defa yönetimde tam anlamıyla söz sahibi olmuştur.

Nisan 1914'te yapılan beşinci genel seçime İttihat ve Terakki Partisi rakipsiz olarak katılmış, meclisin tamamına yakını İttihatçı adaylardan oluşmuştur. Bu parlamento 14 Mayıs 1914'te göreve başlamıştır.

1914 seçimlerinde İntihab-ı Mebusan Kanunu'nun uygulanmıştır. Ancak bu seçimlerden önce seçim yasasında bir önemli değişiklik yapılmış, ordu mensuplarının askerlik görevinde buldukları süre içinde birinci ve ikinci seçmen olamayacakları hükme bağlanmıştır.

Bu seçimlerde askeri görevdeki kişilerin oy vermediği ilk seçim olmuştur (Armağan, 1968. 63).

5.2. KURTULUŞ SAVAŞI DÖNEMİNDE SEÇİMLER

Osmanlı İmparatorluğu, 1914 seçimleri sonucunda oluşan meclisin görev süresi içerisinde I.Dünya Savaşı'na katılmış, savaş sonunda Osmanlı Devleti yenik devletlerden sayılmış, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından kısa bir süre sonra 21 Aralık 1918'de feshedilmiştir.

5.2.1. 1919 Seçimleri

Osmanlı döneminin son genel seçimleri 1919 yılında yapılmıştır. İkinci Meşrutiyet'in bir kriz içinde bulunduğu bu dönemde iktidar İstanbul dışına gücünü göstermekte zorlanmaktadır. Bu dönemde Anadolu ve Trakya'da işgallere halktan tepkiler gelmiş, önce yerel kongreler yapılmış, sonra da bunları birleştiren ulusal kongreler yapılmıştır. Ulusal hareket, Kanun-i Esasi'nin öngördüğü resmi kurumların çalışmasında, özellikle Meclis-i Mebusan'ın toplanmasında ve meclise dayanan bir hükümet kurulmasını istemektedir. Bunun sonucunda Ali Rıza Paşa kabinesi Müdafaa-i Hukuk hareketini, Bahriye Nazırı Salih Paşa'yla Mustafa Kemal Paşa arasında yapılan Amasya mülakatı üzerinde uzlaşılan Amasya Protokolleri ile resmen tanımıştır. Bu süreç genel seçimlere gidecek olan yolu açmıştır (Atatürk, 1934: 158-160).

Seçimler İntihab-ı Mebusan Karamamesi uyarınca Aralık 1919'da yapılmış ve Müdafaa-ı Hukukçu adaylar mecliste büyük bir çoğunlukla seçimleri kazanmıştır. 12 Ocak 1920'de toplanan Osmanlı'nın son Meclis-i Mebusan'ının ömrü kısa olmuş, Misak-ı Milli Beyannamesi'ni kabul etmiştir. 16 Mart 1920'deki İstanbul fiili İşgali üzerine 11 Nisan 1920'de padişah Vahdettin tarafından kapatılmıştır.

5.2.2. 1920 Seçimleri

1920 parlamentosu normal seçimler sonucunda oluşmamıştır. Olağanüstü dönem seçimi kabul edilebilir (Armağan, 1968: 66). Meclis-i Mebusan feshedilmiş olmasından dolayı hukuken bir meclis yoktur. Ankara'da toplanması uygun görülen meclis için yapılacak seçimde uygulanacak kuralları Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal "İntihab Hakkında Tebliğ" olarak yayınlamış ve seçimler bu tebliğe göre yapılmıştır.

19 Mart 1920 tarihli tebliğ görece, Millet'in istiklalini ve devletin kurtuluşunu gerçekleştirmek için, olağanüstü yetkileri olan bir meclis Ankara'da toplanacak ve bu meclis için bir seçim yapılacaktır. Meclise seçilecek mebuslar için İntihab-ı Mebusan Kanunu'nun öngördüğü şartlar aranacaktır (Armağan, 1968: 66). Bu tebliğ yürürlükteki seçim kanununa ters düşecek hükümleri bulunmaktadır. Nüfuslarına bakılmaksızın her livadan eşit olarak 5 mebus seçilmesi, belediye meclisleri ile Müdafa-i Hukuk örgütlerinin yerel yönetim kurulu üyelerinin bir tür "ikinci seçmen sayılmaları", ayrıca, İstanbul Meclisi'nden geleceklerin de yeni seçilmiş üyeler olarak kabul edilmesi gibi esaslar aykırılıklara örnek gösterilebilir (Turan, 1992: 123).

19 Mart 1920 seçiminin hukuki kurallarını belirtmek açısından tebliğ hükümlerinin belirtmemizde fayda vardır (Bakır, Küçükoğlu ve Pehlivan, 1982: 123).

Bu tebliğe göre:

- Bu meclis için seçilecek olanlar yine intihab-ı Mebusan Kanunu'nun aradığı şartlara uyacaklardır.
- Seçimde livalar esas alınacaktır (md. 3).
- Her livadan 5 üye seçilecektir (md. 4).
- Seçim, her livada aynı günde yapılacaktır (md. 5).
- Seçim gizli oyla ve mutlak çoğunluk yöntemine göre olacaktır (md. 8).

- Meclis üyeliği için her fırka, zümre ve cemiyet aday gösterebilecektir.

Seçim kurallarının belirtildiği üzere seçimde kullanılacak yöntem açısından önemli bir farklılık göze çarpmaktadır. Bu tarihe kadar yapılan seçimlerde basit çoğunluk yöntemi uygulanmış, 1920 seçimlerinde mutlak çoğunluk sistemine göre yapılmasıdır. Seçim yapılmış, seçimlerde gizli oy esasına göre yapılmıştır. Yeni meclis (TBMM) üyeleri iki seçimden ve üç aşamadan seçilmiştir. Seçimler; Meclis-i Mebusan için yapılan 1919 genel seçimi ile Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da toplanacak Meclisi için yaptığı çağrı uyarınca gerçekleştirilen ikinci genel seçimdir (Tunaya, 1958: 231). Üye tam sayısı hakkında tam bir bilgi bilinmemekle birlikte; meclis İstanbul'dan (Meclis-i Mebusan'dan) gelen 92, biri Yunanistan'dan olmak üzere diğerleri Malta'dan gelen 14 ve Mustafa Kemal'in "19 Mart 1920 Tebliği"ne göre seçilmiş 232 olmak üzere toplam 337 mebustan oluşan TBMM 23 Nisan 1920'de açılmıştır (Tunaya, 1981: 212). TBMM 20 Ocak 1921 tarihinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu kabul etmiştir. Bu anayasa 23 madde ve bir "Madde-i Münferide"den (ayrı madde) oluşan kısa bir çerçeve anayasa niteliğindedir (Bakır, Küçüköğlü ve Pehlivan, 1982: 82).

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun, seçimlerle ilgili olarak temel hükümleri şunlardır:

- Türkiye Büyük Millet Meclisi il halkı tarafından seçilmiş üyelerden oluşmaktadır (md. 4).
- Seçimler iki senede bir yapılacaktır (md. 5).
- Yeniden seçilmek mümkündür (md. 5).
- Yeni seçime olanak bulunmadığı durumda, toplantı süresi bir sene için uzayabilir, (md. 6) (Bakır, Küçüköğlü ve Pehlivan, 1982: 82).

5.3. CUMHURİYET DÖNEMİ SEÇİMLERİ

5.3.1. Tek Partili Dönem

5.3.1.1. 1923 Seçimleri

TBMM'nin 1 Nisan 1923 tarihli oturumunda 1921 Anayasası'nın; "Meclisin amacına ulaşana kadar toplantı halinde bulunacağını, yeni seçimlerin çoğunlukla karar alındığı zaman yapılacağını" belirten münferit maddesi feshedilerek yeni bir seçim yapılmasına karar vermiştir.

1923 seçimlerinde temel olarak İntihab-ı Mebusan Kanunu uygulanmıştır. Ancak, bu kanunun 3 Nisan 1923 tarihinde 320 sayılı yasayla bazı maddeleri değiştirilmiştir. Bu değişikliğe göre:

- Her 20.000 erkek nüfus bir milletvekili seçecektir. Nüfusu 20.000'den az olan seçim bölgesi yine bir milletvekili, 30.000'e kadar 2, 30.001'den 50.000'e kadar 4 milletvekili seçilecektir (md. 1).
- 18 yaşını dolduran her erkek seçme hakkına sahiptir (md. 2).

Bu değişiklikte seçim sistemiyle ilgili herhangi bir hüküm bulunmamaktadır (Araslı, 1989: 257).

- Öğretmenler hariç tutulmak üzere bütün memurlar, müftüler, belediye başkanları seçimden iki ay önce istifa etmedikçe milletvekili seçilemezler. Ayrıca ordu mensupları da milletvekili seçilemezler (md. 3).
- Birinci ve ikinci seçmen olabilmek için vergi vermek koşulu gerekli değildir (md. 4).

Bu yasa 18 yaşındakilere ve vergi vermeyenlere de aynı hakkı sağlamak yoluyla daha geniş kitlelere seçme hakkını tanımış olmaktadır. Ayrıca daha önce her 50.000 erkek bir milletvekilini seçme hakkına sahipken, yeni yasayla her 20.000 erkeğin bir

milletvekili seçeceğini kabul etmiş olmaktadır. 1923 seçimleri bu yeni düzenlemelerle yapılmış, yeni meclis değiştirilen seçim kanunu sonucunda oluşmuştur (Armağan, 1968: 165).

Seçimler iki dereceli ve mutlak çoğunluk yöntemine göre yapılmış, seçimleri birkaç bağımsız adayın dışında Halk Fırkası kazanmış, böylece ikinci grup tasfiye edilmiş ve tek parti yönetimine doğru ilk adım atılmış olmaktadır (Çavdar: 1983: 74).

5.3.1.2. 1927 Seçimleri

1923 seçiminden sonra İkinci Büyük Millet Meclisi'nin görev süresinde içerisinde ülkemizin siyasal yaşamı açısından seçim kanunu açısından önemli bir değişiklik olmuş, 1924 Anayasası'nın kabulü etmiş, İntihab-ı Mebusan Kanunu'nda değişiklik yapan 16 Haziran 1927 tarihli 1079 sayılı ve 21 Haziran 1927 tarihli 1112 sayılı iki yasa ile ordu mensuplarının milletvekili seçilmemeleri konusundaki 385 numaralı yasayı yürürlüğe koymuştur.

1924 Anayasası'na göre yasama organı tek meclisli Türkiye Büyük Millet Meclisidir (TBMM) ve TBMM özel yasaya göre seçilen mebuslardan oluşur. (md. 9)

1924 Anayasası seçim sistemi konusundaki taktir yetkisini yasama organına bırakılmış ve anayasada seçimlerle ilgili iki temel konu olan seçme ve seçilme hakları şöyle düzenlenmiştir (Araslı, 1989: 257).

Buna göre;

1- 18 yaşını bitiren her erkek Türk, mebus seçme (md. 10) ve 30 yaşını bitiren her erkek Türk mebus seçilme hakkına sahiptir (md. 11).

2- Milletvekili seçilebilme koşulları şunlardır (md. 12):

- Yabancı devlet hizmetinde bulunmamak,

- Yüz kızartıcı suçlardan veya hırsızlık, dolandırıcılık, emniyeti suistimal, hileli iflas gibi suçlardan birisiyle mahkum olmamak,
- Kısıtlı olmamak,
- Yabancı devlet vatandaşlığı iddiasında bulunmamak,
- Medeni haklardan mahrum olmamak,
- Türkçe okuyup yazma bilmek.

3- Milletvekili seçimi 4 yılda bir yapılır, süresi dolan üyeler yeniden seçilebilirler (md. 13).

31 Ağustos 1927 tarihli seçimlerde Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından seçilecek adayları gösteren bir tebliğ yürürlüğe girmiştir. Bu tebliğde, seçmenlerden listede yer alan adayları seçmeleri istenmiş ve rakip partinin olmadığı bu seçimleri Cumhuriyet Halk fırkası kazanmıştır.

5.3.1.3. 1931 Seçimleri

Tek parti döneminin ikinci seçimi 1931 yılında yapılmıştır. Seçim kanunu bakımından önceki seçimlerden önemli bir farklılığı olmayan seçimleri Cumhuriyet Halk Fırkası bütün milletvekilliklerini kazanmış ve böylece IV.TBMM dönemi başlamıştır.

5.3.1.4. 1935 Seçimleri

1935 yılında yapılan seçimlerindeki en önemli mevzuat değişikliği 1931'de belediye yasasında yapılan bir değişiklikle kadınlara yerel seçimlere katılma hakkının tanınması ile 1934'de anayasanın 10. ve 11. maddelerine konulan "22 yaşını bitiren kadın erkek her Türk, mebus seçme ve 30 yaşını bitiren kadın erkek her Türk, mebus seçilme hakkına sahiptir" ifadesiyle vatandaş tanımını genişletmiştir.

1935 seçimlerinden önce, TBMM seçim yasasında birtakım değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden ilki 5 Aralık 1934 tarihli ve 2598 sayılı yasa ile Türkiye Cumhuriyeti halkından her 40.000 kişi bir milletvekili seçecek, nüfusu 40.000'den az olan yerlerde yine bir milletvekili seçilecektir. Ayrıca 55.000'e kadar 1, 95.000'e kadar 2, 135.000'e kadar 3, 175.000'e kadar 4 milletvekili seçilecek ve bundan fazlası aynı oranda arttırılacaktır (md. 1).

İntihab-ı Mebusan Kanunu'nun 5, 11, 16, 23 ve 58.nci maddelerindeki 18 yaşını bitirenler kaydı 22 yaşını bitirenler şeklinde değiştirilmiş ve bu maddelerdeki erkek kaydı kaldırılarak, "erkek - kadın" kaydı konulmuştur (md. 2).

İkinci değişiklik 22 Aralık 1934 tarih ve 2631 sayılı yasa ile de; "bir kaza dahilinde bulunan kadın ve erkek nüfustan her 400 kişi için bir, 600'e kadar bir, 1000'e kadar iki, 1400'e kadar üç ve fazlası için aynı oranda ikinci seçmen seçileceği" hükmü getirilmiştir. 5 Aralık 1934 tarih ve 2599 sayılı yasa ile kadınlar da seçme hakkına kavuşturulmuştur.

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın bu seçimde önceki seçimlerde olduğu gibi adayları belirlediği, fakat bu defa birkaç milletvekilliği için boş yer bırakıldığı görülmektedir. Bununla beraber, bu boş yerlerin doldurulması konusunda da seçmenlere telkinlerde bulunulmuştur (Uslu, 1997: 61).

Türk siyasi hayatında "genel oy" ilkesinin ilk defa uygulandığı ve meclise ilk defa kadın milletvekillerinin girdiği bu seçimlerde aynı zamanda, Cumhuriyetten sonra ilk defa, Müslüman olmayan vatandaşlar da parlamentoda yer almışlardır.

5.3.1.5. 1939 Seçimleri

1939 yılında yapılan seçimlerde uygulanan seçim hukuku bakımından ve siyasi özellikleri bir önceki seçimle aynı olduğu görülmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin

tek başına katılarak kazanmış olduğu bu seçimlerde bağımsız aday olmak isteyenlerin partiye başvurabilecekleri ilan edilmiş; teorik açıdan da olsa bağımsız aday olabilmeye yolu açılmıştır.

5.3.1.6. 1943 Seçimleri

14 Ocak 1943'te TBMM seçilerin yenilenmesine karar vermiştir. Seçimler öncesinde CHP ilk defa illerdeki aday sayısını artırarak seçmene adaylardan birini tercih etme olanağını vermiş ve bu seçimlerde milletvekili sayısını 458'den 530'a çıkarmıştır.

Seçimler öncesinde, 1942 yılında çıkarılan 4320 sayılı Mebus Seçimi Kanunu çıkarılmıştır. Bu seçim kanununda seçim sistemi sistem bakımından yenilik getirmese de meşrutiyet sonrasında ve yeni kurulan demokratik devletin ilk seçim kanunudur. Bu seçim kanunu ile seçim işleri tek bir çatı altında toplanmıştır (Armağan, 1968: 76).

İntihab-ı Mebusan Kanunu ile ek ve tadillerini kapsayan 320, 385, 1079, 1760, 2598 ve 2631 sayılı kanunları 54. maddesi ile yürürlükten kaldıran bu kanunun getirdiği temel ilkeler şunlardır:

- 1) Seçimlerde iller esas alınacak, her il bir seçim bölgesi oluşturacaktır (md. 1).
- 2) Her 40.000 nüfus bir milletvekili seçecektir (md. 2).
- 3) Birinci ve ikinci seçmen olabilmek için şu koşullar gereklidir (md. 7):
 - Türk olmak,
 - 22 yaşını bitirmiş olmak,
 - Kamu hizmetlerinden yasaklanmamış olmak,
 - Kısıtlı olmamak,
 - Yabancı devlet vatandaşlığı iddiasında bulunmamak.

4) Silah altında bulunan erat, jandarmalar, subaylar, polisler, askeri memur ve hakimler askeri okul öğrencileri birinci ve ikinci seçmen olamayacaklardır (md. 8).

5) Milletvekili seçilebilmek için gerekli koşullar şunlardır (md. 10):

- Yabancı devletlerin resmi hizmetinde bulunmamak,
- Ağır hapis cezasıyla veya, hırsızlık, dolandırıcılık, emniyeti suistimal ve hileli iflas suçlarından biriyle mahkum olmamak,
- Kısıtlı olmamak,
- Yabancı devlet vatandaşlığı iddiasında bulunmamak,
- Kamu hizmetlerinden yasaklanmamış olmak,
- Türkçe okuyup yazma bilmek,
- 30 yaşını doldurmuş olmak.

6) Seçimler iki dereceli olacaktır (md. 18).

7) En fazla ikinci derece seçmenin oyunu almış olanlar milletvekili seçileceklerdir (md. 39).

CHP tek parti olarak katıldığı 1943 seçimleri Türk siyasal yaşamı açısından tek partili ve yarışmacı olmayan son seçim olması, siyasal tarihimiz açısından en önemli özelliğidir.

5.3.2. Çok Partili Dönem

5.3.2.1. 1946 Seçimleri

II. Dünya Savaşı sonrası dünyada yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmeler karşısında Türkiye'nin ilgisiz kalması konjoktör gereği mümkün olmamıştır. 1945 yılında mihver devletlerine karşı sembolik bir savaş ilan eden Türkiye bu sayede Birleşmiş Milletler teşkilatına kurucu üye olmasıyla, Türkiye'nin demokratikleşmesini dinamitlemiştir (Tuncay, 1983: 2023).

Türkiye'nin dünyada yalnız kalmamak için demokratikleşme adımlarını hızlandırarak çok partili bir siyasal yaşama geçmek kaçınılmaz olmuştur. Bu durumu dönemin cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından şöyle ifade edilmiştir. İnönü bu konuşmasında, "siyaset ve fikir hayatımızda demokrasi prensiplerinin memleketimizde daha geniş ölçüde hüküm süreceğini müjdelirim" ifade etmiş, TBMM'nin açılış konuşmasında şu sözleri ile ifadesine açıklık getirmiştir: "Demokratik karakter bütün cumhuriyet devrinde prensip olarak hiçbir zaman kabul olunmadıktan başka, zararlı ve Türk milletine yakışmaz olarak daima itham edilmiştir. Bizim tek eksikimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır." Bu sözler çok partili yaşama geçmeye açık bir çağrı olarak kabul edilebilir (Tanör, 1996: 258).

1946 tarihinde CHP'den ayrılan Celal Bayar'ın önderliğinde 4 milletvekili Demokrat Parti'yi kurdular. Demokrat Parti'nin bazı konularda yasal düzenlemeler talep edip hükümeti yıpratmaya başladığı, ülke içinde büyük halk yığınlarının desteklediği bir kitle partisi haline gelmiştir. CHP'nin çoğunlukta olduğu meclis 10 Haziran 1946 günlü oturumunda 1947'de yapılması gereken meclis seçimlerini bir yıl öne almıştır. Meclisin, seçimlerin 12 Temmuz 1946'da yapılmasını kabul ederek kendini feshetmesi Demokrat Parti'yi şaşırtmıştır. Çünkü örgütlenme açısından gereken düzeye erişmeden yapılan bir seçim başarısızlıkla sonuçlanabilirdi (Çavdar, 1983: 2065).

Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Milli Kalkınma Partisi ve bağımsızların katıldığı 21 Temmuz 1946 seçimleri, 1946 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu'nun yetersizliklerinden doğan çeşitli yolsuzluklar meydana gelmiş, (Erdem, 1982: 184). İkinci Meşrutiyet döneminin ünlü 1912 seçimleri gibi çok tartışılan, dürüstlüğünden kuşku duyulan bir seçim olmuştur (Çavdar, 1983: 2065). Seçim sonuçlarının değerlendirilmesi gizli tasnif esasına göre yapıldığından bu seçim sonuçları

tam olarak ortaya çıkmamış ve oldukça büyük tartışmalara yol açmıştır. Seçimlerde, 465 milletvekilliği için 273 aday gösteren ve toplumda büyük bir desteğe sahip olduğu bilinen DP'nin yalnızca 62 milletvekilliği kazanması, seçimlerin dürüstlük esasları içerisinde yapılmadığı iddialarını uzun tartışmalara yol açmıştır (Aygen, 1962: 204).

Çok tartışılan bu seçimde uygulanan yasadan söz etmek gerekirse; bu seçimlerde 5 Haziran 1946 tarih ve 4918 sayılı "Milletvekili Seçimi Kanunu" uygulamıştır. Çok partili hayata geçerken 4320 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmış ve yerine 1946 tarihli yeni kanun kabul edilmiştir. İki dereceli seçim sistemi yerine tek dereceli seçim sistemini getiren 4918 sayılı yasa birkaç yenilik dışında 1942 yasasıyla aynı sayılabilir. Köklü seçim sistemi değişiklikleri olmayan bu yasada seçmenlerin temsilcilerini aracısız seçmesi ve tek derece uygulamasının yanında, aday olmak için bir parti listesi içinde yer alma zorunluluğunun olmaması demokratikleşme yolunda atılan önemli adımlar olarak görülebilir.

5.3.2.2. 1950 Seçimleri

1950 seçimleri CHP-DP arasında iktidar mücadelesini su yüzüne çıkarmıştır. DP 1946 seçimlerinden sonra toplumsal muhalefetin desteğini almış, CHP ise mecliste parlamenter muhalefetin demokratikleşme taleplerine karşı koymada önceki seçime oranla zorlanmıştır. CHP tek parti olmanın getirdiği avantajları ve ilkeleri bırakmamaya, bunun yanında, DP-CHP'yi bir takım tavizler vermek zorunda bırakmıştır (Çavdar, 1983: 2025).

Demokrat Parti'nin 1946 seçimlerinden sonra temel amacı yeni bir seçim kanunu çıkarılarak seçim yapılmasını istemiştir. Demokrat Parti'ye göre, serbest ve dürüst seçimlerin yapılmasını temin edecek bir seçim sisteminin kurulması, ülkedeki demokrasinin gelişmesinin şartı olarak kabul etmiştir. DP- CHP arasında seçim sistemi

konusundaki görüş farklılığı, 1948 yılında, boşalan milletvekilliklerinin seçilmesi için yapılacak ara seçimlerde, 1948 ara seçimlerinde başbakan olan Şemsettin Günaltay hükümetini yeni bir seçim kanunu hazırlamak zorunda kalmıştır (Ülman, 1957: 48).

1950 tarihinde kabul edilen 5545 sayılı seçim kanunun tasarısının amacı seçimlerin serbest, eşit ve adil yapılması konusunun ön plana çıktığı; "gizli oy - açık sayım" ilkesini ve seçimlerin "yargıç denetimini" altında yapılmasını gerçekleştirecek bir seçim kanunun çıkarılması olmuştur. Bu tasarının temel özellikleri şunlardır :

1) Seçim bir hükümet işi değil, bir halk ve siyasi parti işidir. (...) Öteden beri şikayetlere yol açan idare amir ve memurları seçim mekanizması dışında bırakılmıştır.

2) Seçim düzeninin gözetim ve denetimi ile seçim anlaşmazlıklarının çabuk ve etkili bir şekilde çözümlenmesi görevi yargıçlara bırakılmıştır.

3) Seçmen kütük ve listelerinin, yargıçların ve halkın, bunları en pratik ve kolay yöntemlerle denetleyebilecekleri şekilde düzenlenmesine dikkat edilmiştir.

4) Seçim işlemlerinin, seçmenlerin en kolay şekilde kontrol edebilecekleri yerde ve yöntemlerle yapılmasına özen gösterilmiştir.

5) Seçim işlerinde açıklık ve halka en kolay şekilde şikayet ve itiraz olanakları sağlanmıştır.

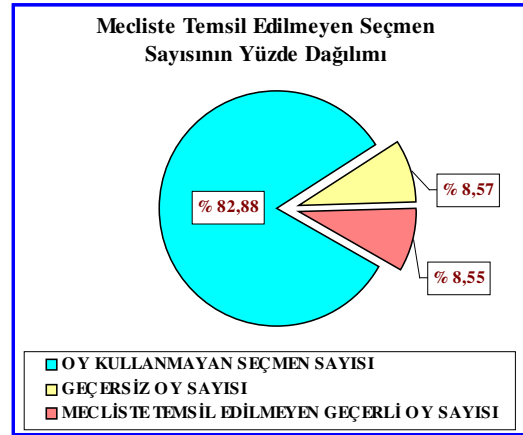
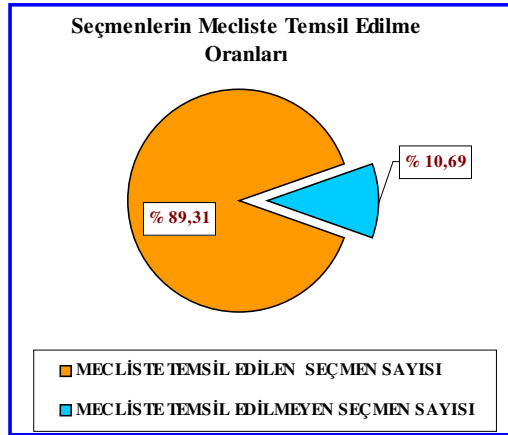
6) Seçim işlemindeki kötü eylemler ve yasaya aykırı davranışlar birer suç sayılmıştır.

16 Şubat 1950'de kabul edilen yeni seçim yasasına göre, milletvekili seçimi tek dereceli ve çoğunluk yöntemine göre genel, eşit oy, gizli oyla yapılır. Oy serbest ve kişiseldir. Oyların sayım ve dökümü açıktır (md. 1). Bu seçim kanunu yöntem değişikliğini getirmiş, milletvekili seçilme şartlarında bir değişiklik olmamıştır.

1950 seçimleri Türk seçim tarihinin demokratik, yarışmacı ve dürüst olarak yapılan ilk seçim olması dikkat çeker. Eşit, demokratik ve özgür koşullarda yapılan 14 Mayıs 1950 yılında yapılan seçim sonuçlarına göre:

Tablo 5.1. 1950 Seçim Sonuçları

1950 SEÇİMLERİ İLGİLİ GENEL BİLGİLER					
MİLLETVEKİLİ SAYISI	487	SEÇMEN SAYISINA			
KAYITLI SEÇMEN SAYISI	8.905.743	ORANI (%)			
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI	7.953.085	89,30			
OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI	952.658	10,70			
GEÇERLİ OY SAYISI	8.051.650	90,41			
GEÇERSİZ OY SAYISI	98.565	1,11			
MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI	7.953.394	89,31			
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN SEÇMEN SAYISI	952.349	10,69			
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN GEÇERLİ OY SAYISI	98.256	1,10			
UYGULANAN SEÇİM SİSTEMİ		LİSTE USULU ÇOĞUNLUK SİSTEMİ			
1950 SEÇİMLERİNDE KULLANILAN OYLARIN PARTİLERE GÖRE DAĞILIMI ve MİLLETVEKİLİ SAYILARI					
SIRA	PARTİ ADI	OY ORANI (%)	TOPLAM OY	MİLLETVEKİLİ SAYISI	SANDALYE ORANI (%)
1	DP	54,54	4.391.694	415	85,22
2	CHP	39,11	3.148.626	69	14,17
3	MP	4,58	368.537	1	0,21
6	BAĞIMSIZ	0,55	44.537	2	0,41



(DİE, 2004: 32)

Liste usulu seçim sisteminin uygulandığı 1950 seçimlerine % 89,30 oranında büyük bir katılım olmuş ve geçerli oyların % 54,54'nü DP almıştır. DP mecliste % 85,22 oranında sandalye kazanarak büyük bir temsil gücü kazanmıştır. Seçimlerden

ikinci parti olarak çıkan CHP % 39,11 oranında oy almış olmasına rağmen mecliste % 14,17 oranında çoğunluk kazanmıştır. Bu seçimlerde mecliste temsil edilmeyen seçmen oranı en az düzeyde gerçekleşmiştir. Türkiye'de halk ilk defa serbest irade ve oy yoluyla iktidarı değiştirmiş, tek parti dönemi kapanmıştır.

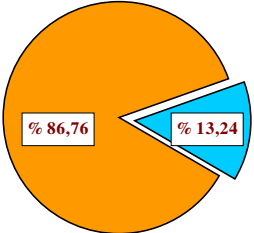
5.3.2.3. 1954 Seçimleri

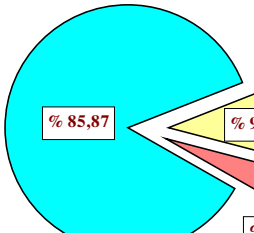
1954 seçimlerine kadar çoğunluk yönteminin avantajlarından sonuna kadar faydalanmayı amaçlayan Cumhuriyet Halk Partisi 14 Mayıs 1950 seçimlerinde oyların % 40'nı almasına rağmen Büyük Millet Meclisi'nde az sayıda milletvekili sayısı ile temsil olunmaya başlayınca ilk defa olarak bu yöntemin sakıncaları üzerinde durmak zorunda kalmıştır. 1950 ile 1954 seçimleri arasındaki devrede seçim sonuçlarını partilerin aldıkları oy sayılarına yaklaştıracak ve bu suretle farklı tercihlerin mecliste temsil edilmesini sağlayacak yöntemler aramaya başlamıştır (Ülman, 1957: 48).

Çoğunluk usulü seçim sistemi uygulanması sonucu partilerin aldıkları oy oranlarında parlamentoda temsil edilememeleri 1950 - 1954 seçimlerinde temel bir tartışma konusu olacaktır. İktidar partisi DP bu meselede 1954 seçimlerinde kayıtsız kalmıştır. 1954 seçimleri çoğunluk ve liste usulü ile yapılmıştır (Aygen, 1962: 208). Bu seçim sonuçlarına göre:

Tablo 5.2. 1954 Seçim Sonuçları

1954 SEÇİMLERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER					
MİLLETVEKİLİ SAYISI		541	SEÇMEN SAYISINA		
KAYITLI SEÇMEN SAYISI		10.262.063	ORANI (%)		
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI		9.095.367	88,63		
OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI		1.166.696	11,37		
GEÇERLİ OY SAYISI		8.959.904	87,31		
GEÇERSİZ OY SAYISI		135.463	1,32		
MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI		8.903.393	86,76		
MECLİSTE TEMSİL EDİLMİYEN SEÇMEN SAYISI		1.358.670	13,24		
MECLİSTE TEMSİL EDİLMİYEN GEÇERLİ OY SAYISI		56.511	0,55		
UYGULANAN SEÇİM SİSTEMİ	LİSTE USULU ÇOĞUNLUK SİSTEMİ				
1954 SEÇİMLERİNDE KULLANILAN OYLARIN PARTİLERE GÖRE DAĞILIMI ve MİLLETVEKİLİ SAYILARI					
SIRA	PARTİ ADI	OY ORANI (%)	TOPLAM OY	MİLLETVEKİLİ SAYISI	SANDALYE ORANI (%)
1	DP	57,50	5.151.550	503	92,98
2	CHP	35,29	3.162.196	31	5,73
3	CMP	4,84	434.085	5	0,92
4	TKP	0,63	56.511	0	-
5	BAĞIMSIZ	1,74	155.562	2	0,37

Seçmenlerin Mecliste Temsil Edilme Oranları	
	
■ MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI	86,76
■ MECLİSTE TEMSİL EDİLMİYEN SEÇMEN SAYISI	13,24

Mecliste Temsil Edilmeyen Seçmen Sayısının Yüzde Dağılımı	
	
■ OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI	85,87
■ GEÇERSİZ OY SAYISI	9,97
■ MECLİSTE TEMSİL EDİLMİYEN GEÇERLİ OY SAYISI	4,16

(DİE, 2004: 32)

1954 Mayıs başında yapılan seçimleri de DP, CHP ile arasındaki farkı büyüterek kazanmıştır. Katılımın yine yüksek olduğu seçimlerde oyların yaklaşık % 42,50'sine sahip olan muhalefet (CHP, CMP, TKP, bağımsızlar) sandalyelerin ancak % 7,2'sini alırken, iktidar partisi oyların % 57,50 ile sandalyelerin % 93'ünü alarak mecliste

temsil edilmiştir. Bu sonuç kuşkusuz seçim sisteminin temsildeki adaletsizliğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

İktidar partisine oy vermeyen seçmenlerin ve seçim bölgelerinin cezalandırılmasını Demokrat Parti tarafından Türk siyasal hayatında ilk kez rastlanan bir cezalandırma gerçekleştirmiştir. Cumhuriyetçi Millet partisi'ne çoğunluk veren Kırşehir ilinin ilçeleri başka illere bağlanarak oyları bölünmüş, CHP'ye çoğunluk sağlayan Malatya seçmeninin cezalandırılması ise Adıyaman ilçesinin Malatya'dan koparılarak il haline getirilmiştir (Tanör, 1996: 267).

5.3.2.4 1957 Seçimleri

1954-1957 seçim dönemi, siyasi partiler bakımından oldukça önemli bir dönmedir. 1954 yılından sonra Türkiye'de baş gösteren enflasyon, Kıbrıs meselesi yüzünden 6-7 Eylül 1955'te İstanbul ve İzmir'de patlak veren gösteri ve karışıklıklar, ispat hakkı isteyenlerin DP'den ayrılıp Hürriyet Partisi'ni kurması, 1957 sonbaharında yapılması kararlaştırılan genel seçimler öncesinde Türkiye'de muhalefet partilerini işbirliği yapmaya zorlamış muhalefette bulunan 3 parti (CHP, Hür P. ve CMP) iktidar partisi olan DP karşısında işbirliği yapmak ve seçimlere bir muhalefet cephesi oluşturarak katılmak üzere harekete geçmiştir (Aygen, 1962: 211).

DP iktidarı parlamentodaki çoğunluğa dayanarak çeşitli tarihlerde yaptığı seçim kanunu değişiklikleriyle muhalefet cephesindeki iş birliğini bozmuştur (Unat, 1993: 74).

Demokrat Parti seçim kanununda yaptığı değişikliklerle partiler arası işbirliğine ve ayrıca kendisinden ayrılarak Hürriyet Partisi'ne geçen milletvekillerinin seçime katılmalarına engellemiştir. 1957 yılında yapılan seçim sonuçlarına göre:

Tablo 5.3. 1957 Seçim Sonuçları

1957 SEÇİMLERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER					
MİLLETVEKİLİ SAYISI		610	SEÇMEN SAYISINA		
SEÇMEN SAYISI		12.078.623	ORANI (%)		
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI		9.250.949			76,59
OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI		2.827.674			23,41
GEÇERLİ OY SAYISI		9.133.412			75,62
GEÇERSİZ OY SAYISI		117.537			0,97
MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI		9.128.418			75,57
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN SEÇMEN SAYISI		2.950.205			24,43
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN GEÇERLİ OY SAYISI		4.994			0,04
UYGULANAN SEÇİM SİSTEMİ		LİSTE USULU ÇOĞUNLUK SİSTEMİ			
1957 SEÇİMLERİNDE KULLANILAN OYLARIN PARTİLERE GÖRE DAĞILIMI ve MİLLETVEKİLİ SAYILARI					
SIRA	PARTİ ADI	OY ORANI (%)	TOPLAM OY	MİLLETVEKİLİ SAYISI	SANDALYE ORANI (%)
1	DP	47,88	4.372.621	424	69,51
2	CHP	41,09	3.753.136	178	29,18
3	CMP	7,14	652.064	4	0,66
4	HP	3,84	350.597	4	0,66
5	BAĞIMSIZ	0,05	4.994	0	-

Seçmenlerin Mecliste Temsil Edilme Oranları

■	MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI	75,57
■	MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN SEÇMEN SAYISI	24,43

Mecliste Temsil Edilmeyen Seçmen Sayısının Yüzde Dağılımı

■	OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI	95,85
■	GEÇERSİZ OY SAYISI	3,98
■	MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN GEÇERLİ OY SAYISI	0,17

(DİE, 2004: 32)

1957 seçim sonuçları DP'ye yönelik ciddi bir ihtar olarak değerlendirilebilir. 1957 seçimleri muhalefet açısından tam bir başarıyla sonuçlanmış, oyların % 41'ini alan CHP mecliste 178 milletvekilliği ile temsil edilmiştir. Bu seçimlerde DP oyların % 47'sini alarak 424 milletvekilliği ile mecliste sandalyelerin % 69,51 kazanmıştır. Bu sonuçlar uygulanan seçim sisteminin DP'ye sunmuş olduğu bir avantajdır. Bu seçimin

en önemli sonuçlarından biri seçimde kullanılan geçerli toplam oyların içerisinde DP'nin oylarının azınlığa düşmesidir.

1957 seçimlerinden sonra meclise muhalefet partilerinden parlamentoda temsil olanağı üç parti bulmuştur. İktidar partisi, Hür. P. ile C.M. partisini bertaraf edebilmek için meclis içtüzüğünde yaptığı bir değişiklikle, mecliste grup kurma sayısını 15 çıkarmıştır. Bu karar muhalefet partilerinde başka bir hareketin meydana gelmesine sebep olmuş; Hürriyet Partisi 1957 seçimlerini takip eden zamanlarda yaptığı bir kongrede, CHP ile birleşme kararı almış, C.M. partisi de Köylü Partisi'yle birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ni (CKMP) kurulmasına sebep olmuştur.

14 Ocak 1959'daki CHP kurultayında kabul etmiş olduğu "İlk Hedefler Beyannamesi" ile gerçekleştirmek istediği ideal bir anayasada yer almasını istediği değişiklikler arasında seçimlerin serbest, eşit ve adil yapılmasını sağlayan müeyyidelerle birlikte milli bünyemize uygun nispi temsil sisteminin getirilmesini ilan etmiştir (Unat, 1993: 75).

5.5. TÜRKİYE'DE NİSPİ TEMSİL SİSTEMİ UYGULAMALARI

5.5.1. 1961 Anayasası Dönemi

5.5.1.1. 1961 Seçimleri

1957 seçimlerinden sonra iktidar partisinin muhalefet tarafından anayasaya aykırı kabul ettiği tutum ve davranışlarının muhalefet partisi tarafından halka iyi bir politik ustalıkla anlatması, anayasa aykırı kabul edilen tutum karşısında halk topluluklarını, üniversiteleri, gençleri harekete geçirmiş ve meşruiyetini kaybetmiş olan iktidarı iktidardan uzaklaştırmak için gerekli zemini hazırlamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 27 Mayıs 1960 yönetime el koymasıyla DP iktidarı son bulmuştur.

Asker, yönetime el koymasının amacını kardeş kavgasını önlemek ve adil seçimlere gidecek ortamı hazırlamak olarak açıklanmıştır. Ancak bu girişimin çok daha geniş kapsamlı hedefleri olduğu açıktır. Bunlar, askeri müdahale öncesinin iki temel talebi olan "Hürriyet" ve "Demokrasi" sözcükleri ile ifade edilebilir (Tanör, 1996: 278).

Askerin yönetime el koymasıyla demokrasiyi askıya almıştır. Parlatentonun feshedilmesiyle parlatentonun görevlerinin bir süre için "Milli Birlik Komitesi"ne devredildiğini açıklamış ivedilikle anayasayı ve seçim yasasını hazırlayıp en kısa zamanda seçimlere gidilmesini sağlayacak bir kurucu meclis oluşturma yolunda gitmiştir.

13 Aralık 1960 günü temsilciler meclisi üyelerinin seçimi ile birlikte Milli Birlik Komitesi ve temsilciler meclisinden oluşan kurucu meclis, 158 sayılı yasa ile kurulmuştur.

Kurucu meclise iki önemli görev verilmişti. Halkoyuna sunulacak olan yeni anayasayı görüşüp kabul etmek ve yeni seçim kanununu hazırlamak. Bu amaçla kurucu meclis ilk olarak anayasa ve seçim kanunu komisyonlarını oluşturacak kişileri göreve

getirmiştir. Anayasa komisyonu tarafından hazırlanan yeni anayasa tasarısında öncelikle yer alan konu; eskiden beri denetleyici bir kurum olarak düşünülen ikinci meclisin kurulması olmuştur. Anayasa tasarısında bunun dışında seçimlerin, genel ilkeleriyle belirlenmiş olduğu görülmektedir.

1961 Anayasa tasarısı gerek kurucu mecliste gerekse kamuoyunda serbest ve çok yönlü bir biçimde tüm ayrıntılarıyla tartışılıp oluşturulduktan sonra 9 Temmuz 1961 de halkoyuna sunulmuş ve oy kullanan % 61 seçmen tarafından kabul edilmiştir. 1961 anayasasının parlamentonun yapısı ve seçimler ile ilgili getirdiği temel kuralları genel hatlarıyla incelemekte konumuz açısından önemlidir.

Anayasanın 63. maddesi TBMM'nin oluşum ile ilgilidir: TBMM, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu üyelerinden oluşur. Milletvekili senatör sayısı her yıl artan nüfusa orantılı olarak meclis üyelerinin sayısını artırmama gerekçesiyle "sabit sayı" getirilmiş; 67. madde ile milletvekili sayısı 450 olarak belirlenirken yine 70. madde ile Cumhuriyet Senatosu'nun seçimle belirlenen üye sayısı da 150 olarak kabul edilmiştir.

Seçimlerin "serbest, eşit, gizli, tek dereceli genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yapılacağı"nın 55. madde ile hüküm altına alınmış, anayasada milletvekili seçilebilmek için gereken koşullar da 68. nci maddede sayılmıştır. Buna göre milletvekili seçilebilmek için:

- 30 yaşını doldurmak,
- Türkçe okuyup yazabilmek,
- Askerlik hizmetini yapmak ya da yapmış sayılmak,
- Kamu hizmetlerinden yasaklanmış olmamak,
- Ağır hapsi gerektiren bir suçtan dolayı kesin olarak hüküm giymemiş olmak,

- Yüz kızartıcı suçlardan dolayı hüküm giymemiş olmak gerekir.

Aday olabilmek için hakim, subay, askeri memur ve astsubayların meslekten çekilmeleri zorunlu olduğu halde memur olanlar için görevden çekilme şart olarak getirilmemiştir.

Seçimlerin yapılması millet meclisi için 4 yıl (md. 64), Cumhuriyet Senatosu için 6 yıl olarak kabul edilmiş (md. 63) ancak Cumhuriyet Senatosu üyelerinin 1/3'ü her iki yılda bir yenilenecektir.

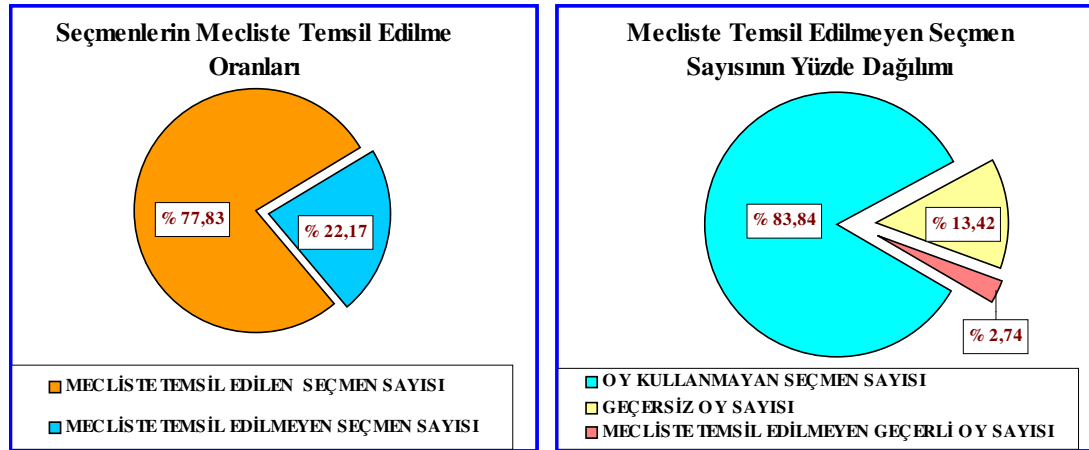
Temsilciler Meclisi 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nda orantılı temsili kabul etmiş ve birinci maddesinde bunu şöyle düzenlemiştir. Buna göre: "milletvekili seçimi tek derecelidir; seçim, nispi temsil yöntemine göre genel, eşit, gizli oyla, bütün yurttan aynı günde yapılır" Bu madde ile birlikte ilk kez seçimlere "nispi temsil" uygulaması getirilmiş olması 306 sayılı yasanın en önemli yanıdır.

Ülkemizde günümüze kadar yapılan seçimlerde en önemli sorun, siyasal partilerin kazanacakları milletvekili sayısının hangi yöntemlerle belirleneceği olmuştur. Kanun koyucu az sayıda oy alan parti sayısının artmasının önlenmesi amacıyla bir tür barajlı d'Hondt sistemini temsilde adalet sorunu için yeterli görmüşlerdir. Bu seçim sisteminde, seçim çevresinde geçerli oy toplamının o çevreden seçilecek milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek seçim sayısından az oy almış partilerin veya bağımsız adayların almış oldukları oylar hesaba katılmamakta, milletvekillikleri seçim sayısının üzerinde oy alan parti veya bağımsız adaya dağıtılmaktadır. Bu işlem sırasında hesaba katılan partilerle adayların oyları bire, ikiye, üçe.... ve o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısını buluncaya kadar bölünmekte ve elde edilen sayılar büyüklük küçüğe doğru dizilerek; milletvekilliklerini, sayıların ait olduğu parti veya bağımsız adaylar tarafından kazanılmaktadır. Böylece seçim çevresindeki geçerli oy

toplamının çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilen seçim sayısı, barajı oluşturmaktadır (Araslı, 1989: 265). 1961 yılında yapılan seçim sonuçlarına göre:

Tablo 5.4. 1961 Seçim Sonuçları

1961 SEÇİMLERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER					
MİLLETVEKİLİ SAYISI	450	SEÇMEN SAYISINA			
SEÇMEN SAYISI	12.925.395	ORANI (%)			
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI	10.522.716	81,41			
OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI	2.402.679	18,59			
GEÇERLİ OY SAYISI	10.138.035	78,44			
GEÇERSİZ OY SAYISI	384.681	2,98			
MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI	10.059.511	77,83			
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN SEÇMEN SAYISI	2.865.884	22,17			
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN GEÇERLİ OY SAYISI	78.524	0,61			
UYGULANAN SEÇİM SİSTEMİ	ÇEVRE BARAJLI d'HONDT SİSTEMİ				
1961 SEÇİMLERİNDE KULLANILAN OYLARIN PARTİLERE GÖRE DAĞILIMI ve MİLLETVEKİLİ SAYILARI					
SIRA	PARTİ ADI	OY ORANI (%)	TOPLAM OY	MİLLETVEKİLİ SAYISI	SANDALYE ORANI (%)
1	CHP	36,74	3.724.752	173	38,44
2	AP	34,79	3.527.435	158	35,11
3	ÇKMP	13,96	1.415.390	54	12,00
4	YTP	13,73	1.391.934	65	14,44
5	BAĞIMSIZ	0,77	78.524	0	-



(DİE, 2004: 32)

1961 anayasasına ve düzenlenen yeni seçim kanununa göre çevre barajlı d'hondt sisteminin uygulandığı 15 Ekim 1961 günü yapılan seçimler sonucunda hiçbir parti, hükümeti tek başına oluşturabilecek mecliste sandalye kazanamamıştır. (CHP 173, AP

173, CKMP 54, YTP 65) Ülkemizde ilk defa koalisyonlar dönemi başlamıştır. Temsilde adalet ilkesi bakımından, diğer seçimlerimize göre nispeten temsilde adaleti sağlamıştır. Toplam temsil edilmeyen seçmen oranı % 22dir. Ayrıca partilerin almış oldukları oylarla mecliste sahip oldukları sandalye sayılarına oranları adaletli bir dağılım göstermiştir. CHP seçimlerde % 36 oy almış, buna karşılık mecliste % 38 sandalye oranıyla temsil edilmiştir. DP % 34 oy almış mecliste sahip olduğu sandalye oranı % 35 olmuştur. Bu seçimlerde seçim sistemi nispeten temsilde adaleti sağlarken koalisyon hükümeti dönemini başlatmasıyla yönetimde istikrar sorunu bundan sonra ülkemizin en önemli sorunu haline gelecektir.

5.5.1.2. 1965 Seçimleri

1965 yılında yapılan genel seçimlerde millet meclisi ve senato seçimlerinde uygulanan d'Hondt seçim sistemi, küçük partilerin aldıkları oyların parlamentoya yansımaları önlediği ve az oy alan partileri eleyerek parlamentoda iki büyük partinin egemen olmasını sağlaması eleştirilere sebep olmuştur. Küçük partilere seçimde nispeten şanslı olduğu nispi temsil seçim yöntemi muhafaza edilerek, bu sistem içinde küçük partileri büyük partilere oranla daha şanslı kılan yöntem olan "ulusal artık" yöntemi 13.02.1965 tarihli ve 533 sayılı kanunla kabul edilmiştir.

Ulusal artık seçim yönteminin temel niteliğini bir nispi temsil içinde bir sandalyeye düşen oy barajından artan oyların, daha çok küçük partiler lehine olan bir seçim yöntemidir. Nispi temsilde büyük partilerin artık oyları küçük partilerin artık oylarına oranla daha azdır. Küçük partilerin artık oyları seçime girdikleri seçim bölgelerinin sayısı arttıkça toplam artık oy sayısı atmaktadır. Seçim çevresinde temsil edilmeyen artıklar bir araya getirilip değerlendirildiğinde, büyük partilerin normal olarak sahip olacakları sandalyelerin bir kısmını onların elinden alıp, artık oy sayısı miktarına göre

küçük partilere dağıtılmaktadır. Küçük partilere verilen bu sandalyelerin kitle partileri tarafından istenmemektedir (Savcı, 1965: 183).

Ulusal artık seçim sisteminde milletvekili dağılımında seçime giren her partinin artık bakiye geçerli toplam oylarını gösteren sayının, o seçim çevresinin seçim sayısına oranı bulunmakta ve bu seçim çevreleri her parti için ayrı ayrı olmak üzere bu yüzde oranlarının büyüklüklerine göre, liste halinde sıraya konulmakta; daha sonra, her partiye ulusal seçim çevresinden düşen milletvekillikleri bu listelerin başından başlayarak dağıtılmaktadır.

Böylece belli seçim çevrelerinde bakiye oylardan partilere düşen milletvekillikleri belirlenince, bu milletvekillikleri parti aday listesindeki sıraya göre dağıtılmaktadır. Daha sonra yüksek seçim kurulu, seçilen milletvekillerinin adlarını her partinin genel başkanlığına derhal yazıyla bildirmektedir (Araslı, 1989: 267).

Bu seçimler öncesinde seçim yasasına getirilen yenilikleri siyasi partiler yasasının izlediği, adayların saptanmasında "ön seçim sistemi"ni getirildiği görülmektedir. 13 Temmuz 1965 tarih ve 643 sayılı Siyasal Partiler Yasası'nın 29. ncu maddesinde "siyasi partilerin TBMM üyeliği için yapılacak seçimlerde gösterecekleri adaylar her seçim çevresinde parti seçmen kütüğüne kayıtlı bulunan bütün parti üyelerinin katılabilecekleri bir önseçimle tespit edilir." Düzenlemesi yapılmış ancak, önseçim uygulamasının "dar önseçim" olarak mı "geniş önseçim" olarak mı yapılacağı tartışmalara sebep olmuştur. 1965 yılında yapılan seçimler "dar önseçim" kurallarına baz alınarak yapılmıştır

1965'te yapılan seçimler sonucunda:

Tablo 5.5. 1965 Seçim Sonuçları

1965 SEÇİMLERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER					
MİLLETVEKİLİ SAYISI		450	SEÇMEN SAYISINA		
SEÇMEN SAYISI		13.679.753	ORANI (%)		
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI		9.748.678			71,26
OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI		3.931.075			28,74
GEÇERLİ OY SAYISI		9.307.563			68,04
GEÇERSİZ OY SAYISI		441.115			3,22
MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI		9.307.563			68,04
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN SEÇMEN SAYISI		4.372.190			31,96
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN GEÇERLİ OY SAYISI					-
UYGULANAN SEÇİM SİSTEMİ					MİLLİ BAKİYE SİSTEMİ
1965 SEÇİMLERİNDE KULLANILAN OYLARIN PARTİLERE GÖRE DAĞILIMI ve MİLLETVEKİLİ SAYILARI					
SIRA	PARTİ ADI	OY ORANI (%)	TOPLAM OY	MİLLETVEKİLİ SAYISI	SANDALYE ORANI (%)
1	AP	52,87	4.921.235	240	53,33
2	CHP	28,75	2.675.785	134	29,78
3	MP	6,26	582.704	31	6,89
4	YTP	3,72	346.514	19	4,22
5	TİP	2,97	276.101	14	3,11
6	ÇKMP	2,24	208.696	11	2,44
7	BAĞIMSIZ	3,19	296.528	1	0,22

Seçmenlerin Mecliste Temsil Edilme Oranları	
■ MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI	% 68,04
■ MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN SEÇMEN SAYISI	% 31,96

Mecliste Temsil Edilmeyen Seçmen Sayısının Yüzde Dağılımı	
■ OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI	% 89,91
■ GEÇERSİZ OY SAYISI	% 10,09
■ MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN GEÇERLİ OY SAYISI	% ,

(DİE, 2004: 32)

Yapılan seçimler sonucunda, AP'nin, tek başına oyların % 53'ü alarak 240 milletvekili kazanırken, CHP % 29 oy oranıyla 134 milletvekili sandalyesi kazanabilmiştir. Ulusal artık sisteminin uygulanmasıyla ilk kez sosyalist bir parti Türkiye İşçi Partisi'nin parlamentoda sandalye kazanmıştır. Bu seçimler sonucunda yapılacak bir değerlendirme de "ulusal artık" sistemine rağmen, seçime giren bütün

partiler parlamentoda sandalye kazanmıştır. Ulusal artık yöntemi ile güçlendirilmiş orantılı temsil uygulanmasına rağmen bu seçim sistemi büyük oy alan partilerin mecliste sandalye sayılarını iki büyük partiye vermemezlik edememiş hatta bu büyük partilerden birisinin oyların % 53'ünü alarak iktidara gelmesine engel olamamıştır. Ana muhalefet partisi CHP'de oyların % 29'una yakın bir oranını almıştır. Bu şekilde orantılı temsilin en koyu biçimlerinden birisi dahi uygulansa dahi bunun küçük partilere de bir miktar şans tanıdığı, fakat bu etkiyi iktidar bölünmesinde göstermediğidir. İktidarın, tek bir partide olması imkânının mevcut olduğu, yeter ki, büyük partilerden birisinin, seçim sırasında seçmeni etkileme faktörlerini iyi tayin edebilmesinin şart olduğu gerçekleri ortaya çıkarmıştır. Bunun üzerine, bu kutuplaşmanın, küçük partileri silme anlamında değil, fakat onların, iktidarı bölmelerini engelleyerek, seçmeni daha iyi etkileyen bir partinin iktidara gelmesi; bu seçim yarışında daha az başarılı olan partinin de ana muhalefeti oluşturması, diğer küçük partilerin de kendi güçleri oranında seslerini duyurabilmeleri, güçlerini muhafaza edebilme imkanı tanınmalıdır (Savcı, 1965: 183).

5.5.1.3. 1969 Seçimleri

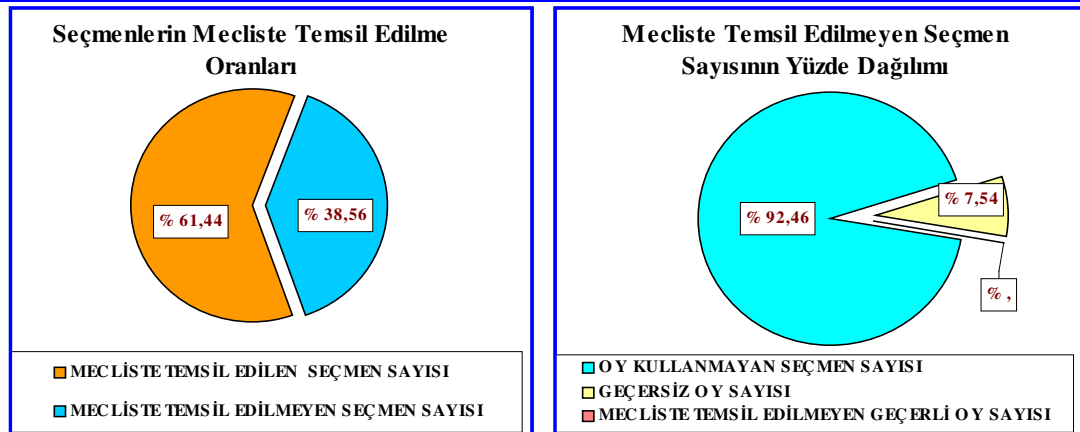
1965 seçimlerinde küçük partilerin parlamento temsilci göndermesi iktidar partisini harekete geçirmiş, bunun üzerine AP, 1968 senato seçimlerinden önce Meclis'e milli bakiye usulünü değiştiren bir yasa önerisinde bulunmuştur. Parlamentoda TİP ve CHP milletvekillerinin muhalefetine rağmen 20.03.1968 tarih ve 1036 sayılı kanunla kabul edilen yasayla, 1961 Anayasasının benimsediği "seçim çevresi barajlı d'Hondt" sistemini geri getirilmiştir. Ancak bu değişiklik hakkında Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açılması üzerine Anayasa Mahkemesi, 1036 sayılı kanunun "baraja ilişkin hükmünü" anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir. Anayasa mahkemesinin verdiği bu karar üzerine, kanun koyucunun öngörmediği bir seçim sistemi; "barajsız d'Hondt"

sistemi ortaya çıkmış; bundan sonra yapılan milletvekili ve Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde bu seçim sisteminin uygulanmasına karar verilmiştir.

1969 Yılında yapılan seçim sonuçlarına göre:

Tablo 5.6. 1969 Seçim Sonuçları

1969 SEÇİMLERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER					
MİLLETVEKİLİ SAYISI		450	SEÇMEN SAYISINA		
SEÇMEN SAYISI		14.788.552	ORANI (%)		
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI		9.516.035	64,35		
OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI		5.272.517	35,65		
GEÇERLİ OY SAYISI		9.086.296	61,44		
GEÇERSİZ OY SAYISI		429.739	2,91		
MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI		9.086.296	61,44		
MECLİSTE TEMSİL EDİLMİYEN SEÇMEN SAYISI		5.702.256	38,56		
MECLİSTE TEMSİL EDİLMİYEN GEÇERLİ OY SAYISI			-		
UYGULANAN SEÇİM SİSTEMİ	BARAJSIZ d'HONDT SİSTEMİ				
1969 SEÇİMLERİNDE KULLANILAN OYLARIN PARTİLERE GÖRE DAĞILIMI ve MİLLETVEKİLİ SAYILARI					
SIRA	PARTİ ADI	OY ORANI (%)	TOPLAM OY	MİLLETVEKİLİ SAYISI	SANDALYE ORANI (%)
1	AP	46,55	4.229.712	256	56,89
2	CHP	27,37	2.487.006	143	31,78
3	CGP	6,58	597.818	15	3,33
4	MP	3,22	292.961	6	1,33
5	MHP	3,03	275.091	1	0,22
6	TBP	2,80	254.695	8	1,78
7	TİP	2,68	243.631	2	0,44
8	YTP	2,18	197.929	6	1,33
9	BAĞIMSIZ	5,58	507.453	13	2,89



1969 Genel seçimlerinde seçime katılım oranının % 64,3'e düştüğü görülmektedir. İki büyük parti AP ve CHP almış oldukları oy oranlarına göre mecliste fazla oranda temsil imkanı bulmuştur. AP aldığı % 46 oy oranına karşılık parlamentonun % 56'sına 256 sandalye ile temsil edilmiştir. CHP almış olduğu % 27 oy oranına karşılık parlamentoda % 31,78 oranla 31 sandalye ile temsil edilme imkanına kavuşmuştur. Bu seçimlerde iktidar ve ana muhalefet partileri aşırı temsil edilmiş, diğer partilerin ise eksik temsili söz konusu olmuş, oy kullanan önemli seçmen tercihi parlamentoya yansımamıştır. Parlamentoda Milletvekili sayısını 256'ya çıkararak AP tek başına hükümet kurabilecek bir çoğunluk elde etmiş ve 12 Kasım 1969'da Demirel hükümeti göreve başlamıştır.

5.5.1.4. 1973 Seçimleri

1970 yılında dünya ülkelerinde baş gösteren ekonomik krizin ülkemizdeki siyasal, sosyal etkileri karşısında hükümetin, sorunlara bir çözüm getirememesi 12 Mart 1971 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime muhtıra vermesine sebep olmuş ve 14 Ekim 1973'e kadar sürecektir bir "ara dönem" yaşanmıştır. Bu ara dönemde, parlamento ve Silahlı Kuvvetler desteğindeki hükümetler (Erim, Melen ve Talu) görev yapmış, parlamento ve siyasal partiler feshedilmemiş ancak; ülke sıkı yönetim ve yarı askeri bir idareyle yönetilmiştir.

1973 seçimlerinden önce, 26 Haziran 1973 tarih ve 1783 sayılı kanunla 306 sayılı kanuna eklenen bir maddeyle parlamento ve Cumhuriyet Senatosu üyelerinin seçiminde uygulanan 33. madde ile tercihli oy kullanma imkanı getirilmiş, bu durum partilerin kazandıkları milletvekilliklerinin adaylara dağıtımında daha farklı bir yöntem kullanılmasını mecbur kılmıştır. Bu yöntemi uygulayabilmek için partilerin aday listelerindeki sırası esas alınmaktadır. Adayların adları birleşik oy pusulasındaki sıraya

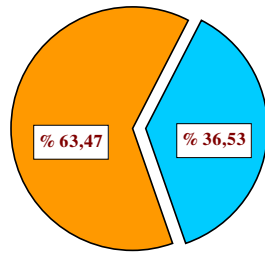
göre yazılmakta; bunların hizalarına da aldıkları tercihler işaretlenmektedir. Tercihli oylarının hesaba katılabilmesi için iki koşulun bir arada gerçekleşmesiyle mümkün olmaktadır. Bunlardan birincisi, adayların adları hizasındaki tercih işaretleri toplamının, aday listesinde bulunduğu siyasi partiye, o seçim çevresinde verilmiş geçerli oyların 2, 3, 4 ve 5 milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde yarısına, 6, 7, 8, 9 ve 10 milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde üçte birine, 11, 12, 13, 14 ve 15 milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde dörtte birine, 16, 17, 18, 19 ve 20 milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde beşte birine, 21 ve daha çok milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde altıda birine ve daha fazlasına ulaşması gerekir. İkinci koşul ise, bu oranlara ulaşırsa dahi bir adayın aldığı tercihli oy işaretlerinin miktarı 5.000'den az olmamasıdır.

Tercihli oy işaretleri bu koşullara uyan adayların adları ve her parti için ayrı ayrı aldıkları geçerli oy tercih işaretleri toplamlarının büyüklüklerine göre sırayla ayrı bir sütuna yazılmaktadır. Bu yazım sırasında 648 sayılı kanunun 31/2 maddesi gereğince, partilerin yetkili merkez organlarınca gösterilen adaylar tercih işareti almamış veya yukarıda gösterilen miktardan az oy almış olmalarına bakılmaksızın parti listesindeki sıralarını aynen korumaktadır. Ancak, bu adayların aldıkları geçerli tercihli oyların miktarı, yukarıda gösterilen oranlara ulaştığı takdirde bunlara da tercih işaretleri sütununda yer verilmektedir. Bundan sonra her seçim çevresinde partilere düşen milletvekilliği sayısı kadar, milletvekili bu sütunun başından itibaren sayılmak üzere seçilmiş kabul etmektedir (Araslı, 1989: 271-278).

Tablo 5.7. 1973 Seçim Sonuçları

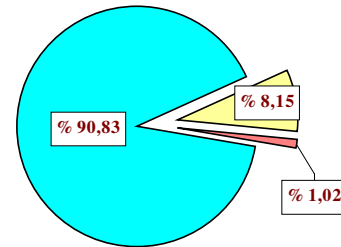
1973 SEÇİMLERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER					
MİLLETVEKİLİ SAYISI	450	SEÇMEN SAYISINA			
SEÇMEN SAYISI	16.798.164	ORANI (%)			
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI	11.223.843	66,82			
OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI	5.574.321	33,18			
GEÇERLİ OY SAYISI	10.723.658	63,84			
GEÇERSİZ OY SAYISI	500.185	2,98			
MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI	10.661.281	63,47			
MECLİSTE TEMSİL EDİLMİYEN SEÇMEN SAYISI	6.136.883	36,53			
MECLİSTE TEMSİL EDİLMİYEN GEÇERLİ OY SAYISI	62.377	0,37			
UYGULANAN SEÇİM SİSTEMİ	BARAJsiz d'HONDT SİSTEMİ				
1973 SEÇİMLERİNDE KULLANILAN OYLARIN PARTİLERE GÖRE DAĞILIMI ve MİLLETVEKİLİ SAYILARI					
SIRA	PARTİ ADI	OY ORANI (%)	TOPLAM OY	MİLLETVEKİLİ SAYISI	SANDALYE ORANI (%)
1	CHP	33,30	3.570.583	185	41,11
2	AP	29,82	3.197.897	149	33,11
3	DP	11,89	1.275.502	45	10,00
4	MSP	11,80	1.265.771	48	10,67
5	CGP	5,26	564.343	13	2,89
6	MHP	3,38	362.208	3	0,67
7	TBP	1,14	121.759	1	0,22
8	MP	0,58	62.377	0	-
9	BAĞIMSIZ	2,83	303.218	6	1,33

Seçmenlerin Mecliste Temsil Edilme Oranları



■ MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI
■ MECLİSTE TEMSİL EDİLMİYEN SEÇMEN SAYISI

Mecliste Temsil Edilmeyen Seçmen Sayısının Yüzde Dağılımı



■ OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI
■ GEÇERSİZ OY SAYISI
■ MECLİSTE TEMSİL EDİLMİYEN GEÇERLİ OY SAYISI

(DİE, 2004: 32)

1950'den bu güne yapılan seçimler sonucunda oyların en fazla parçalandığı seçimler 1973 seçimleri olmuştur. 1973 seçimlerinde CHP % 33 oy oranıyla 185 milletvekilliği kazanmış, AP ise % 29 oy oranıyla 149 sandalye kazanmıştır. 1973

seçimleri benimsenmiş olan iki partili sistem yargısına gölge düşürmesine sebep olmuştur. Çünkü, 1960 yılında ortaya çıkan koalisyon dönemi istisna olarak görülmüş 1973 seçimleri sonucunda bir kural haline gelmiştir (Tekeli,1983: 1816).

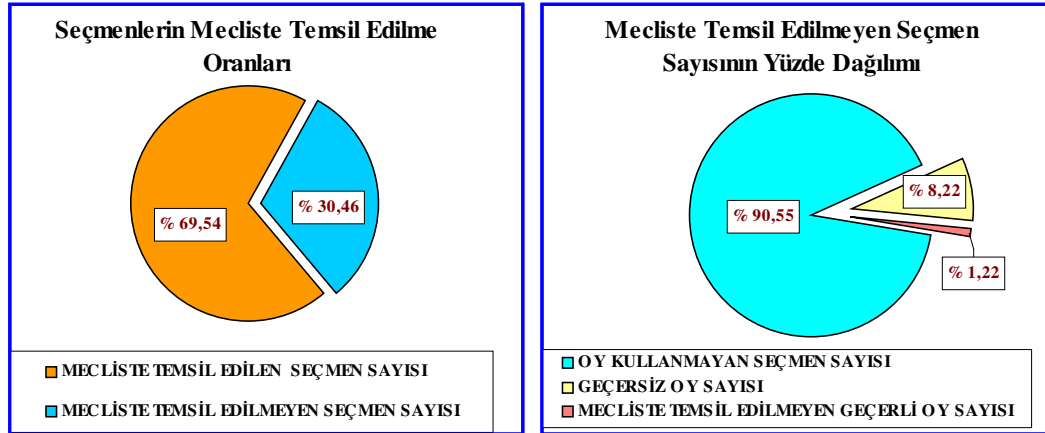
1973 yılında yapılan seçimler Türk siyasal yaşamı açısından önemli bir yere sahiptir. Bu seçimlerin ilk özelliği seçime katılma oranı küçükte olsa artmıştır. Katılım oranındaki bu artış ordunun siyasete karışmasına duyulan bir tepki sonucudur. Bu seçimde barajsız d'hondt sistemi uygulanmıştır. Milli Nizam Partisi Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmışsa da, onun yerine kurulan Milli Selamet Partisi bu kez parlamentoda temsil imkanı bulmuştur

5.5.1.5. 1977 Seçimleri

Barajsız d'hondt ve seçim sisteminin uygulandığı 1977 seçimlerinde önceki seçimden farklı bir uygulama olmadan yapılan seçim sonucunda 1973 sonrasında ortaya çıkan iktidar boşluğu doldurulamamıştır.

Tablo 5.8. 1977 Seçim Sonuçları

1977 SEÇİMLERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER					
MİLLETVEKİLİ SAYISI		450	SEÇMEN SAYISINA		
SEÇMEN SAYISI		21.207.303	ORANI (%)		
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI		15.358.210			72,42
OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI		5.849.093			27,58
GEÇERLİ OY SAYISI		14.827.172			69,92
GEÇERSİZ OY SAYISI		531.038			2,50
MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI		14.748.067			69,54
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN SEÇMEN SAYISI		6.459.236			30,46
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN GEÇERLİ OY SAYISI		79.105			0,37
UYGULANAN SEÇİM SİSTEMİ			BARAJsiz d'HONDT SİSTEMİ		
1977 SEÇİMLERİNDE KULLANILAN OYLARIN PARTİLERE GÖRE DAĞILIMI ve MİLLETVEKİLİ SAYILARI					
SIRA	PARTİ ADI	OY ORANI (%)	TOPLAM OY	MİLLETVEKİLİ SAYISI	SANDALYE ORANI (%)
1	CHP	41,38	6.136.171	213	47,33
2	AP	36,88	5.468.202	189	42,00
3	MSP	8,56	1.269.918	24	5,33
4	MHP	6,42	951.544	16	3,56
5	CGP	1,87	277.713	3	0,67
6	DP	1,85	274.484	1	0,22
7	TBP	0,39	58.540		-
8	TİP	0,14	20.565		-
9	BAĞIMSIZ	2,50	370.035	4	0,89



(DİE, 2004: 32)

CHP % 41 oranında oy almasına karşılık mecliste temsil edilme oranı 213 sandalye ile %47 olurken, seçimlerde ikinci olan AP'nin % 36,88 oy almasına karşılık mecliste 189 sandalye sayısıyla mecliste % 42'lik sandalye oranıyla temsil edilmiştir. 6 milyona yakın seçmen oy kullanmamıştır. Bu seçimlerde dikkat çeken husus 4 bağımsız

adayın seçilmiş olmalarıdır. Seçmenlerin % 30 mecliste temsil edilmemiş, temsil edilmeyen seçmenlerin % 90 oy kullanmayarak temsil edilmemiştir. Seçimden sonra CHP bir azınlık hükümeti kurmuş ancak meclisten güvenoyu alamamıştır. Bundan sonra Demirel tarafından bir cephe hükümeti kurulmuş ancak; bu kurulan cephe hükümeti 1977 yılı sonunda gensoruyla düşürülmüştür.

5.5.2. 1982 Anayasası Dönemi

5.5.2.1. 1983 Seçimleri

1977 seçimleri sonrasında iktidara gelen zayıf koalisyon ve azınlık hükümetleri meclisten güven oyu alamamış, milletvekili transferine dayanan hükümetler dönemi başlamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi 1980'de görev süresi dolan Fahri Korutürk'ün yerine yeni bir cumhurbaşkanı seçmek için birçok oylama yapmasına rağmen aylarca süren seçim turlarında bir sonuç alınamaması halkın meclise olan güvenini zedelemiştir (Tuncay, 1983: 1990).

Cumhurbaşkanı seçiminin yapılamaması, sokaktaki insanın siyasete güveni azalmış, ülkede terör ortamına doğru sürüklenmesi (Ahmed, 1983: 1998) ve artan şiddet olayları karşısında, 12 Eylül'de Türk Silahlı Kuvvetleri adına, Genelkurmay Başkanı üç kuvvet ve Jandarma Genel Komutanı'ndan oluşan "Milli Güvenlik Konseyi" yönetime el koymuştur (Tuncay, 1983: 1990). Ülke genelinde sıkıyönetim ilan edilmiş, Milli Güvenlik Konseyi hükümet ile parlamentoyu feshetmiş, siyasal partileri kapatmış, parlamenter dokunulmazlıkları kaldırmış, emekli generallerle teknokratlardan oluşan bir hükümet kurmuştur. Milli Güvenlik Konseyince seçilip oluşturulan Danışma Meclisi ve bu meclisten oluşan kurucu meclis anayasa, siyasi partiler yasası ve seçim yasasını yapmakla görevlendirilmiştir.

Anayasa,7 Kasım 1982 günü halk oylamasına sunulmuş, oylama sonucu yüksek bir oranla kabul oyu alarak aynı gün anayasa yürürlüğe girmiştir. 1982 Anayasası tek meclisten oluşan bir parlamento düzeni getirmiş, milletvekili sayısını 400 olarak kabul etmiştir. 1982 anayasasına göre milletvekili seçilebilmenin şartlarını aşağıdaki gibi belirlemiştir:

- İlkokul mezunu olmak
- Bir yıl veya daha fazla hapis cezası almamış olmak,
- Kaçakçılık, resmi ihale ve alım-satımlara fesat karıştırmaktan hüküm giymemiş olmak,
- Devlet sınırlarını açığa vurma, ideolojik ve anarşik eylemlere katılmamış ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biri ile hüküm giymemiş olmak,
- Türk Ceza Kanunu'nun 312., 536., 537. maddelerindeki eylemleri siyasi ve ideolojik amaçla işlememek ve devlete karşı işlenen suçlardan hüküm giymemiş olmak,
- Tüm kamu görevlilerinin aday alabilmeleri için memurluktan çekilmeleri gerekir.

Anayasanın 67. maddesinde seçimler ve halk oylamasının serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yargı denetimi ve yönetimi gözetiminde yapılacağı getirmiş ancak; 1983 anayasası da önceki anayasalarda olduğu gibi seçim sistemi ile ilgili bir tercihte bulunmamıştır. Seçim sistemini belirleme yetkisini parlamentoya bırakmıştır.

TBMM 12 Eylül sonrası 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile seçim sistemine ilişkin düzenlemeyi yapmıştır. Bu düzenlemeye göre 10 Haziran 1983 tarih ve 2839 sayılı "Milletvekili Seçimi Kanunu" ile 1983 seçimleri yapılmıştır. Bu yasaya göre;

- Seçim tek dereceli, nispi temsil sistemine göre, genel, serbest, eşit, gizli oyla bütün yurttaki aynı günde yargı yönetim ve denetiminde yapılır. Oyların sayımı ve dökümü açıktır (md. 2).

- Milletvekili sayısı 400'dür (md. 3).

- Milletvekili sayısının illere dağılımı, önce her il için bir milletvekili verilerek, kalan sayıya ülke nüfusu bölünüp bu rakama, il nüfuslarının bölünmesi, gerekirse artan nüfusların değerlendirilmesi sureti ile saptanır (md. 4).

- Yediye kadar milletvekili çıkaracak iller tek seçim çevresi sayılır. Daha fazla çıkaracak iller birden fazla seçim çevresine bölünür (md. 4).

- Siyasi partiler seçim çevresinde her seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısının iki katı aday gösterir. İller toplamının yarısından fazlasında bunu gerçekleştirmeye partiler seçime katılma hakkını kaybeder. Partiler kalan illerde eksik aday gösterdikleri takdirde o seçim çevresinde seçime katılamaz (md.12, 13, 14).

- Birleşik oy pusulaları tercihli oy verilecek şekilde hazırlanır (md. 26).

- Oylamada seçmen tercih yapabilir.

- Ülke genelinde baraj olan % 10 geçerli oyu alamayan partiler milletvekili çıkaramazlar (md. 33).

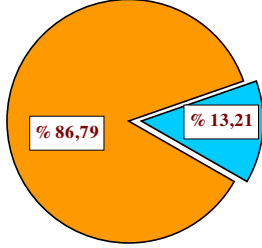
- Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölümü sonunda çıkan sayıdan az oy alan siyasi partilere ve bağımsızlara milletvekilliği tahsis edilmez. Ülke ve seçim çevresi barajını aşan partilerin oylarını nispi temsile d'Hondt yönetimine göre bölünmeden çıkan sayıların büyüklük sıralamasına göre milletvekilliği tahsis edilir (md. 35).

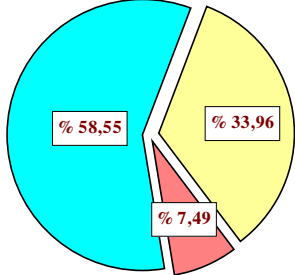
- Parti listelerinden seçilenlerin tespiti, eğer tercihli oylar o partinin aldığı oyların % 25'ini geçmemiş ise parti listesindeki sıraya göre % 25'i geçmiş ise en çok tercih edilenler sıralanarak yapılır (md.35), (Tekeli, 1983: 1805).

Bu kanunla yapılan 1983 seçim sonuçlarına göre:

Tablo 5.9. 1983 Seçim Sonuçları

1983 SEÇİMLERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER					
MİLLETVEKİLİ SAYISI		400	SEÇMEN SAYISINA		
SEÇMEN SAYISI		19.767.366	ORANI (%)		
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI		18.238.362		92,27	
OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI		1.529.004		7,73	
GEÇERLİ OY SAYISI		17.351.510		87,78	
GEÇERSİZ OY SAYISI		886.852		4,49	
MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI		17.155.922		86,79	
MECLİSTE TEMSİL EDİLMİYEN SEÇMEN SAYISI		2.611.444		13,21	
MECLİSTE TEMSİL EDİLMİYEN GEÇERLİ OY SAYISI		195.588		0,99	
UYGULANAN SEÇİM SİSTEMİ			ÇİFTE BARAJLI d'HONDT SİSTEMİ		
1983 SEÇİMLERİNDE KULLANILAN OYLARIN PARTİLERE GÖRE DAĞILIMI ve MİLLETVEKİLİ SAYILARI					
SIRA	PARTİ ADI	OY ORANI (%)	TOPLAM OY	MİLLETVEKİLİ SAYISI	SANDALYE ORANI (%)
1	ANAP	45,14	7.833.148	211	52,75
2	HP	30,46	5.285.804	117	29,25
3	MDP	23,27	4.036.970	71	17,75
4	BAĞIMSIZ	1,13	195.588		-

Seçmenlerin Mecliste Temsil Edilme Oranları	
	
■ MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI	% 86,79
■ MECLİSTE TEMSİL EDİLMİYEN SEÇMEN SAYISI	% 13,21

Mecliste Temsil Edilmeyen Seçmen Sayısının Yüzde Dağılımı	
	
■ OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI	% 58,55
■ GEÇERSİZ OY SAYISI	% 33,96
■ MECLİSTE TEMSİL EDİLMİYEN GEÇERLİ OY SAYISI	% 7,49

Yeni anayasa ve değişen seçim yasalara göre yapılan, 1983 seçimlerine katılıma katılım % 92 olmuştur. Çifte barajlı d'Hondt seçim sisteminin uygulandığı 1983 seçimlerinde seçime katılan üç partiden biri olan Anavatan Partisi (ANAP) geçerli oyların % 45'ini alarak 211 milletvekili ile parlamentodaki sandalyelerin % 53 oranında bir çoğunluk elde etmiştir. Bu oran ANAP'ın tek başına iktidara gelmesine yetmiştir. Asker destekli HP partisi % 30 oy almış ve parlamentoda % 29 oranında bir çoğunluk sağlamıştır. Bu seçim sonuçları demokratik olmayan sonuçlar doğurmuş, temsilde adaleti sağlayamamıştır. Bu sonuçlar istikrarı sağlayabilmek için, hükümet kurulmasını kolaylaştırmıştır. Hükümeti güven oyu ile düşürülmesini zorlaştırmıştır (Sav, 1987: 3).

5.5.2.2. 1987 Seçimleri

2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu 1987 seçimlerine kadar pek çok değişiklik yapılmıştır. ANAP iktidarı dört yıllık sürede seçim sistemini birçok kez değişiklik yapmıştır. Bu değişiklikler sonucunda seçim kanunu demokratik olmayan bir kanun haline gelmiştir (Sav, 1987: 3).

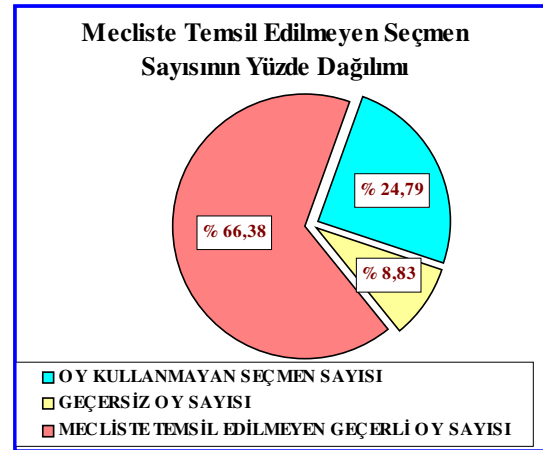
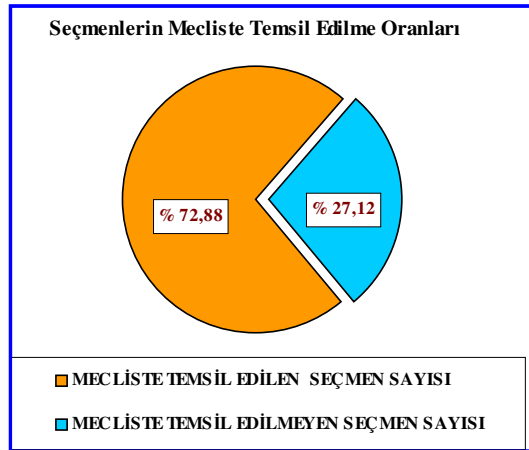
2839 sayılı Milletvekilli Seçim Kanunu ilk olarak 28 Mart 1986 tarihinde değiştirilmiştir. Bu değişiklikle; kontenjan adaylık uygulaması ve seçim çevresi barajının yükseltildiği görülmektedir. Bu kanun uyarınca; partilerin, 6 ve daha fazla milletvekili çıkaracak illerde, partiler bu seçim çevrelerinde birer kontenjan aday gösterebileceği hükmü yer almıştır. Kanuna göre; kontenjan aday gösterilmeyen seçim çevrelerinde seçim çevresi barajı, seçim çevresindeki toplam geçerli oyların seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesi ile bulunacak ve barajı aşan partilerin toplam geçerli oyları 1'e, 2'ye, 3'e ve seçim çevresinden seçilecek milletvekili sayısına kadar bölünecek ve elde edilen sonuçlarla bağımsız adayların aldıkları oyların büyüklük sırasına göre milletvekilleri dağıtılacaktır.

Kontenjan adayı gösterilen illerde ise, seçim çevresi barajını bulabilmek için, seçim çevresindeki toplam geçerli oy toplamı, seçim çevresinden seçilecek milletvekili sayısının bir eksiğine bölünerek seçim çevresi barajı bulunmuş olur. Bu uygulama kontenjan uygulamasının yapıldığı çevre seçim barajının kendiliğinden yükselmesine sebep olmaktadır (Araslı, 1989: 283). Seçim çevrelerinde geçerli oyların en çoğunu almış olan siyasi partinin kontenjan adayı seçim çevresi barajını aşp aşmadığına bakılmaksızın milletvekilliği kazanmaktadır.

1987 yılında 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanununda yeniden değişiklik yapılmıştır. Buna göre: oylar hesaplanırken; önce ülke barajını aşan partiler ve parti listesinde bağımsız adaylar belirlenecek, daha sonra seçim çevresi barajı hesaplanacaktır. Seçim çevresi barajı seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının o çevreden seçilecek milletvekili sayısına bölünmesiyle bulunacaktır. Bu işlemden sonra, ülke barajını hem de seçim çevresi barajını aşan partiler ve adaylar arasında milletvekillikleri dağıtılacaktır. Bu dağıtım işlemi d'Hondt seçim yöntemine göre yapılacak; kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde, geçerli oyların en çoğunu almış olan siyasi partinin kontenjan adayı, seçim çevresi barajını aşp aşmadığına bakılmaksızın birinci milletvekilliğini kazanmış olacaktır. Seçim kanununda yapılan başka bir değişiklikle 34 olan kontenjan milletvekili aday uygulaması 46 çıkarılmıştır (Sav, 1987: 3).

Tablo 5.10. 1987 Seçim Sonuçları

1987 SEÇİMLERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER					
MİLLETVEKİLİ SAYISI	450	SEÇMEN SAYISINA			
SEÇMEN SAYISI	26.376.926	ORANI (%)			
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI	24.603.541	93,28			
OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI	1.773.385	6,72			
GEÇERLİ OY SAYISI	23.971.626	90,88			
GEÇERSİZ OY SAYISI	631.915	2,40			
MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI	19.222.397	72,88			
MECLİSTE TEMSİL EDİLMİYEN SEÇMEN SAYISI	7.154.529	27,12			
MECLİSTE TEMSİL EDİLMİYEN GEÇERLİ OY SAYISI	4.749.229	18,01			
UYGULANAN SEÇİM SİSTEMİ	ÇİFTİBARAJLI d' HONDT+ KONTENJAN USULU				
1987 SEÇİMLERİNDE KULLANILAN OYLARIN PARTİLERE GÖRE DAĞILIMI ve MİLLETVEKİLİ SAYILARI					
SIRA	PARTİ ADI	OY ORANI (%)	TOPLAM OY	MİLLETVEKİLİ SAYISI	SANDALYE ORANI (%)
1	ANAP	36,31	8.704.335	292	64,89
2	SHP	24,74	5.931.000	99	22,00
3	DYP	19,14	4.587.062	59	13,11
4	DSP	8,53	2.044.576		-
5	RP	7,16	1.717.425		-
6	MÇP	2,93	701.538		-
7	IDP	0,82	196.272		-
8	BAĞIMSIZ	0,37	89.421		-



(DİE, 2004: 100)

Yedi partinin yarıştığı 29 Kasım 1987 seçimlerine katılım % 93.28 oy oranı ile en yüksek katılım olmuştur. Seçimlerden 1. parti olarak çıkan Anavatan Partisi %36 oy oranıyla parlamentodaki % 64 oranında sandalye çoğunluğu elde etmiştir. 2. Parti olan

SHP % 24 oy almasına karşın parlamentoda % 22'lik sandalye oranına sahip olmuştur. Çevre ve genel baraj uygulandığından temsil edilmeyen seçmen oranı % 27 olmuştur (Türk, 1995: 141). Türkiye'nin 1946'da çok partili siyasal sürece girmesinden sonra yapılan tüm seçimler içinde temsilde adalet ilkesi bakımından en adaletsizi olarak değerlendirilebilir.

5.5.2.3. 1991 Seçimleri

Anayasaya göre Kasım 1992'de yapılması gerek genel seçimler Anavatan Partisinin meclisteki 292 milletvekili ile meclisin 3/2'sine sahip olmasına rağmen TBMM 20 Ekim 1991'de erken seçim kararı almıştır.

Gelenek haline gelen seçimler öncesinde seçim kanununda değişiklik yapma bu seçimlerde de yapılmıştır. Son iki seçimler öncesinde yapılan değişiklikler büyük partilerin menfaatini korumaya yönelik olurken bundan sonra küçük partilerin kısmen temsil olanağı bulmasına yönelik düzenlemelerde olmuştur.

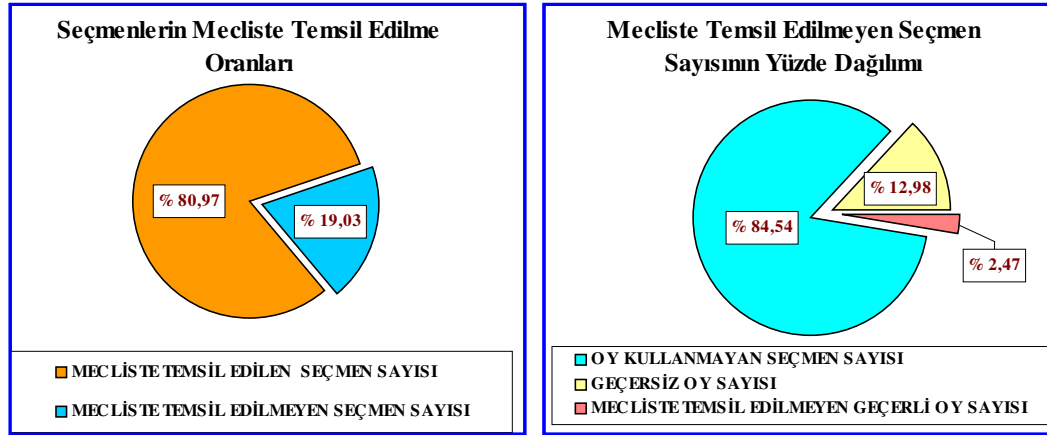
1991'de 3757 sayılı kanunla yapılan değişiklikle yalnızca 19. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde uygulanmak üzere: "iki ve üç milletvekili çıkaracak seçim çevreleri ile kontenjan adayı gösterilen dört milletvekili çıkarılacak seçim çevrelerinde çevre barajı % 25, kontenjan adayı gösterilen beş milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde çevre barajı % 25 olacaktır." kuralı getirilmiştir. Dolayısıyla iki milletvekili seçilen seçim çevrelerinde ortaya çıkan % 50 oranındaki en yüksek baraj % 25'e indirilmiştir (Oder, 1997: 93). 1982 Anayasasıyla ilk defa küçük partiler yararına bir düzenleme yapılmıştır (Yüzbaşıoğlu,1996: 132).

3757 sayılı kanunun seçimlerle ilgili getirmiş olduğu bir başka yenilik de, seçmenlerin parti listesindeki milletvekili aday sıralamasını değiştirme amacına yönelik olarak parti listesindeki adaylara tercihli oy kullanabilmelerindeki değişikliktir.

Kanunun 10. maddesine göre; "listedeki adaylardan herhangi birinin aldığı geçerli tercih sayısı, siyasi partinin o seçim çevresinde aldığı tüm geçerli oyların % 15 oranını aştığı takdirde bu oranı aşanlar itibariyle en çok tercih sayısı alandan başlamak üzere, sırasıyla o partiden milletvekili seçilenler tespit edilir (Yüzbaşıoğlu, 1996: 132). Bu uygulama tercihli oy kullanımını zorunlu olarak uygulanmasını sağlamıştır (Hasdemir, 1992: 275). Seçmene kendi isteğine göre sırasına bakılmaksızın kendine göre uygun bulduğu adayı seçme olanağı getirmiş, ülkede uygulanan seçim sistemi bir ölçüde demokratikleşmiştir (Yüzbaşıoğlu,1996: 132).

Tablo 5.11. 1991 Seçim Sonuçları

1991 SEÇİMLERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER					
MİLLETVEKİLİ SAYISI		450	SEÇMEN SAYISINA		
SEÇMEN SAYISI		29.979.123	ORANI (%)		
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI		25.157.089		83,92	
OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI		4.822.034		16,08	
GEÇERLİ OY SAYISI		24.416.666		81,45	
GEÇERSİZ OY SAYISI		740.423		2,47	
MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI		24.275.576		80,97	
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN SEÇMEN SAYISI		5.703.547		19,03	
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN GEÇERLİ OY SAYISI		141.090		0,47	
UYGULANAN SEÇİM SİSTEMİ		ÇİFTE BARAJLI d' HONDT+ KONTENJAN USULU			
1991 SEÇİMLERİNDE KULLANILAN OYLARIN PARTİLERE GÖRE DAĞILIMI ve MİLLETVEKİLİ SAYILARI					
SIRA	PARTİ ADI	OY ORANI (%)	TOPLAM OY	MİLLETVEKİLİ SAYISI	SANDALYE ORANI (%)
1	DYP	27,03	6.600.726	178	39,56
2	ANAP	24,01	5.862.623	115	25,56
3	SHP	20,75	5.066.571	88	19,56
4	RP	16,88	4.121.355	62	13,78
5	DSP	10,75	2.624.301	7	1,56
6	SP	0,44	108.369		-
7	BAĞIMSIZ	0,13	32.721		-



(DİE, 2004: 100)

1987 seçimlerinde uygulanan % 10 ülke barajına takılan bazı küçük Partiler bu seçimlerde de parlamento dışı kalmamak için seçim öncesinde ittifaklar kurmuşlardır. Bundan hareketle Milliyetçi Çalışma Partisi, İslahatçı Demokrasi Partisi ve Refah Partisi, Refah Partisi çatısı altında ittifak yaparken; Doğru Yol Partisi ile Demokrat

Merkez Partisi ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti ile Halkın Emek Partisi de ittifak oluşturmuşlardır. Seçimlere katılım % 83 oranında gerçekleşmiştir. Seçime altı parti katılmış olup; beş parti barajı geçerek mecliste temsil olanağına bulmuştur. Tek başına iktidar imkanını sağlamaya elverişli bir seçim sistemi olan çifte barajlı d'Hondt seçim sistemi, kontenjan usulü ile desteklenmesine karşın tek başına iktidar çıkmamıştır (Tuncer, 1996: 120). Bu seçimler sonucuna göre temsil edilmeyen seçmen oranı % 19 oranında olması demokratik ilkelerle uyuşmamaktadır.

5.5.2.4. 1983 Seçimleri

1991 seçimleri yönetimde istikrar getirmedi. Bu istikrarsızlık siyasetçileri yeni arayışlara yöneltmiş bunun sonucunda seçim yasasında değişikliklere gidilmiştir.

1995'te 4121 sayılı kanunla Anayasa değişikliği yapılmıştır. Bu değişiklik sonucunda TBMM üye sayısı 450'den 550'ye çıkarılmıştır. Yapılan değişiklikle seçmen tabanı genişletilmiş; on sekiz yaşım dolduran her Türk vatandaşı oy kullanma hakkına sahip olurken, ceza ve infaz kurumlarındaki tutuklulara oy hakkı verilmiştir. Bu değişikle yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun koyucunun gerekli tedbirleri almasına imkan tanınmıştır.

Anayasanın maddesinin (67 md.) seçimlerle ilgili olarak getirdiği bir hüküm de seçim kanunlarının genel düzenlemesine ilişkin genel esasları belirtmiştir. Buna göre; "Seçim kanunları temsilde adalet ve yönteminde istikrar, ilkelerini bağdaştıracak biçimde" düzenlenecektir. Anayasamızda seçim sistemi ile ilgili bir kural yer almamakla birlikte bu konuda düzenleme yapma yetkisini kanun koyucunun takdirine bırakmıştır (Tuncer, 1999: 4).

Yaşanan hükümet krizleri sonucu TBMM, 27 Ekim 1995'de erken seçim kararı almış ve yine aynı gün 4125 sayılı seçim yasası çıkarılmıştır. Bu kanun, seçim ve siyasi

partiler kanununda değişiklikler yaparken, seçim sistemi ile ilgili olarak daha önce 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunda öngörülen çevre barajını ve ülke genelindeki % 10'luk barajları korumuş, buna karşılık kontenjan adaylığı ile tercihli oy kullanma usulünü kaldırmıştır (Teziç, 1996: 301).

4125 sayılı yasa ile tüm ülke ayrı bir seçim çevresi haline getirilerek 550 milletvekilinin 450 milletvekili ülke genelinde d'Hondt sistemi ile seçilmesi öngörülmüştür. 450 milletvekilinin dışında kalan 100 milletvekilliği partilerin ülke genelinde almış oldukları oya göre ve ülke genel barajını aşan partilerin adayları seçilebilecektir (Oder, 1997: 94). Bu düzenleme Anayasa Mahkemesi'nin tarafından anayasaya aykırı bulunarak iptal edilmiştir. Anayasa Mahkemesinin bu kararına göre ülke genelindeki %10'luk genel ülke barajı ve seçim çevresi barajını aşacak partiler her seçim çevresinde kazanacakları sandalyeleri d'Hont seçim sistemine göre paylaşacaklardır.

4125 sayılı yasa seçim çevreleri genişletilerek il seçim çevrelerinin çıkaracağı milletvekili sayısı 18'e yükseltilmiştir. 18 ila 35 arasında milletvekili seçilecek il seçim çevreleri iki seçim çevresine; 36 ve üstü sayıda milletvekili seçilecek il seçim çevreleri ise 3 seçim çevresine bölünmüştür (Oder, 1997: 94).

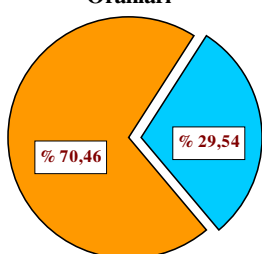
Anayasa Mahkemesi %10 çevre baraj uygulamasını 1995 yılında anayasaya aykırı bularak iptal edilmiştir. Böylece çevre barajları tümüyle kaldırılmış olmaktadır.

Seçim çevresi barajlarının Anayasa Mahkemesi'nce iptali üzerine seçim sistemi yeniden %10 ülke seçim barajlı d'Hondt sistemi dönülmüştür. Buna göre; ülke genelinde geçerli oyların % 10'unu aşan partiler, her seçim çevresinde sandalyeleri d'Hondt sistemine göre paylaşacaklardır (Tuncer, 1999: 101). 24 Aralık 1995 yılında yapılan genel seçim sonuçlarına göre:

Tablo 5.12. 1995 Seçim Sonuçları

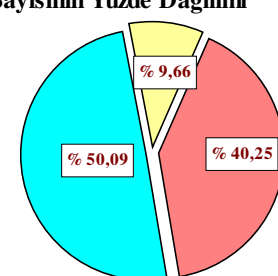
1995 SEÇİMLERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER					
MİLLETVEKİLİ SAYISI		550		SEÇMEN SAYISINA	
SEÇMEN SAYISI		34.155.981		ORANI (%)	
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI		29.101.469		85,20	
OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI		5.054.512		14,80	
GEÇERLİ OY SAYISI		28.126.993		82,35	
GEÇERSİZ OY SAYISI		974.476		2,85	
MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI		24.064.848		70,46	
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN SEÇMEN SAYISI		10.091.133		29,54	
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN GEÇERLİ OY SAYISI		4.062.145		11,89	
UYGULANAN SEÇİM SİSTEMİ			ÜLKE BARAJLI d'HONDT(%10)		
1995 SEÇİMLERİNDE KULLANILAN OYLARIN PARTİLERE GÖRE DAĞILIMI ve MİLLETVEKİLİ SAYILARI					
SIRA	PARTİ ADI	OY ORANI (%)	TOPLAM OY	MİLLETVEKİLİ SAYISI	SANDALYE ORANI (%)
1	RP	21,38	6.012.450	158	28,73
2	ANAP	19,65	5.527.288	132	24,00
3	DYP	19,18	5.396.009	135	24,55
4	DSP	14,64	4.118.025	76	13,82
5	CHP	10,71	3.011.076	49	8,91
6	MHP	8,18	2.301.343		-
7	HADEP	4,17	1.171.623		-
8	YDH	0,48	133.889		-
9	MP	0,45	127.630		-
10	YDP	0,34	95.484		-
11	İP	0,22	61.428		-
12	YP	0,13	36.853		-
13	BAĞIMSIZ	0,48	133.895		-

Seçmenlerin Mecliste Temsil Edilme Oranları



■ MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI
■ MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN SEÇMEN SAYISI

Mecliste Temsil Edilmeyen Seçmen Sayısının Yüze Dağılımı



■ OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI
■ GEÇERSİZ OY SAYISI
■ MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN GEÇERLİ OY SAYISI

(DİE, 2004: 100)

On iki partinin katıldığı ve beş partinin %10 düzeyindeki ülke barajını geçebildiği seçimde ülke barajlı d'hondt seçim sistemi uygulanmış, seçime % 85

oranında katılım olmuştur. Ülke barajını aşarak parlamentoda sandalye kazanan siyasi partiler hükümet kurulmasını kolaylaştıracak bir sandalye dağılımı ortaya çıkmamıştır. Seçimlerde Refah partisi % 21 oy oranıyla birinci parti çıkmış ve parlamentoda % 28 sandalye oranıyla temsil edilme imkanı bulmuştur. Bu seçimde mecliste temsil edilmeyen seçmen oranı % 30 olması demokrasiyle bağdaşmamaktadır (Tuncer, 1999: 108).

5.5.2.5. 1999 Seçimleri

1995 seçimleri sonrasında koalisyon hükümetleri kurulmuş fakat Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi'nin yaptığı koalisyon döneminde uygulanan siyasal ve sosyal politikalar siyasal sistemin temel değerleri konusunda ciddi bir gerilim meydana getirmesi üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri'nin "post modern darbe" olarak nitelendirilen "28 Şubat Süreci" yaşanmıştır. Bunun üzerine Anayasa Mahkemesi Refah Partisini laiklik karşıtı eylemlerin odak noktası olduğu gerekçesiyle temelli kapatılmıştır (Alkan, 1999: 61).

Anasol-D hükümetinin, 18 ay 11 gün süren iktidarı sonunda, gensoru oylaması sonucu hükümetten düşürülmüştür. Bunun üzerine Bülent Ecevit tarafından kurulan azınlık hükümeti ülkeyi seçimlere götürmek şartıyla TBMM Temmuz 1998'de erken seçim kararı almıştır.

Seçim kararıyla birlikte seçim yasasında değişiklik yapma alışkanlığı bu seçimlerde de yapılmış, 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, 2972 sayılı İdareler ile Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyeti Seçimi Hakkında Kanun ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nda değişiklikler yapılmıştır. 4381 sayılı yasanın, siyasi partilerle ilgili iki önemli değişiklik yapıldığı görülmektedir. 4831 sayılı yasanın 7. Maddesiyle getirilen yeni düzenlemeye göre, "siyasi partiler, ön

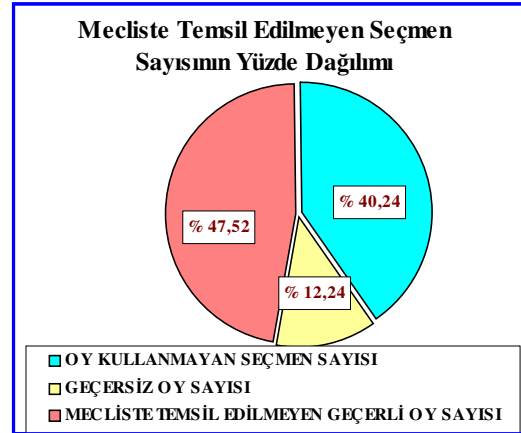
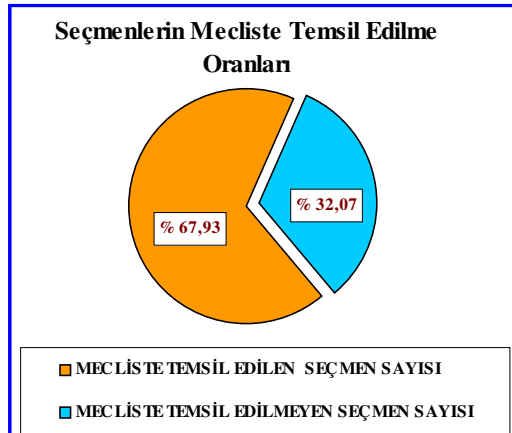
seçim yaptıkları seçim çevrelerinde, toplam olarak TBMM üye tam sayısının %5'ini aşmamak üzere, merkez adayı (kontenjan adayı) gösterebileceklerdir. Yine aynı yasanın 8. Maddesiyle getirilen diğer değişiklik ise; "18 Nisan 1999 tarihine kadar olan süre içinde siyasi partilerin tüzüklerine gerekli düzenleme ve değişiklik yapma yetkisinin partilerin merkezdeki yetkili karar organlarına ait olduğunun belirlenmesi"dir (Tuncer, 1999: 4).

Genel ve yerel seçimlerin ilk kez ülke düzeyinde birlikte yapıldığı bu seçimlere yirmi parti katılmıştır. 18 Nisan 1999 da yapılan seçim sonuçlarına göre:

Tablo 5.13. 1999 Seçim Sonuçları

1999 SEÇİMLERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER		
MİLLETVEKİLİ SAYISI	550	SEÇMEN SAYISINA
SEÇMEN SAYISI	37.495.217	ORANI (%)
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI	32.656.070	87,09
OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI	4.839.147	12,91
GEÇERLİ OY SAYISI	31.184.496	83,17
GEÇERSİZ OY SAYISI	1.471.574	3,92
MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI	25.470.245	67,93
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN SEÇMEN SAYISI	12.024.972	32,07
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN GEÇERLİ OY SAYISI	5.714.251	15,24
UYGULANAN SEÇİM SİSTEMİ	ÜLKE BARAJLI d'HONDT(%10)	

1999 SEÇİMLERİNDE KULLANILAN OYLARIN PARTİLERE GÖRE DAĞILIMI ve MİLLETVEKİLİ SAYILARI					
SIRA	PARTİ ADI	OY ORANI (%)	TOPLAM OY	MİLLETVEKİLİ SAYISI	SANDALYE ORANI (%)
1	DSP	22,19	6.919.670	136	24,73
2	MHP	17,98	5.606.583	129	23,45
3	FP	15,41	4.805.381	111	20,18
4	ANAP	13,22	4.122.929	86	15,64
5	DYP	12,01	3.745.417	85	15,45
6	CHP	8,71	2.716.094		-
7	HADEP	4,75	1.482.196		-
8	BBP	1,46	456.353		-
9	ÖDP	0,80	248.553		-
10	DTP	0,58	179.871		-
11	LDP	0,41	127.174		-
12	DP	0,30	92.093		-
13	MP	0,25	79.370		-
14	BP	0,25	78.922		-
15	İP	0,18	57.607		-
16	EMEP	0,17	51.576		-
17	YDP	0,14	44.782		-
18	SİP	0,12	37.680		-
19	DİĞER	0,20	61.980		-
20	BAĞIMSIZ	0,87	270.265	3	0,55



(DİE, 2004: 100)

Ülke Barajlı d'Hondt sisteminin uygulandığı 1999 seçim sonuçlarına göre seçime katılım % 87 oranında olmuştur. % 10'luk ülke barajı aşan partilerden sadece DSP % 20'nin üzerinde oy almayı başarmış, % 22'lik oy oranıyla mecliste %24 oranında çoğunluk sağlamıştır. Bu seçimde mecliste temsil edilmeyen seçmen oranı % 32 oranında olmuştur. Milliyetçi Hareket Partisi'nin % 18'e yaklaşan oy oranıyla

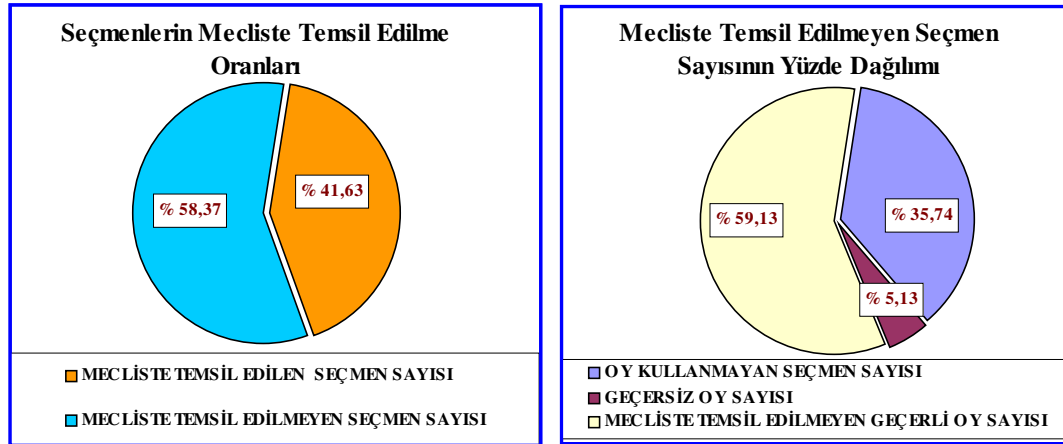
mecliste % 23 oranında sandalye ile ikinci parti olmuştur (Kırca, 1999: 8). ANAP dördüncü, DYP ise beşinci sıradaki parti olmuştur.

5.5.2.6. 2002 Seçimleri

3 Kasım'da yapılan erken genel seçim sonuçlarına göre:

Tablo 5.14. 2002 Seçim Sonuçları

2002 SEÇİMLERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER					
MİLLETVEKİLİ SAYISI		550	SEÇMEN SAYISINA		
SEÇMEN SAYISI		41.407.027	ORANI (%)		
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI		32.768.161		79,14	
OY KULLANMAYAN SEÇMEN SAYISI		8.638.866		20,86	
GEÇERLİ OY SAYISI		31.528.783		76,14	
GEÇERSİZ OY SAYISI		1.239.378		2,99	
MECLİSTE TEMSİL EDİLEN SEÇMEN SAYISI		17.235.832		41,63	
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN SEÇMEN SAYISI		24.171.195		58,37	
MECLİSTE TEMSİL EDİLMEYEN GEÇERLİ OY SAYISI		14.292.951		34,52	
UYGULANAN SEÇİM SİSTEMİ		ÜLKE BARAJLI d'HONDT(%10)			
2002 SEÇİMLERİNDE KULLANILAN OYLARIN PARTİLERE GÖRE DAĞILIMI ve MİLLETVEKİLİ SAYILARI					
SIRA	PARTİ ADI	OY ORANI (%)	TOPLAM OY	MİLLETVEKİLİ SAYISI	SANDALYE ORANI (%)
1	AKP	34,28	10.808.229	363	66,00
2	CHP	19,39	6.113.352	178	32,36
3	DYP	9,54	3.008.942		-
4	MHP	8,36	2.635.787		-
5	GP	7,25	2.285.598		-
6	DEHAP	6,22	1.960.660		-
7	ANAP	5,13	1.618.465		-
8	SP	2,49	785.489		-
9	DSP	1,22	384.009		-
10	YTP	1,15	363.869		-
11	BBP	1,02	322.093		-
12	YP	0,94	294.909		-
13	İP	0,51	159.843		-
14	BTP	0,48	150.482		-
15	ÖDP	0,34	106.023		-
16	LDP	0,28	89.331		-
17	MP	0,22	68.271		-
18	TKP	0,19	59.180		-
19	BAĞIMSIZ	1,00	314.251	9	1,64



(DİE, 2004: 100)

1999 yılına göre seçim yasasında bir değişiklik yapılmadan seçimler yapıldı. Seçimlere katılım % 79 oranında oldu. % 20 seçmen oy kullanmayarak, % 34 seçmen partilerinin ülke barajını geçememesinden dolayı mecliste temsil imkanı bulamadı. Ülke barajını iki parti geçebildi. AKP kurulalı bir yıl olmasına rağmen % 34 oyla meclisteki sandalye sayısının yaklaşık 3/2'sini elde etti. Seçimlerde ikinci parti CHP % 19 oy almasına rağmen mecliste % 32 oranında sandalye kazandı. Tansu Çiller'in liderliğini yaptığı muhalefetteki Doğru Yol Partisi (DYP) parlamentoya girmeyi başaramadı. Seçimlerde en kötü sonucu alan parti Başbakan Bülent Ecevit'in liderliğini yaptığı Demokratik Sol Parti (DSP) oldu. Bu parti üç yıl önceki seçimlerde oyların yüzde 22'sini almıştı. Koalisyonda yer alan diğer iki parti de çok büyük oy kaybına uğradı. Devlet Bahçeli'nin liderliğini yaptığı Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) % 18'den % 8'e ve Mesut Yılmaz'ın Anavatan Partisi (ANAP) % 13'ten % 5'e geriledi. 2002 seçim sonuçlarına göre Türkiye'de seçmenlerin % 58'i temsil edilmemektedir. Temsil edilmeyen % 58 seçmenin % 35 oy kullanmayarak, % 59 geçerli oy kullanıp partilerin ülke barajını geçememesi nedeniyle temsil edilmeyen, % 5 seçmen geçersiz oy kullanarak temsil edilemeyen seçmenlerden oluşmaktadır.

6. MATERYAL ve YÖNTEM

Bu araştırmamızda birincil ve ikincil veriler kullanılmıştır. Bu anlamda temel materyalimiz Meşruiyetten günümüze kadar geçen sürede uygulanan anayasa metinleri ve seçim kanunları olmuştur. Ayrıca kütüphane araştırmasına önem verilmiş olup, dergiler aracılığıyla ulaşılan makalelerde araştırmamızda bir materyal olarak kullanılmıştır.

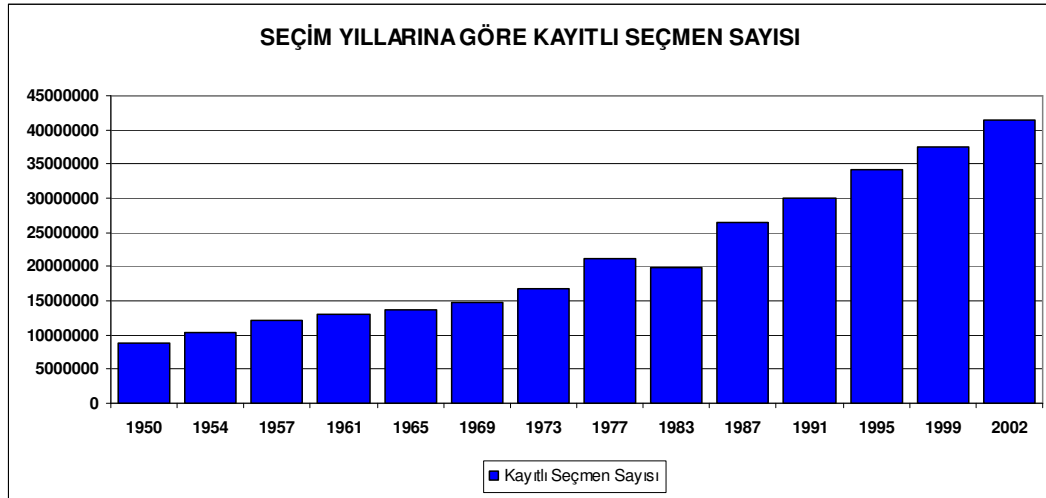
Bu araştırmada yayınlanan kitaplar, süreli ve süresiz yayınlar (gazete ve makaleler) kaynak olarak faydalanılmış olup; araştırma yöntemi (tümdengelim) metodu kullanılmaya çalışılmıştır.

7. BULGULAR

Siyasi tarihimize bakıldığında seçimlerde uygulanan seçim sistemi ve seçim kanunları, halkın geniş kesimleri tarafından çok yönlü eleştiriye uğramıştır. Seçim sistemine yapılan eleştirilerin temel noktası “temsilde adaleti” sağlamadığı üzerinde yoğunlaşmıştır. Çünkü tüm iktidarlar seçim sistemini, seçim kanunlarını muhtemel yapılabilecek seçimlerde kendi lehine ve partilerinin menfaatlerine göre değiştirmişlerdir. Demokrasiyle yönetilen ülkeler içinde ülkemizdeki seçim kanunları kadar sık aralıklara değiştiren çok az ülke vardır. Seçimden seçime kısa süreli parti menfaatleri için değiştirilen seçim kanunları toplumun geneli tarafından temsilde adaleti sağlamadığı gerekçesiyle çok yoğun eleştiriye uğramıştır. Temsilde adaletsizlik eleştirileri 2002 yılında yapılan son genel seçimlerde, eleştiriler zirveye çıkmıştır. Çünkü % 10 seçim barajını 2 partinin geçebilmesi ve seçimlerde aldıkları geçerli oyların çok üzerinde TBMM’de temsil imkanı bulmalarındır.

- Aşağıdaki tablo 8.1’den anlaşılacağı üzere 1950 yılından itibaren kayıtlı seçmen sayısı artmıştır. 1950 yılında 8 milyon üzerinde kayıtlı seçmen sayısı 2002 yılında 40 milyonu aşmıştır. Kayıtlı seçmen sayısının artmasına rağmen seçimlere katılım oranı istikrarlı olmamıştır. En yüksek oranda seçimlere katılım 1987 seçimlerinde olmuştur. Seçimlerde en az katılım oranı 1969 yılında gerçekleşmiştir. 1950 seçimlerinden 1977 seçimlerine kadar seçimlere katılım oranında devamlı bir azalma görülmektedir. Bu katılım oranındaki azalma 1983 seçimlerinde yükselmiş olmakla beraber sonraki yapılan seçimlerde azalmış, son seçimlerde katılım oranı % 79 oranında düşük düzeyde bir katılım olmuştur.

Tablo 8.1. Seçim Yıllarına Göre Kayıtlı Seçmen Sayıları

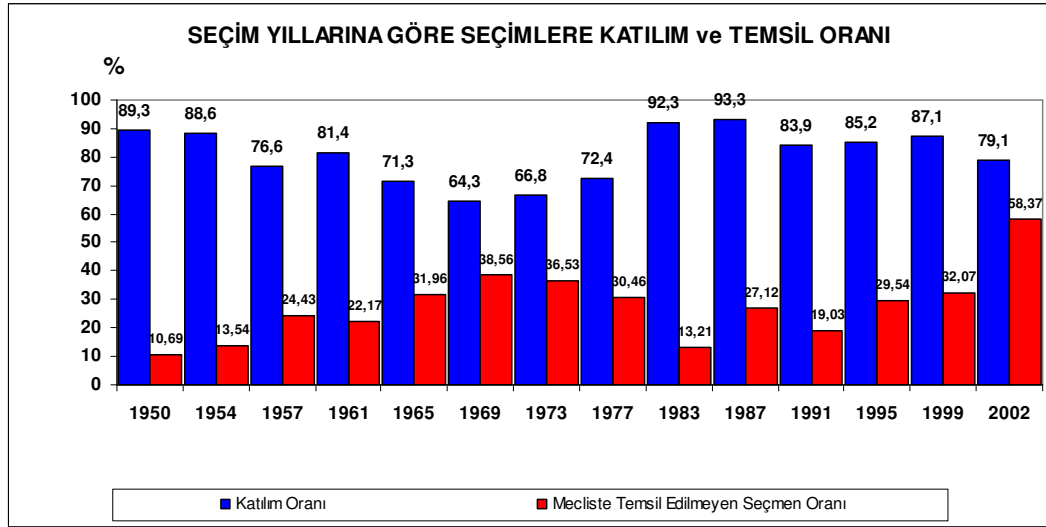


(DİE, 2004: 10)

- Ülkemizde 1950 yılından 2002 yılına kadar yapılan genel milletvekili seçimleri sonucunda seçmenlerin önemli bir oranı mecliste temsil edilme imkanı bulamamıştır. Aşağıdaki tablo 8.2. incelendiğinde mecliste temsil edilmeyen seçmen oranları 1950 seçimlerinde % 10.69 oranında gerçekleşmiştir. 1950'den itibaren 1973 seçimlerine kadar seçmenlerin mecliste temsil edilmeme oranları artmıştır. 1969 yılı genel seçimlerinde seçmenlerin mecliste temsil edilmeme oranı % 38.56 oranına çıkmıştır. 1973 seçimlerinde temsil edilmeme oranı yaklaşık olarak 1969 yılına göre sabit kalırken bundan sonra yapılan diğer seçimlerde mecliste seçmenlerin temsil edilmeme oranları azalmaya başlamış, 1983 seçimlerinde seçmenlerin mecliste en düşük temsil edilmeme oranı % 13.21 olmuştur. 1983 seçimlerinde sonra küçüğe olsa seçimlerde temsil edilmeme oranı artmaya devam etmiş, 2002 yılında yapılan son genel milletvekili seçimlerinde meclise yansımayan seçmen oranı kayıtlı seçmen oranının yarısının üzerinde % 58,37 oranında gerçekleşmiştir. Son seçimlerdeki temsil edilmeyen seçmen oranının % 50'nin üzerine çıkması demokrasi açısından yoğun bir şekilde

eleştirilmektedir. Son seçimlerdeki temsil edilmeyen seçmen oranının yüksek olması seçim sistemi tartışmaları gündeme getirmiş % 10 olan genel seçim barajının düşürülmesi gündeme gelmiştir. Önemli oranda seçmen kitlesini meclis dışında kalması demokratik bulunmamaktadır.

Tablo 8.2. Seçim Yıllarına Göre Seçimlere Katılım ve Temsil Oranları



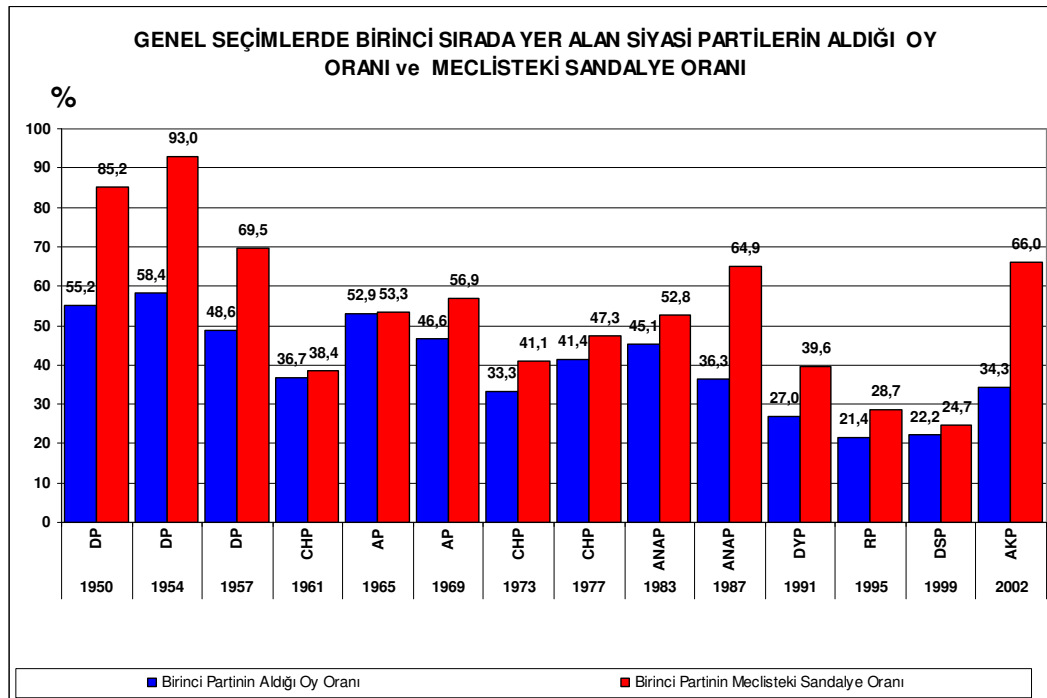
(DİE, 2004: 10)

- Ülkemizde temsilde adaletsizliğin boyutunu aşağıdaki tablo 8.3'te daha açık bir şekilde görülmektedir. Temsilde "adaletsizlik", yapılan seçimler sonucunda partilerin almış olduğu oy oranından daha fazla oranda mecliste sandalye kazanmasıdır. Temsilde adaletsizlik daha yüksek oranda seçimlerde 1. partiler lehine olmaktadır. 1950'den son yapılan 2002 seçimlerine kadar birinci partilerin seçimlerde almış oldukları oy oranı ile mecliste sahip oldukları sandalye oranları, seçimden seçime büyük oranlarda değişiklik göstermiştir. Seçim sonucuna göre 1. partiler için temsilde adaletin sağlandığı seçim aşağıdaki tablo 8.3'tende görüleceği üzere 1965 yılında yapılan genel seçimler olmuştur. Seçimlerde birinci parti çıkan AP seçimlerde almış olduğu % 52,9 oy oranına karşılık mecliste % 53,3 oranında mecliste sandalye elde etmiştir. AP almış olduğu oy

oranının üzerinde % 0,4 oranında fazla temsil elde etmiştir. Bu seçim çok partili dönemde yapılan seçimler içinde en adaletli temsilin olduğu seçimler olmuştur. Temsilde adaletsizliğin en fazla olduğu seçim ise 1954 seçimlerinde gerçekleşmiştir. DP seçimlerde almış olduğu % 58,4 oy oranına karşın mecliste % 93 oranında sandalye elde etmiştir. AP almış olduğu oy oranının üzerinde % 34,6 fazladan temsil elde etmiştir. Temsilde adaletsizlik bu seçimler sonucunda zirveye çıkmıştır. Fazladan temsil 1987 seçimlerinde ANAP % 28,6 oy oranında fazladan temsil elde etmiştir. 2002 yılında yapılan son seçimlerde barajı iki parti geçebilmiş, AKP % 34,3 oy oranıyla mecliste % 66 oranında sandalye elde etmiştir. AKP bu seçimlerde % 31,7 oranında fazladan temsil elde etmiştir.

Tablo 8.3 Seçim Yıllarına Göre Seçimlerde 1. Sırada Yer Alan Partilerin

Aldıkları Oy Oranlarıyla Mecliste Temsil Edilme Oranları



(DİE, 2004: 7-8)

2002 yılında yapılan genel seçimlerde barajı geçen AKP ve CHP'nin aldıkları oy oranının üzerinde mecliste temsil imkanı bulmasının yanında seçimlerde oy kullanmayan seçmen sayısının toplam geçerli oyların içerisinde önemli bir paya sahip olması, oy kullanan seçmenlerinin önemli bir kısmının baraj nedeniyle mecliste temsil edilmediği gözükmektedir. Barajı geçen iki parti AKP ve CHP'nin toplam geçerli oyların % 41,63'ünü temsil ettiği, halkın % 58,37'sinin iradesinin yönetimde temsil edilmediği gözükmektedir.

Temsilde adaletsizliğin temel sebepleri seçim sistemi ve uygulanan seçim barajının yüksekliğinden kaynaklanmakla birlikte anayasal bir zorunluluk olan seçim kanunlarının “temsilde adalet ve yönetimde istikrarı” bozmayacak şekilde düzenlemeyi emretmesidir. Bu iki unsurun birlikte olumlu sonuçlar vermesi Türkiye’de uygulanan seçim sistemiyle sağlanması zor gözükmektedir. Çünkü seçim barajının yüksek olması temsilde adaletsizliği artırmakla birlikte, bazı seçimlerde yönetimde istikrarı sağlayamamıştır.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir ülkede uygulanan seçim sistemi o ülkenin demokratik niteliğini belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Uygulanan seçim sisteminin niteliğine göre bir ülkenin yönetim kadrosunu oluşturacak, idarecilere demokratik meşruiyet kazandıracaktır. Seçim sistemlerini demokrasi açısından önemli kılan sebep de budur. Temsili demokrasinin ortaya çıkması ve seçimlerle birlikte seçim sistemleri de gündeme getirmiş ve ideal seçim sistemi arayışı çabaları devam etmiştir. Temsili demokrasinin tek argümanı seçim ise, seçimlerin demokratik olmasını sağlayan ve istenilen sonuçlar vermesinin en önemli aracı uygulanan seçim sistemidir.

Seçim sistemleri genel olarak üç ana başlıkta özetlenebilir. Bu ana tipler, eşitlik ve adalet ilkelerine dayanan nispi temsil sistemleri, fayda ilkesine ağırlık veren çoğunluk sistemleri ve bu iki tip arasında yer alan karma seçim sistemleridir. Karma sistemler, nispi temsil ve çoğunluk sistemine ait ya da her iki sistemde bulunmayan özelliklerin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

Nispi temsil sistemleri, oyların temsile dönüştürülmesinde “temsilde adaletsizliği” ortadan kaldırmayı, çoğunluk sistemlerinin temel amacı “yönetimde istikrarı” sağlamayı, karma seçim sistemleri ise çoğunluk seçim sisteminin temel amacı olan yönetimde istikrarı sağlamak, aynı zamanda nispi temsil sistemindeki temsilde adaleti sağlamayı iki amacı birlikte yönetimde gerçekleşmesini amaç edinmektedir. Hangi seçim sisteminin daha demokratik olduğu konusunda kesin bir yargıya varmak oldukça zor görünmektedir. Demokrasinin evrensel ölçütlerde geçerli olduğu ve kurumsallaştığı ülkelerin çoğunda nispi temsil sisteminin uygulanıyor olması, nispi temsil sistemini uygulamada öne çıkarmaktadır.

Türkiye'deki seçim ve seçim sistemlerinin gelişimi incelediğimizde demokratik seçimin olmazsa olmaz şartlarının 1950'den sonra sağlanabildiği görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar yapılan seçimlerde bir çok seçim sistemi uygulanmış fakat hiçbir seçim sistemi kalıcı olamamıştır. Her seçim sisteminin ardından bir yenisinin denenmesi bu konudaki arayışların boyutunu da göstermektedir.

Tek partili dönem Türkiye'sinde yapılan seçimler, siyasal iktidarın oluşturulması açısından "seçimin" genel niteliklerine uymamaktadır. Bu süreçte seçimler, iki dereceli basit çoğunluk sistemine göre yapılmıştır.

Çok partili süreçle birlikte, tek partili sürecin tartışma konularından biri olan seçimlerin tek turlu yapılması için çalışmalar başlatılmış ve tek turlu milletvekili seçimi kabul edilmiştir. 1946-1960 döneminde seçim sisteminde köklü değişiklikler yapılmıştır. Seçimler, tek turlu olduğu gibi, gizli oyla açık sayım esası kabul edilmiştir. Çoğunluk sistemine dayanan bu seçimlerin özelliği, siyasal partilerin aldıkları oy oranı ile parlamentoda temsil edilmeleri oranları arasında temsilde adaletsizlik yüksek oranlardadır.

1960 – 1970 döneminde nispi temsil sistemi uygulanmıştır. 1961 seçimleri ile seçimlerde baraj uygulaması başlatılmış ve bu seçimlerde, barajlı d'Hondt sistemi uygulanmıştır. 1965 seçimlerinde milli bakiye sistemi ve 1969 seçimlerinde ise barajsız d'Hondt sistemi uygulanmıştır. Bu dönemde, Türk siyasal hayatı ilk kez koalisyon hükümetleriyle karşılaşmıştır. İki meclisli sisteme geçilmesi de, dönem içerisinde yapılan değişiklikler arasındadır. 1960-1970 döneminde parlamentodan 12 seçim kanunu geçirilmiştir; başka bir deyişle her yıl seçim kanunlarında değişiklik yapılmıştır. 1970-1980 döneminde 1973 ve 1977 seçimleri barajsız d'Hondt sistemi ile yapılmıştır. Bu seçimlerin sonucunda koalisyon hükümetleri kurulmuş ve küçük partiler büyük

oranda temsil edilme imkanı bulmuşlardır. Seçim sisteminde değişikliğe gidilmeksizin yapılan 1977 seçimlerinde, seçimlere katılım yüksek oranda gerçekleşmemiştir.

1980'den günümüze kadar olan süreçte seçim sisteminde çok değişiklik yapılmıştır. 1983 seçimleri çifte barajlı d'Hondt sistemine göre yapılmış ve çoğunluk hükümeti kurulmuştur. 1987 seçimleri, çift barajlı d'Hondt sistemi ve kontenjan uygulamasıyla yapılmış, Türk siyasal hayatında en adaletsiz seçim sistemlerinden biri olarak yerini almıştır. 1991 seçimleri, çifte barajlı d'Hondt sistemi ve kontenjan uygulaması ile yapılmış, istenmemesine rağmen koalisyon hükümetlerinin kurulduğu yeni bir dönem başlamıştır. 1995 seçimleri, barajlı d'Hondt sistemine göre yapılmış ve yine koalisyon hükümeti oluşumunu beraberinde getirmiştir. Bir önceki seçimde yaşanan benzer bir durum, 1995 seçimleri sonrasında da ortaya çıkmış ve üç yıl içinde üç ayrı koalisyon hükümeti kurulmuştur. Yönetimdeki istikrarsızlık nedeniyle gelenek haline gelen erken seçim alışkanlığı 1999 seçimlerinde de devam etmiş ve yirmi partinin katıldığı seçimlerde sandıktan yine bir koalisyon hükümeti çıkmıştır. 2002 yapılan son seçimler de barajlı d'hondt sistemi uygulanmış, barajı sadece iki parti geçmiştir. Bu sonuçlar tek başına iktidarı ve dolayısıyla yönetimde istikrarı sağlamakla birlikte temsilde adaletsizliği hat safhaya çıkarmıştır. Bu seçim sonuçları Türkiye'nin gündemine seçim sistemi tartışmaları artarak devam etmektedir. Ülkemizde yapılan seçimlerde uygulanan seçim sistemleri temsilde adaletsizliği artırmıştır.

Türkiye'de uygulanan d'hondt seçim sistemi ve yüksek oranda uygulanan %10 genel barajı temsilde adaletsizliği artırmaktadır. Temsilde aletsizliği en aza indirebilmek için şunlar önerilmektedir. Uygulanan seçim sistemini değiştirmek gereklidir. Yeni seçim sisteminin temelini oluşturacak ilkeler üzerinde bir mutabakat sağlanarak, seçim kanunu temsilde adaletsizliği giderecek maddeler içermelidir. Temsilde adaleti

sağlamak ve seçimler yoluyla temsil olgusunun anlamlı olabilmesi için Anayasa, Siyasal Partiler Yasası ve diğer yasalardaki siyasal katılımı engelleyen hükümler kaldırılmalıdır. Temsilde adalet kavramı dünyadaki eğilimlere paralel olarak, kültürel azınlıkların temsilini kapsayacak biçimde genişletilmelidir. Seçim sistemi hem bütünleşmeyi hem de farklı taleplerin parlamentoda temsil edilmesini sağlamaya yönelik olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aleskerov, F ve A. Çarkoğlu (1998), *Seçim Sistemleri ve İstikrar*, Araştırma Raporu, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Alkan, Ö. M. (1999), “Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi”, *Görüş, TÜSİAD Yayın Organı*, 39(1): 48-61.
- Araslı, O. (1972), *Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı*, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Araslı, O. (1989), *Seçim Sistemi Kavramı ve Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri (1876-1987)*, Ankara.
- Armağan, S. (1968), “Türkiye'de Parlamento Seçimleri”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 33(3-4): 51-76.
- Armaoğlu, F. (1953), *Seçim Sistemleri, Güney Matbaası ve Gazetecilik*, Ankara.
- Atatürk, M. Kemal. (1934), *Nutuk*, Der Yayınları, İstanbul.
- Aygen, C. (1962), “Memleketimizde Seçimler ve Neticeleri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 17(1): 204-208.
- Bakır, S., S. Küçükoğlu ve S. Pehlivan (1982), *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, TBMM Basımevi, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Yayınları: 5 Ankara.
- Berger, P. (1993), Çev: C. Aykan, “Günümüz Dünyasında Demokrasi”, Sosyal, Siyasal Teori, Seçme Yazılar, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Carcassone, G. (1996), *Fransa'da İki Turlu Sisteminin Eleştirel Bir Değerlendirmesi, Başkanlık, Parlamento ve Belediye Seçimleri, Türkiye'de ve Avrupa'da Seçim Sistemleri*, Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul.

- Cotteret, J. M. ve C. Emeri (1975), *Seçim Sistemleri*, Çev: Tanju Gökçöl, Gelişim Yayınları, İstanbul.
- Çam, E. (1995), *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, Genişletilmiş 4. Basım, İstanbul.
- Çavdar, T. (1983), *Siyasal Gelişmenin Evreleri*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Duverger, M. (1986), Çev: T. Tunçdoğan, *Siyasal Rejimler*, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Duverger, M. (1974), Çev: E. Özbudun, *Siyasi Partiler*, Bilgi Yayınevi, Ankara
- Erdem, T. (1982), *Anayasalar ve Seçim Kanunu*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Feroz, A. (1983), *Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi Siyasal Gelişmeleri*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gözübüyük, A. Ş. (1997), *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Gözübüyük, A. Ş. ve S. Kili (1985), *Türk Anayasa Metinleri-Sened-i İttifaktan Günümüze*, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara.
- Hasdemir, A. T. (1992), "1980 Sonrası Türkiye'de Seçim Sistemi-Kimi Saptamalar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47(1-2): 275-278.
- Hançerlioğlu, O. (1993), *Felsefe Ansiklopedisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Karamustafaoğlu, T. (1970), *Seçme Haklarının Demokratik Neticeleri*, Sevinç Matbaası Ankara.
- Kırca, C. (1999), *Partilerin Durumu*, Sabah Gazetesi, 22 Nisan 1999.
- Nohlen, D. (1996), *Seçim Sistemleri, Türkiye'de ve Avrupa'da Seçim Sistemleri*, Freidrich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Oder, B. (1997), "1983'ten Bu Yana Seçim Sistemlerinde Yapılan Değişiklikler ve 24 Aralık 1995 Seçimi Sonuçlarının Çeşitli Varsayımlarla Değerlendirilmesi," *Prof. Dr. Münir Çağıra Armağan*, 10. Hukuk Fakültesi Mecmuası, 55(4): 94-102.

- Parla, T. (1986), *Türkiye'nin Siyasal Rejimi*, Onur Yayınları, 1. Basım, İstanbul.
- Sav, A. (1987), "Bu Yasayla Bir Seçim Daha Yapılmamalı", *Cumhuriyet*, 25 Aralık 1987.
- Savcı, B. (1965), "1965 Milletvekili Seçimleri Üzerine Bir Analiz", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 20(4): 183-187.
- Schmitter, C. ve Philippe, K. T. (1993), Çev: L. Gönenç, "Demokrasi nedir? Ne Değildir?", Der: Atilla, Yayla, Sosyal, Siyasal Teori, Seçme Yazılar, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Sencer, M. (1992), *Türklerin Yönetim Yapısı*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Sezen, S. (1994), *Seçim ve Demokrasi*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Tanör, B. (1996), *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789- 1980)*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, Ş. (1983), *Cumhuriyet Döneminde Seçimler*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları. İstanbul.
- Teziç, E. (1997), *Anayasa Hukuku*, Genel Esaslar, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- Tunaya, Z. T. (1958), "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 23(3-4): 231-235.
- Tunaya, Z. T. (1981), *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Rejimine Geçiş, Devrim İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, Turhan Kitabevi, İstanbul.
- Tunaya, Z. T. (1989), *Türkiye'de Siyasal Partiler, İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, Türkiye Vakıf Yayınları, Cilt: 3, İstanbul.

- Tuncay, M. (1983), *Siyasal Gelişmenin Evreleri*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 7, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tuncer, E. (1996), *24 Aralık 1995 Milletvekili Genel Seçimi, Sayısal ve Siyasal ve Siyasal Değerlendirme*, TESAV Yayınları, Ankara
- Tuncer, E. (1999), *18 Nisan 1999 Milletvekili Genel Seçimleri, Sayısal ve Siyasal Değerlendirme*, TESAV Yayınları, Ankara.
- Türk, H. S. (1995), *Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi?, Sistem Önerileri, Seçim Uygulamaları*, TESAV Yayınları, Ankara.
- Turan, İ. (1992), “*Siyasi Liderlik Anlayışı ve Parti İçi Demokrasi Seçim Sisteminin Siyasete Etkileri*”, TÜSİAD-Kalder 5. Kalite Kongresi, İstanbul.
- T. C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (2004), *Cumhuriyet’ten Günümüze Milletvekili Seçimleri (1923-2002)*, DİE Matbaası, Ankara.
- Unat, İ. (1993), "Nasıl Bir Seçim Sistemimiz var", *Demokrasi Kuşağı, Aylık Siyasi Gençlik Dergisi*, 4(1): 50-53.
- Uslu, A. (1997), *Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Siyasal Bunalım Üzerine Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ülman, H. (1957), “Seçim Sistemimiz ve Başlıca Siyasal Partilerimiz”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 22(1): 48-57
- Versan, V. (1990), *Kamu Yönetimi, Siyasal ve İdari Teşkilat*, Der Yayınları, İstanbul.
- Yüzbaşıoğlu, N. (1996), “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi?”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 4(1-2): 107-132.

ÖZGEÇMİŞ

Erzurum'un İspir ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Rize'de, ortaöğrenimini Trabzon'da yaptı. 2002 yılında Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümünde yüksek öğrenimini bitirdi. 2003 yılında Boğaziçi Elektrik Dağıtım A.Ş. Genel Müdürlüğü'nde İdari Memur olarak göreve başladı.

Halen İstanbul BEDAŞ Genel Müdürlüğü, Mali İşler ve Finans Yönetim Müdürlüğü'nde Raportör olarak görev yapmaktadır.